

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**SED (SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK) HİZMETİNDEN
YARARLANAN ÇOCUKLARIN ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ VE
HİZMET SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Betül TAMKOÇ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

SED (SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK) HİZMETİNDEN YARARLANAN
ÇOCUKLARIN ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ VE HİZMET SÜRECİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Betül TAMKOÇ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

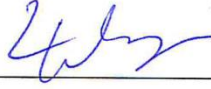
KABUL VE ONAY

Betül TAMKOÇ tarafından hazırlanan “SED (Sosyal Ve Ekonomik Destek) Hizmetinden Yararlanan Çocukların Özelliklerinin İncelenmesi ve Hizmet Sürecinin Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışma, 16.06.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Gülsüm ÇAMUR DUYAN (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ (Danışman)

Doç. Dr. Ercüment ERBAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Sibel BOZBEYOĞLU

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun iki yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

16.06.2017

Betül TAMKOÇ

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenkle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

• Tezimin/Raporumun 07.07.2019 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

16/06/2017

B. Tamkoç
Betül TAMKOÇ

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

B. Tamkoç

Betül TAMKOÇ

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı tamamlamamda katkısı bulunan gönüllü anneler, kıymetli hocalarım, ailem ve arkadaşlarım olmak üzere herkese teşekkür etmek istiyorum.

Araştırmayı tamamlayabilmem için değerli görüşlerini benimle paylaşan gönüllü anneler olmasıydı bu araştırma olmazdı. Bu nedenle zaman ayırarak benimle görüşen annelere teşekkür ederim.

Lisans döneminden itibaren sevgisi ve desteğiyle her zaman yanımda olan, samimiyetiyle yol gösteren, benim için bir hocadan çok daha öte olan, araştırma süreci boyunca da çalışmama ışık tutan, her anlamda katkısını eksik etmeyen, çok kıymetli hocam, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ'e teşekkür ederim. Bana kattığınız bütün değerler için sonsuz teşekkürler...

Altındağ Sosyal Hizmet Merkezindeki görüşmeleri yapabilmem için uygun ortam oluşturan, beni destekleyen ve araştırmanın uygulama aşamasında bana yardımcı olan tüm personele teşekkür ederim.

Emekleri ile beni bugünlere getiren, sevgilerini ve desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen, her zaman yanımda olduklarını hissettiren, varlıkları her zaman güç veren, en kıymetli varlıklarım annem ve babama ne kadar teşekkür etsem yine de yetmeyecek. Varlıklarına bin şükür...

En büyük teşekkürüm, hayatıma anlam katan, varlığıyla dünyanın en şanslı kardeşi olduğumu hissettiren, hayatı kolaylaştıran, kararlarımda beni yüreklendiren, kocaman kalbiyle her zaman yanımda olan, ilk arkadaşım, güzel yürekli, biricik ağabeyim Samet TAMKOÇ'a.

Son olarak sevgili kardeşim, biricik gelinimiz Şefika'ya ailemize getirdiği güzellikler için teşekkür ederim.

*Ankara
Haziran 2017*

ÖZET

TAMKOÇ, Betül. *SED (Sosyal ve Ekonomik Destek) Hizmetinden Yararlanan Çocukların Özelliklerinin İncelenmesi ve Hizmet Sürecinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017.*

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de SED hizmetlerinden yararlanan çocukların ve ailelerinin özelliklerini inceleyerek, bu hizmet sürecini değerlendirmek ve bu süreçte yapılan mesleki müdahalelerin önemini ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın yöntemi olarak hem niceliksel hem niteliksel yöntemi içinde barındıran karma yöntem tercih edilmiştir. Araştırmanın amaçları doğrultusunda, Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinden sosyal ve ekonomik destek kapsamında desteklenen 200 çocuğun dosyası taranmış ve amaçlı örnekleme tekniği kullanılarak seçilen özelliklere uygun özne grubundaki toplam 16 anne ile görüşmeler yapılmıştır.

Vaka yükünün fazla olması tek tek dosya takibi yapılması ve mesleki müdahaleler yapılmasını engellemektedir.

Meslek elemanı sayısının artırılması ve kişi başına düşen dosya sayısının azaltılması yoluyla hizmet sürecinde yapılan mesleki müdahalelerin artırılması sağlanmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Altındağ, sosyal ve ekonomik destek hizmeti, çocuk, mesleki müdahale

ABSTRACT

TAMKOC, Betül. Assessment of the Characteristics of Children Benefiting from the SED (Social and Economic Support) Service and Evaluation of the Service Period. Graduate Thesis, Ankara, 2017.

The aim of this research is to examine the characteristics of children and their families who benefit from HIA services in Turkey, to evaluate the service process and to reveal the importance of professional work carried out in this process.

As a method of research, a mixed method that includes both quantitative and qualitative methods has been preferred. In line with the objectives of the research, a sample of 200 children supported by social and economic support from the Altındag Social Service Center were scanned and interviews were conducted with a total of 16 mothers in the appropriate subject group using the purposeful sampling technique.

The fact that the case load is too high prevents individual file tracking and professional work.

Increasing the number of professional staff and reducing the number of files per capita should increase the professional work done in the service process.

Key Words: Altındag, social and economic support services, child, professional intervention

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALARIN LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI.....	3
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	6
1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI.....	6
BÖLÜM II	8
KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. ÇOCUK VE AİLE	8
2.2. ÇOCUK YOKSULLUĞU	18
2.3. RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR	27
2.3.1. Riskli Davranışlar, Nedenleri ve Sonuçları.....	29
2.4. ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN FARKLI GÖRÜNÜMLERİ.....	31
2.4.1. Çocuk İşçiliği	31
2.4.2. Sokakta Yaşayan Çocuklar	33
2.4.3. Suça Sürüklenen Çocuklar	34
2.5. ÇOCUKLARA SUNULAN HİZMETLER.....	35

2.5.1. Tarihimizde Çocuk Koruma Sistemi.....	37
2.5.3. Çocuğun Aile Yanında Desteklenmesi.....	41
2.5.4. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti.....	42
2.6. SOSYAL HİZMET VE SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK HİZMETİ	44
2.6.1. Hak Temelli Sosyal Hizmet Müdahalesi ve Sosyal Adalet Yaklaşımı	46
2.6.2. Güçlendirme Kuramı ve Sosyal Hizmet.....	49
2.6.3. Mesleki Müdahale.....	51
BÖLÜM III.....	54
YÖNTEM	54
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	54
3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM	55
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	56
3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ	57
3.5. VERİLERİN ANALİZİ	58
BÖLÜM IV	64
BULGULAR VE YORUM.....	64
4.1. NİCEL BULGULAR VE YORUM.....	64
4.1.1. Çocukların Demografik Özellikleri.....	64
4.1.2. Çocukların Aile ve Sosyal Çevresine İlişkin Demografik Bilgiler	70
4.1.3. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmet Sürecine Dair Bilgiler.....	84
4.2. NİTEL BULGULAR VE YORUM.....	95
4.2.1. <i>“Zaten Hiç Anneden Sevgi Görmedim Ki; Anneden Görmedim Aileden Görmedim Böyle Yani İşte İnsan Ailesinden Görmeyince Başka Hiç Bir Yerde De Görmüyor. Çocukluğumu Yaşadım Mı Yaşamadım”</i> Annelerin Kendilerine Ve Çocuklarına İlişkin Algıları.....	95
4.2.3. <i>“Şimdi Mesela Bir Yerden Gelir Olmadığı Zaman Bu Kesildiği Zaman Benim Daha Yaşama Hevesim Kalmıyor”</i> Annelerin Hizmet Sürecine İlişkin Algıları.....	115
4.2.4. <i>“Hayal Ediyorum Mesela Kızımı Evlendirmek İstiyorum Hocam Oğlumu Evlendirmek İstiyorum”</i> Annelerin Çocuklarının Geleceğine İlişkin Algıları	131
BÖLÜM V.....	136
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	136
5.1. NİCEL ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN SONUÇLAR	136
5.1.1. Çocukların Demografik Özelliklerine İlişkin Sonuçlar.....	136

5.1.2. Ailelerin Özelliklerine İlişkin Sonuçlar	137
5.1.3. Hizmet Sürecine İlişkin Sonuçlar.....	138
5.2. NİTEL ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN SONUÇLAR.....	140
5.2.1. Annelerin Kendileri Temiz Ve Çocuklarına İlişkin Algıları İle İlgili Sonuçlar.	140
5.2.2. Annelerin Hizmet Sürecine İlişkin Düşünceleri İle İlgili Sonuçlar.....	142
5.2.3. Annelerin Çocuklarının Geleceğine İlişkin Algıları İle İlgili Sonuç ve Öneriler	143
5.3. NİTEL VE NİCEL BULGULARA İLİŞKİN SONUÇLAR	144
5.4. ÖNERİLER	145
KAYNAKLAR	150
EK1: DOSYA TARAMA FORMU	157
EK 2: GÖRÜŞME SORULARI.....	163
EK 3: GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU	166
EK 4: ÖNERİ DOSYA FORMU	168
EK 5: ETİK KURUL DEĞERLENDİRME RAPORU	173
EK 6: TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	174
EK 7: ÖZGEÇMİŞ	175

KISALTMALARIN LİSTESİ

ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Çocukların Cinsiyet Dağılımı.....	64
Tablo 2: Çocukların Yaş Aralıkları.....	65
Tablo 3: Çocukların Eğitim Durumları.....	66
Tablo 4: Çocukların Engel Durumları.....	67
Tablo 5: Çocukların Sabıka Durumu.....	67
Tablo 6: Çocukların Kronik Hastalıkları.....	68
Tablo 7: Çocukların Çalışma Öyküsü.....	68
Tablo 8: Çocukların Kiminle Yaşadıkları.....	69
Tablo 9: Annelerin Yaşı.....	70
Tablo 10: Annelerin Medeni Durumları.....	71
Tablo 11: Annelerin Eğitim Durumları.....	72
Tablo 12: Babaların Eğitim Durumları.....	73
Tablo 13: Annelerin Engel Durumları.....	74
Tablo 14: Babaların Engel Durumu.....	74
Tablo 15: Babaların Engel Grubu.....	75
Tablo 16: Annelerin Sabıka Durumu.....	75
Tablo 17: Babanın Sabıka Durumu.....	76
Tablo 18: Annelerin Kronik Hastalıkları Olup Olmadığı.....	76
Tablo 19: Annelerin Kronik Hastalığı.....	77
Tablo 20: Babaların Hayatta Olup Olmadığı.....	77
Tablo 21: Ailelerdeki Çocuk Sayısı.....	78
Tablo 22: Babaların Çalışma Durumları.....	79
Tablo 23: Yaşanılan Evin Kime Ait Olduğu.....	80
Tablo 24: Yaşanılan Evin Özellikleri.....	80
Tablo 25: Eve Gelen Düzenli Bir Gelir Olup Olmadığı.....	81
Tablo 26: Aile İle Yasayan Başka Kişinin Olup Olmadığı.....	81
Tablo 27: Annelerin Çalışma Durumu.....	82
Tablo 28: Hizmetin Nasıl Öğrenildiği.....	84
Tablo 29: Çocukların Daha Önce Kuruluş Hizmetinden Yararlanma Durumu.....	85
Tablo 30: Annelerin Daha Önce Hizmet Alma Durumu.....	85
Tablo 31: Annelerin Daha Önce Aldığı Hizmet.....	86
Tablo 32: Annenin Daha Önce Hizmeti Nerden Aldığı.....	86
Tablo 33: Çocuklarla Bireysel Görüşme Durumu.....	87

Tablo 34: Çocuklara Mesleki Müdahale Durumu.....	87
Tablo 35: Başka Kurumlara Havale Gerçekleştirilip Gerçekleştirilmediği	88
Tablo 36: Ev Ziyaretleri Yapılıp Yapılmadığı	89
Tablo 37: Aileyi Güçlendirmeye Yönelik Çalışmalar Yapılıp Yapılmadığı.....	89
Tablo 38: Anneler İle Bireysel Görüşme Yapılıp Yapılmadığı	90
Tablo 39: Annelere Yönelik Müdahale Yapılıp Yapılmadığı.....	90
Tablo 40: Ailede Başka Görüşülen Olup Olmadığı	91
Tablo 41: Ailede Başka Kim İle Görüşme Yapıldığı.....	91
Tablo 42: Aile Üyelerine Mesleki Müdahale.....	92
Tablo 43: Hizmetten Yararlanma Süresi.....	93
Tablo 44: Hizmetin Devam Edip Etmediği.....	94

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Riskli Davranışlar, Nedenleri ve Sonuçları	29
Şekil 2: Nitel Veri Analiz Süreci	62

BÖLÜM I

GİRİŞ

Sonuçlarıyla en çok etkilediği grup çocuklar ve kadınlar olan yoksulluk, az gelişmiş ülkelerde nüfus artış oranının yüksek olması nedeniyle bireylerin fizyolojik, sosyal ve fiziki ihtiyaçlarını karşılayamamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Yoksulluk farklı biçimlerde tanımlanmaktadır genellikle kişilerin ihtiyaçlarını karşılayamamaları durumu olarak tanımlanmaktadır.

Çocuk yoksulluğu ülkenin sosyal refah açısından gelişmiş olmasıyla ilgili bir konu olmakla birlikte bir aile problemi olarak da kendini göstermektedir. Ailenin yoksul olması sonucunda çocuklar da yoksul olmakta ve hayatlarını devam ettirebilmek için yardıma ihtiyaç duymaktadırlar.

Bu durumda yardım ihtiyacı içerisinde olan grupların korunması ise sosyal devlet olmanın bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkeler bu amaçla çeşitli tedbirler almakta, farklı hizmet modelleri geliştirmektedirler. Günümüzde korunma ihtiyacı içerisinde olan çocukların bu gereksinimlerini karşılamak amacıyla verilen hizmetlerden biri sosyal ve ekonomik destek hizmetleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü gerekli şartlar sağlandığında çocuklar kendi aileleri yanında yaşamlarına devam edebilecekse onları sosyal çevrelerinden koparmadan desteklemek sosyal işlevsellikleri ve kişisel gelişimleri için büyük önem taşımaktadır. Unutulmamalıdır ki her çocuk ailesi yanında büyüme hakkına sahiptir. Tarihsel süreç incelendiğinde aile kurumuna alternatif olarak farklı kurum ve kuruluşlar oluşturulmuş ancak zamanla bunlardan hiçbirinin ailenin yerini tutamadığı anlaşılarak bu anlayış terk edilmeye başlanmış ve çocuğun yüksek yararı ve iyilik hali için en doğru çözüm olan çocuğun ailesinden koparılmadan ailesi yanında sosyal ve ekonomik yönden desteklenerek korunmaya çalışıldığı hizmet modelleri geliştirilmeye başlanmıştır. Ancak bu durum eğer problem sadece sosyal ve ekonomik temelliyse ve bu konularda ailenin desteklenmesiyle sorun ortadan kalacak ise geçerlidir. Aksi takdirde ailede ekonomik destekle çözülemeyecek sorunlar olmasına rağmen çocuğun aile yanında kalmasının sağlanması çocuk haklarına aykırı bir durumdur.

Ülkemizde de uygun şartların olması halinde çocukların aileleri yanında desteklenmesi anlayışı hâkimdir ve korunma ihtiyacı içerisinde olan çocuklara yönelik olarak sunulan hizmetlerde öncelik çocuğun ailesi yanında desteklenmesidir. Kurum bakımı ise son çare olarak

değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de hizmet sunmakta olan kurumlardan biri olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından sunulmaktadır. Aile odaklı sosyal ve ekonomik destek hizmetleri de çocuk odaklı olarak yeniden düzenlenmiş, hizmetlerin daha etkin ve yerinde uygulanması için yönetmelikte değişiklikler yapılmıştır. 03.03.2015 tarih ve 29284 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe giren bu hizmetle çocukların sağlıklı yetişebilmesi için ailelerin desteklenmesi sağlanması amaçlanmaktadır.

Ancak yalnızca maddi yönden sağlanan bir destek çocukların her anlamda korunmasının sağlanması için yeterli değildir. Bu nedenle çocuklar ve ailelerinin bu süreçte mesleki müdahaleler de desteklenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda meslek edindirme çalışmaları, eğitimini yarıda bırakmış olan çocukların eğitim hayatına devam etmeleri, en geç altı aylık sürelerle izleme çalışmaları gibi mesleki müdahaleler yapılmaktadır.

Mesleki müdahale süreci aslında müracaatçı ile uzmanın karşılaşma anından itibaren başlamaktadır. Mesleki müdahaleler kapsamında hizmet için başvuru yapan kişilerin evlerine gidilerek sosyal inceleme yapılmakta, ailede bulunan çocuk/çocukların durumu çevre koşulları ile birlikte değerlendirilmektedir. Yapılan inceleme sonucunda sosyal inceleme raporu yazılmakta ve hizmetin onaylanması durumunda çalışmalar başlamaktadır. Öncelikli olarak çocuklar buldukları sosyal çevrenin koşullarına göre değerlendirilmektedirler. Çevresel riskler belirlenmekte ve buna yönelik olarak müdahale planı hazırlanarak çocuk ve ailesine yönelik müdahaleler gerçekleştirilmektedir. En geç altı aylık sürelerle periyodik olarak izleme çalışmaları yapılmakta ve yapılan müdahalelerin, mesleki müdahalelerin yeterliliği, etkililiği incelenmekte ve yeni oluşmuş olan sorunlar varsa bunlara yönelik yeni müdahale planları oluşturulmakta ve soruların çözümüne yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Yoksulluk durumunda sosyal yardımları araştıran, başvuru yapan genellikle kadınlar, anneler olmaktadır. Sosyal ve ekonomik destek hizmeti de ağırlıklı olarak anneler üzerinden çocuklara sunulmakta olan bir hizmet modelidir. Bu durum yoksulluğun kadınlaşması kavramı etrafında değerlendirildiğinde yoksullukla mücadele stratejilerinin ağırlıklı olarak anneler tarafından geliştirilmesi ile bağdaştırılabilir. Toplumsal bakış açısında ağırlıklı olarak erkeğin evin reisi olması, erkek tarafından evin ve içerisinde bulunan kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olan bu durum nedeni ile erkek işsiz kaldığında ya da çeşitli sebeplerle evi geçindiremez duruma geldiğinde bunu bir başarısızlık olarak algılamaktadır. Bu nedenle de yardım başvurusu bu başarısızlık algısıyla yüzleşmesini arttırdığı için başvurular genellikle kadınlar tarafından yapılmaktadır. Yoksulluk ile mücadele

etmek ise kadına düşmektedir. Durum böyle olunca da hizmet evin ihtiyaçlarını bilen çocukların bakım yükünü üstlenen anne üzerinden sunulmaktadır. Ayrıca annelik rolleri açısından değerlendirildiğinde de anneler hizmeti ağırlıklı olarak çocuklarının ve evin ihtiyaçları için kullanmaktadır. Bu durum çocuklar açısından önemli olmakla beraber kadının ev içi rollerle ilişkilendirilmesi ve bakım yükünün fazla olması ile kadının güçlenmesini engelleyen bir durum olarak da görülebilmektedir. Bazı vakalarda babalarda madde bağımlılığı ya da alkol bağımlılığı olması durumunda hizmet babalardan habersiz olarak yürütülmeye çalışılmaktadır. Ayrıca hizmetten yararlanan kişilerin profili incelendiğinde ağırlıklı olarak eşinden boşanmış ya da eşi cezaevinde olan kadınların olduğu dikkat çekicidir. Bu durum da hizmetin ağırlıklı olarak anneler üzerinden verilmesini zorunlu kılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen çalışmalar önemlidir ve hem aileler hem de çocuklar için olumlu katkılar sağlamaktadır. Bu çalışma ile Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından sunulan SED hizmetinden yararlanan çocukların özellikleri ve bu hizmet sürecini değerlendirilerek özellikle izleme aşamasında yapılan çalışmaların incelenmesi planlanmaktadır.

1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI

Çocuğun korunması ve özellikle yoksulluğun önlenmesi çerçevesinde hizmet sunan kuruluşlardan biri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığıdır. Bu bakanlığın Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü aile odaklı sosyal ve ekonomik destek hizmetlerini genişleterek ve çeşitlendirerek hizmetlerin daha etkin ve yerinde uygulanması için daha önce de söz edildiği gibi bu yönetmelik kapsamında değişiklik yapmış ve çocukların yüksek yararı ve iyilik halini geliştirmek için mesleki müdahalelerin yapılması öngörülmüştür.

Birçok uygulamanın ve sunulan hizmetin iyi yönleri olduğu SED hizmetinin de birçok açıdan olumlu yönleri bulunmasına rağmen geliştirilmesi gereken yönleri de bulunmaktadır.

Bu tür hizmetlerin sunumunun ne derece faydalı olduğunun sürekli olarak değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, özellikle çocuklar ve aileleri arasındaki ilişkilerin özelliklerini incelemeye yönelik çalışmalar yapılması, ihtiyaç halinde hizmetlerin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Söz konusu hizmetin nasıl daha iyi sunulacağı, ne tür mesleki müdahaleler yapıldığında hizmetlerin kalitesinin arttırılacağı hakkında literatürde bilgi eksikliği bulunmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmanın problemi SED hizmetinden yararlanan çocukların özellikleri ve bu hizmete ilişkin değerlendirme ile ilgili bilginin eksikliğidir.

Sosyal hizmetin temel amacı kişilerin güçlerini ortaya çıkararak, kendi kendilerine yeter hale gelmelerini sağlamaktır. Bu nedenle kriz dönemlerinde bireylere destek olunur, mesleki müdahaleler gerçekleştirilir ve bireyler kendilerine yeter hale geldiklerinde hizmetler sonlandırılır. Ancak sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanma sürelerinin çok uzun olduğu görülmüştür. Bu durum sosyal yardımların bağımlılık yarattığını ve sosyal yardımdan daha çok bir maaş algısına yol açtığını göstermektedir. Mesleki müdahale, meslek elemanı ile müracaatçı arasında sorunların paylaşıldığı ve bunlara yönelik çözüm yollarının geliştirildiği mesleki bir ilişkiden para alıp vermeye dayalı bir bağımlılık ilişkisi oluşturmaya başladığı meslek elemanlarınca ifade edilmektedir. Hâlbuki mesleki müdahalenin müracaatçı grupları için sosyal işlevselliklerini güçlendiren bir yanın olması gerekir. Bu çerçevede planlı sosyal hizmet müdahalesi ile müracaatçının bu çalışma kapsamında anneler ve çocukların ne kadar geliştikleri, verilen hizmetlerin en çok hangi alanlarda güçlendirilmesi gerektiği, kalıcı değişiklikler yapılması için izleme çalışmalarının ne kadar gerçekleştirildiği ile ilgili bilgilere de rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada SED hizmetinden yararlanan çocukların özellikleri, aldıkları hizmetler, hizmetlere ilişkin değerlendirmeleri ve yapılan mesleki müdahalelerle ilgili bilgi eksikliğidir.

Böylece hem sosyal hizmet sunumunda bir araç olarak kullanılan söz konusu hizmetin değerlendirilmesi sağlanacak hem de bu hizmetin sunumunda SED Yönetmeliği'nde de yer alan mesleki müdahaleler geliştirilebilecektir.

Özetle bu araştırmanın sorunsalı çocuğun ailesinin yanında desteklenmesi ile ilgili ailenin görüşlerine yer veren araştırmaların sınırlı olması, SED hizmetinden yararlanan çocukların ve ailelerinin özellikleri, bu hizmet hakkındaki mevcut durum, hizmet alanların hizmete yönelik görüş ve önerilerine yönelik bilgi eksikliğidir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de SED hizmetlerinden yararlanan çocukların özelliklerinin incelenmesi, bu hizmet sürecinin değerlendirilmesi ve bu süreçte yapılan mesleki çalışmaları ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma bir karma yöntem araştırması olduğu için araştırmanın nicel bölümünde aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

- SED hizmetinden yararlanan çocukların aşağıda belirtilen özellikleri nelerdir?
  - Kişisel özellikleri,
  - Devam ettiği okul,

- Aile özellikleri,
  - Anne ve babasının eğitim durumu,
  - Sosyal çevresi.
- SED hizmetinden yararlanan çocuklara SED için yapılan mesleki çalışmalar nelerdir?
    - Görüşmeler,
    - Gelirin bağlanması ve izlenmesi,
    - Kullanılan mesleki araçlar ve teknikler,
    - Hizmetten ne kadar süre yararlanıldığı
  - SED hizmet sürecinde yapılan izleme çalışmaları nelerdir?
    - İzleme görüşmeleri,
    - Yarı yapılandırılmış görüşmeler,
    - Güçlü yönlerin desteklenmesi,
    - Soruna ilişkin farkındalık kazandırma,
    - İzleme görüşmelerinin sıklığı,
    - Yapılan telefon görüşmeleri,
    - Ev ziyaretleri,
    - Başka kurumlara havale,
    - Diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla bağlantı kurulması

Araştırmanın nitel bölümünde ise dosya tarama çalışması sonucunda ulaşılan bilgilere yönelik olarak daha çok duygu ve düşünceleri anlamaya yönelik aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

- Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocukların anneleri gözünden çocukların yaşadıkları problemler nelerdir?
- Anneler kendilerini ve çocuklarını nasıl ifade etmektedirler?
- Anneler çocuklarına yönelik verilen SED hizmetini nasıl değerlendirmektedir?
- Annelerin SED hizmetine ilişkin düşünceleri ve önerileri nelerdir?
- Annelerin çocuklarının geleceğine ilişkin planları nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Yoksulluk özellikle çocukların gelişimsel özellikleri üzerinde etkili önemli etkileri bulunan çok boyutlu bir olgudur. Araştırma bilime, çocuklara, annelere, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na ve meslek elemanlarına olmak üzere farklı gruplara yarar sağlayacaktır.

Alan yazın incelendiğinde hem genel anlamda yoksulluk hem de çocuk yoksulluğu ile ilgili olarak çeşitli araştırmalar olduğu görülmektedir. Ancak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün sunduğu hizmetlerden bir olan SED hizmetinden yararlanan çocukların özelliklerinin incelenmesi ve bu sürecin değerlendirilmesi üzerine bir çalışma mevcut değildir. Bu araştırma ile SED hizmetinden yararlanan çocukların özellikleri ve hizmet sürecinde yapılan mesleki çalışma ile hizmet süresi arasındaki ilişki belirleneceğinden bu araştırma önem taşımaktadır.

Araştırmanın diğer bir önemi de SED hizmetinden yararlanan çocuklara yönelik olarak bu süreçte yapılan mesleki çalışmaların incelenerek alternatif bir hizmet modeli geliştirilmesi açısından ilgili sosyal çalışmacıların yararlanabileceği, onlar için yol gösterici bir araştırma olmasıdır.

Çocuklar açısından sağlanacak katkı ise hizmet süresinin daha verimli olması, onların daha kısa sürede kendi kendine yeter hale gelebilmeleri için yapılabilecek mesleki çalışma önerilerinde bulunulacak olmasıdır.

Anneler açısından çalışmanın önemi ise bu süreçte çeşitli mesleki çalışmalarla desteklenerek yaşam koşullarının geliştirilecek olması ve kendilerine yeter hale gelecek olmalarıdır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na sağlanacak katkı ise araştırmada elde edile sonuçlar doğrultusunda sunulacak olan önerilerle hizmetin geliştirilebilecek olmasıdır.

1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Çocuk: Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi'nden sosyal ve ekonomik destek hizmeti alan 18 yaşın altında hizmet verilmiş ya da hizmet sürecinden hala faydalanmakta olan kişi.

Anne: Altındağ SHM'den çocuk ya da çocukları için sosyal ve ekonomik destek hizmeti alan kadın.

Ekonomik destek: Sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında ailelere çocukları için verilen nakdi yardım.

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti: Altındağ SHM'ye başvuru yapan annelere çocukların yüksek yararı ve iyilik halinin geliştirilmesi için verilen nakdi ve mesleki hizmetlerdir.

Mesleki müdahale: Altındağ SHM'den sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında hizmet alan çocuklar ve ailelerini güçlendirmeye yönelik olarak gerçekleştirilen müdahaleler.

İzleme: Altındağ SHM'den sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında hizmet alan çocuklar ve ailelerinin hizmet sürecinde ve sonrasında takip edilmesi.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikli olarak çocuk ve aile kavramı ele alınacak olup daha sonra çocuk yoksulluğu, çocuklar için risklerin neler olduğu, yoksullukla mücadele yöntemleri, yoksullukla mücadelede kadınların rolü ve mesleki müdahaleler sosyal ve ekonomik destek hizmeti özelinde ele alınacaktır.

2.1. ÇOCUK VE AİLE

Bu başlık altında çocuk kavramı ile ilgili yapılmış olan farklı tanımlar ve çocukluğa verilen değerler dönemlere göre değişimi üzerinde durularak toplam nüfus içerisinde çocuklara ilişkin istatistiksel veriler incelenecek sonrasında aile kavramı ve çocukların içerisinde yetiştiği ortam olarak ailenin çocuk yoksulluğu üzerindeki etkisi ele alınacaktır.

‘Çocuk nedir?’ sorusuna yanıt veren bugüne kadar pek çok tanım yapılmış ve bu tanımlar toplumların kültür, inanış ve ekonomik koşulları gibi etkenler çerçevesinde şekillenmiştir. Hemen her toplumda her inanışta çocuk kavramının içi farklı şekillerde doldurulmuş ve çocuğa verilen değer dönemin hâkim inanışına göre değişiklik göstermiştir.

Çocukluğun doğası hakkında günümüze kadar birçok değerlendirme yapılmış olup çocukluğun doğası farklı çevrelerce farklı şekillerde yorumlanmıştır. Felsefede çocukluğun doğası üzerine fikirler üretilmeye çalışılırken farklı bilim çevrelerince çocukların davranışına odaklanılması gerektiği üzerine vurgu yapılmış, ebeveynler tarafından ise çocukluğun doğası ya da çocukların davranışlarından ziyade çocuklar gelişimsel olarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Ancak bunlara rağmen yine de yaklaşık olarak yüzyıl öncesine kadar çocuk ve çocukluğun doğası üzerine bilimsel incelemelerden bahsetmek mümkün olamamaktadır.

Gürkan Öztan çocukların her dönemde var olduklarını ancak çocukluk kavramının ele alınışı ve yorumlanışının yer ve zamana göre değişiklik gösterdiğini, çocukluğa verilen değer her zaman aynı olmadığını belirtmiştir (Gürkan Öztan, 2011, s. 15).

Süreç içerisinde zamandan zamana, kültürden kültüre, toplumlarda kabul gören inançlara göre çocuk ve çocukluk dönemine atfedilen değer değişmektedir. Kısacası toplumsal yapı çevresinde şekillenen bir çocukluk algısından söz etmek mümkün gözükmemektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak bazı toplumlarda çocuklar çok değerli ve masumiyetin sembolü olarak kabul

görülmekte iken farklı değer yargılarına sahip başka bir toplumda benzer şekilde bir çocukluk algısının olmadığı görülmektedir.

İçerisinde bulunulan döneme ve toplumsal yapıya göre çocuk ve çocukluğa atfedilen değer değişim göstermiştir. Okul yaşı, reşit olma durumu gibi çocuklara özgü durumlar da topluma ve zamana göre farklılık göstermektedir. (Uyan Semerci, Müderrisoğlu ve diğerleri, 2012, s. 7).

Çocukluk algısının Ortaçağ Avrupa'sındaki durumu incelendiğinde söz konusu dönemde değer verilen, önemsenen, yetişkinlikten ayrı ve önemli bir dönem olarak kabul gören bir çocukluk kavramının olmadığı, o dönem var olan çocukluk algısı ile günümüzde var olan çocukluk algısının birbirinden çok farklı olduğu göze çarpmaktadır.

Şöyle ki Ortaçağ için günümüzdekine benzer bir çocukluk algısından bahsetmek mümkün değildir. Bahse konu dönemde çocuklar çocuk olmanın dışında yetişkinlerin birer kopyası, minyatür yetişkinler olarak kabul edilmiş olup bu dönem için çocuklara göre hazırlanan, onlara özgü kıyafetlerden, şarkılardan, oyunlardan ve çocuk edebiyatından söz etmek mümkün değildir. Aksine o dönemde yetişkinlerin birer kopyası olan, toplumsal rollere göre giyinen, yetişkinlerle aynı şarkıları dinleyen, onlarla aynı kitapları okuyan, aynı oyunları oynayan adeta yetişkinlerin birer kopyası gibi büyüyen çocuklardan bahsetmek söz konusudur.

Söz konusu dönemde günümüzdeki ile benzer bir çocukluk algısının olmamasının temel nedeni olarak içerisinde bulunan dönemdeki yaşam koşullarının günümüz koşulları kadar iyi olamaması gösterilebilir. Bahse konu dönemde sağlık koşullarının yeterince iyi olmaması, salgın hastalıklar gibi nedenlerle ölüm oranlarının yüksek olduğu, bu durumun ise anne ve babaların çocukları ile bağ kurmaktan kaçınmalarına yol açtığı bilinmektedir. Ne yazık ki bunun doğal bir sonucu olarak da günümüzdeki gibi bir çocuk sevgisi ve çocuğa verilen değerden bahsetmek mümkün değildir.

Ortaçağ döneminde Aries'in belirttiği şekilde bir bebeklik dönemi, çocukluk dönemi mevcut bulunmamaktadır (Gürkan Öztan, 2011, s. 16)

Aries'in iddiasına göre Orta Çağ'da çocuğa ayrı bir önem verilmemektedir. Çocukluğa ayrı bir önem verilmemesinin yanı sıra çocuklara karşı sevgi duyulması, onlara sevecenlikle yaklaşması gibi durumların da bulunmadığını ve çocuk ihmal ve istismarının o dönemde fazla olduğunu eklemiştir (Salim, 2011, s. 5).

Bilindiği üzere Ortaçağ Avrupası'nda günlük hayatta çocuklar küçük birer yetişkin olarak yer almışlardır. Çocukluğun özel bir gelişim dönemi olduğu algısının o dönem için gelişmiş olduğundan bahsetmek mümkün değildir (Karataş, Acar ve diğerleri, 2004, s. 16).

İnsanlık tarihi incelendiğinde uzun bir dönem boyunca çocukluk algısının olmadığı, çocuk ve çocukluğa günümüzde olduğu gibi değer verilmediği görülmektedir. Ortaçağ sonlarına kadar çocukların yetişkinlerinkinden farklı bir dünyası bulunmamaktadır. Temel haklardan olan eğitim hakkından yoksun olarak büyüyen çocuklar daha çok erken yaşlarda gelir getirmek amaçlı olarak çalışma hayatına dâhil olmaktaydılar. 16. yüzyıldan itibaren eğitim yaygınlaşmaya başlamış ve çocuklar eğitim sistemine dâhil olmadan yetişkinler gibi iş hayatı içerisinde bulunmak yerine eğitim sistemi içinde kalmaya devam etmişlerdir. Böylece “yetişkinlik” ve “çocukluk” kavramları birbirlerinden ayrılmış ve yavaş yavaş “çocukluk algısı” oluşmaya başlamıştır.

Çocukluk dönemi yetişkinlikten farklı olarak özel ilgi ve gereksinimlere ihtiyaç duyulan bir dönemdir. Fakat tarihin büyük bir bölümünde çocuklar yetişkinlerden farklı görülmemiş, onların özel ihtiyaçlarına cevap verilmemiş ve çocukluk ayrı bir dönem olarak gündeme gelmemiştir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi çocukluk algısının olmadığı uzun süren bir dönemin ardından toplumlarda pozitif bir çocukluk algısı oluşmaya başlamıştır. Aydınlanma dönemi ile başlayan bu süreçte “çocukluk algısının” olumlu yönde değişimi ile birlikte çocukluk özel ilgi ve gereksinimlere ihtiyaç duyulan yetişkinlikten farklı bir gelişim dönemi olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Çocukluğa yönelik bu olumlu algı ile birlikte “çocuk, çocuk hakları, çocuk oyunları, çocuk şarkıları, çocuğun yüksek yararı, korunmaya ihtiyacı olan çocuk, çocuğun korunması” gibi kavramlar gündeme gelmeye başlamıştır.

Çocukluğa bakış açısında meydana gelen tüm bu olumlu gelişmeler ile birlikte çocuklar toplumda daha fazla değer görmeye başlamış olup çocukluk, çocukluk algısı ile ilgilenen araştırmacı sayısında ve bu konu üzerine yapılan çalışmalarda artış gözlemlenmiştir.

Yukarıda bahsedilen tüm bu gelişmeler ile birlikte geçmişte çok küçük yaşlardan itibaren gelir getirmek amaçlı olarak çalışma hayatında bulunan çocuklar; belirli bir yaşa kadar çalışması yasaklanan, temel eğitimi tamamlaması gereken, dış dünyadaki her türlü tehlikeye karşı korunması gereken birer birey olarak görülmeye başlanmıştır.

Çocuk ve çocukluğa yönelik bakış açısındaki bu olumlu değişim ile birlikte modern çocukluk paradigması ortaya çıkmıştır. Modern çocukluk paradigmasına göre çocuklar yetişkinlerden farkı olmayan, çalışıp para kazanmak zorunda olan birer nesne olarak değil aksine hakları ile var olan birer özne olarak kabul edilmektedir.

Çocuğa yönelik olumlu yaklaşımlar 18. yüzyılın ortalarına doğru daha da belirgin hale gelerek yetişkinler ve çocukların dünyası belirgin çizgilerle birbirinden ayrılmaya başlamıştır.

Bu dönemden itibaren ortaçağın aksi yönde oluşan çocukluk algısı ile birlikte çocuk bakımı konusu da önemli bir hale gelmiş ve konu ile ilgili kitaplar, tezler yazılmaya başlanmıştır. Bu konuda gelişmeler hızla devam etmiş ve dönemin sonlarına doğru çocuklar gelecek olarak görülmeye başlanmıştır.

18. yüzyılın sonlarına doğru hedef kitleleri çocuklar olan çocuklara özgü yayınlar oluşturulmaya başlanmış olup 1788 yılında “Juvenile Magazine” ve 1799 “The Children’s Magazine” türünde ilk örnekler verilmeye başlanmıştır (Gürkan Öztan, 2011, s. 23).

Ortaçağın sonlarından itibaren çocukluk kavramına olumlu anlamlar atfedilmeye başlanmasıyla birlikte bu durumun bir sonucu olarak çocuklar hem ulusal hem uluslararası düzeyde çeşitli hizmetlerle korunması gereken bir özne haline gelmiştir.

Bu süreçteki en önemli nokta şüphesiz Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilerek 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe giren; Türkiye tarafından ise 14 Ekim 1990 tarihinde imzalanan ve 27 Ocak 1995 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’dir. Söz konusu sözleşmenin 1. maddesinde on sekiz yaşına kadar her birey çocuk olarak kabul edilmektedir ve vazgeçilmez haklara sahiptirler.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1.maddesi, 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanu’nun 3.maddesi ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 6.maddesi; daha erken ergin (reşit) olsa bile 18 yaşını doldurmamış kimseyi çocuk saymaktadır.

Ulusal düzeyde ise çocuk hakları 03.07.2005 tarihinde kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile koruma altına alınmıştır.

TÜİK 2016 İstatistiklerle Çocuk verilerine göre Türkiye’de toplam nüfusun %27,8’ini çocuklar oluşturmaktadır. Çocuk nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı incelendiğinde en yüksek çocuk

nüfus oranına sahip illerin sırası ile Şanlıurfa (%47), Şırnak (%46,8), Ağrı (%44,5) olup çocuk nüfus oranının en düşük olduğu il %17,6 ile Tunceli'dir (TÜİK, 2016, s. 1).

Buraya kadar çocuk kavramı ve çocukluk algısı tarihsel bir perspektifle açıklanmaya çalışılmıştır. Çünkü çocuğun kişiliğinin oluşumunda ve geleceğinin şekillenmesinde içinde bulunduğu sosyal çevre oldukça önemli bir paya sahiptir. Bu sebeple sosyal bir varlık olan çocuğu içinde yetiştigi çevreden bağımsız olarak ele almak mümkün değildir.

Çocuk yoksulluğu açısından değerlendirildiğinde de durum farklı değildir. Çünkü çocuk yoksulluğu temelde çocuğun içerisinde bulunduğu ailenin yoksul olmasının doğal bir sonucudur. Bu nedenle bu çalışmada çocuk yoksulluğu üzerindeki temel etkenlerden biri olan aile kavramı da ele alınacaktır.

Aile çok eskilere dayanan, toplumun yapısına göre değişimlere uğrayan, günümüzde hala var olan ve oldukça önemli bir kurumdur. Aileye atfedilen bu değer toplumdan topluma zamandan zamana farklılık göstermektedir. Bazı kültürlerde aileye çok önem verilirken başka bir toplumda aynı durum söz konusu değildir. Ancak buna rağmen aile oluşturmaya yönelik eğilimin en az olduğu ülkelerde bile aile toplumun temel kurumu olma özelliği taşımaktadır.

Çok köklü bir geçmişe sahip olmasına rağmen bütün toplumları ve zamanları kapsayan bir aile tanımı yapmak imkânsızdır. Çünkü sanayileşme, teknolojik gelişmeler gibi maddi değişimler toplumlarda kültürel değişimlere de neden olmakta ve bu durumun doğal bir sonucu olarak aile kavramı zamandan zamana toplumdan topluma değişiklik göstermektedir.

En genel ifadeyle birey ve toplum arasındaki bir köprü olarak tanımlayabileceğimiz aile kavramı bir sistem olarak kişilerin toplumla bütünleşmesini ve diğer insanlarla kuracakları ilişkileri şekillendiren bir araçtır. Bireyler yetiştikleri ailelerde kurdukları ilişkilerden doyum sağlamaları durumunda toplumdaki diğer kişilerle de iletişime açık olmaktadır.

Aile kavramıyla ilgili olarak geçmişten günümüze birçok tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:

Özgüven aileyi karşı cinsten iki yetişkin kişinin yasal ve törel bağlara uyarak kurdukları biyolojik, psikolojik ve sosyolojik işlevleri olan bir kurum olarak tanımlamaktadır. Ona göre aile, bu yapısı ile bireyin ve toplumun ihtiyaçları olan seks, üreme, korunma, barınma, sevmesevilme, sevgiyi paylaşma, bağımlı veya bağımsız olma, ait olma, statü edinme, güven, kendini gerçekleştirme, çocukların bakımı ve eğitimi, toplumsal töre ve ideallerin, kazanılan mal ve

mülkün yeni kuşaklara aktarılması gibi birçok işlevleri yerine getirmekte ve bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyal birçok ihtiyacına cevap vermektedir (Özgüven, 2014, s. 24-25).

Sağlam'a göre aile, toplumun en küçük sosyal örgütü ve aynı zamanda eğitim kurumudur. Ona göre çocuk ilk duygu, davranış, düşünce ve eğitimi ailesinde kazanmakta; çocuklar ilk olarak anne babalarının yardımı ile dış dünyayı ve kendilerini tanımaktadırlar (Sağlam, 2011, s. 8).

Aktaş ise aileyi ayrılmış parçaların toplamından çok bir bütünü oluşturan, devamlı üyeleri olan bir grubun oluşturduğu bir sistem şeklinde tanımlamıştır. Ona göre aile, üyeleri ayrı ayrı değil çocuklarıyla birlikte bir bütün ve birbirleriyle yakın ilişki içinde var olan bir birlikteliktir (Aktaş, 2005, s. 28).

Avrupa kökenli Amerikalılar tarafından aile kan bağıyla bağlı kişilerin oluşturduğu bir kurum olarak tanımlanmakta iken, Afrika kökenli Amerikalılar tarafından aile akrabalık bağlarının olduğu daha geniş bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Özabacı ve Erkan, 2014, s. 1).

Sosyolojik olarak incelendiğinde anne, baba ve çocuklardan meydana gelen toplumun en küçük yapı taşı olarak kabul edilen aile kavramı ile ilgili olarak yeni ortaya çıkan bir tanımlama da "seçilmiş aile"dir. Bu tanımlamaya göre bireylerin aileyi oluşturması için illaki aralarında kan bağı olması zorunlu değildir. Aksine aile kişinin kendine yakın hissettiği kişi ya da kişilerden oluşan bir sistemdir.

Ancak aileyi tek bir şekilde tanımlamak mümkün değildir. Çünkü aile kavramı kültürden kültüre zamandan zamana farklılık göstermektedir. Ayrıca tek bir aile türü de bulunmamaktadır. Dolayısıyla tek bir aile tipinden yola çıkarak yapılacak olan tanımlamalar da diğer aile türleri göz ardı edilmiş olacak ve eksik bir tanımlama yapılmış olacaktır.

İnsanlar çok özel durumlar dışında genellikle bir ailenin üyesi olarak dünyaya gelmekte ve zamanla kendi kendilerine yetebilir birer birey haline gelmekte, aile yaşam döngüsünün bir gereği olarak üyesi oldukları aileden ayrılmakta ve kendi ayakları üzerinde duran bireyler olmaktadır. Daha sonra ise aileden ayrılan bu birey başka bir kişi ile birlikte kendine yeni bir birliktelik kurmakta ve yeni bir aile sistemini oluşturmaktadır.

Yukarıda farklı şekillerde tanımlanan, toplumun en küçük yapı taşı olarak kabul edilen aile sisteminde dönem dönem sorunlar yaşanabilmektedir. Ailelerin karşılaştıkları bu sorunlardan biri de yoksulluktur.

Yoksulluk tanımlamasında olan bireylerin toplumsal açıdan özellikleri incelendiğinde bu kişilerin genellikle eğitim seviyesinin düşük düzeyde olduğu, herhangi bir gelir getirici işte çalışmadıkları ve geleneksel geniş aile sistemine dahil oldukları görülmektedir (TÜSİAD, 2000, s. 108, akt: Tufan ve Karataş, 2006, s. 17).

Temiz ise düşük gelirli hane halklarında yetişen çocukların potansiyellerinin tamamını ortaya çıkaramadığını, yoksul kesimlerde yaşayan ailelerin sosyal dışlanma ve pek çok sorunla karşılaştıklarını belirtmektedir (Temiz, 2008, s. 82).

Yoksulluk genel yapısı itibarıyla incelendiğinde aileden çocuğa aktarılan bir durum olduğu görülmektedir. Bu nedenle çocukların yoksul olma durumlarından bahsederken aile kavramı önemlidir. Zamanla kronikleşen bir durum olması nedeniyle yoksul ailelerde büyümek çocuklar açısından yoksulluk riskini arttırmaktadır. Bu durumun temelinde yatan neden ise yoksul ailelerde büyüyen çocukların eğitim, sağlık gibi sahip oldukları haklara tam anlamıyla erişememeleri nedeniyle potansiyellerini açığa çıkaramamalarıdır.

Dünyaya gelen bir çocuğun güvenli bir ortamda, sosyal risklerden korunarak, sağlıklı bir şekilde büyüebilmesi içinde doğduğu ailenin şartlarına bağlıdır. Ancak yoksul bir ailede doğan çocuklar ne yazık ki risklere karşı daha açık olmakta ve kronikleşen yoksulluk nedeni ile uzun bir dönem sosyal bir sorun olan yoksulluk ile mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar.

Önemle üzerinde durulması gereken bir konu olan yoksulluk ile karşı karşıya kalan insanlar hayatlarının büyük bir bölümünde bu sorun ile mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Mutlak yoksulluk içinde bulunan çocuklar yalnızca düşük gelir değil bunun yanı sıra temel gıda maddelerine ulaşmada güçlükler, sağlık problemleri, sosyal dışlanma gibi sorunlar ile mücadele etmek durumunda kalmakta ve yoksulluk bir nevi miras gibi aileden çocuğa aktarılmakta ve kronikleşen bir hal almaktadır.

Yoksulluk sorunu ile karşı karşıya olan aileler genel özellikleriyle değerlendirildiğinde düzenli bir iş sahibi olan birey sayısının az olduğu ya da ailede çalışan birey bulunmadığı; hanede yaşayan kişi sayısı bakımından incelendiğinde ise ailelerin ortalamanın üzerinde çocuk sahibi olmaları dikkat çekmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı yoksulluk daha da şiddetli olarak yaşanmaktadır.

Yoksullukla mücadelede ise en büyük rol kadına düşmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından evi geçindirmek erkeğin görevi olarak kabul edilmektedir. Erkeğin işsiz olması ya da kazancının yeterli olmaması durumunda ise bununla mücadele etmek kadının görevi olmaktadır.

Bu nedenle sosyal yardımlara başvurular daha çok kadınlar tarafından yapılmaktadır. Çünkü sosyal yardımlara başvuru yapmak bir nevi yoksulluğun itirafı olarak görülmekte ve erkekler bu durumu başarısızlık olarak algılamaktadırlar. Sosyal ve ekonomik destek hizmeti de ağırlıklı olarak anneler üzerinden sunulmaktadır.

Bilindiği üzere yoksulluktan en çok etkilenen kesimi kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Sosyal ve ekonomik destek hizmeti ağırlıklı olarak anneler üzerinden sunulan bir hizmettir.

Yoksulluk yalnızca ekonomik unsurlarla açıklanamayacak kadar çok yönlü bir kavramdır. Kadın yoksulluğu konusu ise çok geniş bir kavram olan yoksulluk kavramı altında genellikle göz ardı edilen görünmez hale gelen bir kavramdır. Ancak kadın yoksulluğunu bütün yönleriyle anlayabilmek ve sosyal bir sorun olan kadın yoksulluğu konusunda etkili sosyal politikalar oluşturabilmek için bu kavramın yoksulluğun bir alt kavramı ve bir türü olarak çok boyutlu bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

İlk kez 1978 yılında Amerika’da yoksul kesimin 3’te 2’sinin kadınlardan oluşması, zamanla iş hayatında olan kadınlarda sayısal olarak artışa rağmen ekonomik açıdan yine de kadınların durumunun kötüleşmesi üzerine ilk defa Diane Pearce “yoksulluğun kadınlaşması” kavramını kullanmıştır. Sonrasında ise farklı araştırmacılar tarafından yoksulluğun kadınlar ve erkekler tarafından farklı şekillerde ve şiddette yaşandığı ortaya konulmuştur (Gerşil, 2015, s. 161).

“Yoksulluğun kadınlaşması” kavramı seksenli yıllardan sonra daha da güçlenmeye başlamıştır. Bunun sonucunda kadınlar yoksul hanelerde yoksulluğun yükünü taşıyan asıl kişiler olarak kabul edilmeye başlanmıştır. 1995 yılında IV. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı’nda söz konusu kavramın yer alması ile birlikte alan yazında da sıkça kullanılmaya başlanmıştır (Uçar, 2011, s. 23).

Yoksulluğun tek bir tanımı olmadığı gibi kadın yoksulluğu konusunda farklı kişilerce yapılmış olan farklı tanımlar bulunmaktadır. Bunları aşağıdaki gibidir:

Toplumun özellikleri ile ilgili bir kavram olan “kadın yoksulluğu” Donkor tarafından kadının erkek kadar değerli görülmeişinin, ikinci planda tutulmasının bir sonucu olarak görülmektedir. Yani kadının yoksullaşmasının nedeni toplumdur. Donkor’un da belirttiği gibi zaman zaman kadın yoksulluğu din ile ilişkilendirilmektedir ancak kadın yoksulluğu bütün boyutlarıyla ele alındığında kadın yoksulluğunun temel nedeni din değil geleneksel yapıdır (Donkor, 2006, s. 1; akt: Atay, 2010, s. 20).

Yapılan araştırmalarda kadınların yoksulluktan daha fazla etkilendiği, yoksul kadın sayısında artış olması gibi sonuçlar nedeniyle yoksulluk ile ilgili tartışmalarda ‐yoksulluğun kadınlaşması‐ kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır. Söz konusu kavram toplumlarda yoksulluk arttıka bununla bağlantılı olarak toplumda var olan yoksul kadın sayısında daha fazla artış olduğu, kadınların yoksulluktan etkilenme riskinin erkeklere kıyasla daha fazla olduğu şeklinde ele alınmıştır (Alcock, 1997, s. 134; akt: Kardam ve Yüksel, 2004, s. 45).

Coğrafi farklılıklar, gelir farklılıkları, eğitim, kültürel özellikler gibi unsurlar ağışından yoksulluk değerlendirildiğinde yoksul kesimin büyük bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar eğitim istihdam gibi konularda daha geri planda olmakta bu durum ise gelir dağılımı ağışından kadınların daha yoksul olmasına neden olmaktadır (Öztürk ve Çetin, 2009, s. 2671).

Farklı ağışlardan ele alınması gereken kadın yoksulluğu çok boyutlu bir kavramdır. Toplumda kadınlar ve erkekler arasında var olan farklılıklar nedeniyle kadınlar yoksulluk konusunda erkeklere kıyasla daha dezavantajlı kesimi oluşturmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak kadınlar yoksulluğu daha derin bir şekilde yaşamaktadırlar. Çünkü toplumda fırsatlara erişim ile ilgili olarak kadınlar daha sınırlandırılmış durumdadır.

Kadınlara özgü bir kavram olmayan yoksulluk zamandan zamana mekândan mekâna içinde bulunulan gruba göre farklılık göstermektedir. Ancak şu bir gerçektir ki her grupta yoksulluğu kadınlar ve erkekler farklı şiddette yaşamaktadırlar. Toplumlarda kadınlara ve erkeklere atfedilen roller ve beklentiler farklı olmakta ve bunun sonucunda iki cins için ortaya çıkan farklılıklar nedeni ile kadınlar ve erkekler yoksulluğu farklı biçimlerde yaşamaktadırlar.

Kadın yoksulluğunun belirleyici özelliklerine bakıldığında Buvinić'e göre iki temel belirleyici özelliği bulunmaktadır. Bunlar eğitim ve iş hayatına katılım olarak sınıflandırılabilir. Kadınlar erkeklere kıyasla iş hayatında ikincil konumda bulunmaktadır. İş hayatında daha az yer alan kadınlar çalıştıkları işlerde erkeklere kıyasla daha düşük ücretli olarak istihdam edilmekte ya da kayıt dışı olarak çalıştırılmaktadır. Kazandıkları gelir üzerinde ise genellikle herhangi bir söz hakları bulunmamaktadır. Bu durum ise kadınlar ve erkekler arasında bağımlı bir ilişki gelişmesine neden olmaktadır (Şener, 2009, s. 3).

Kadınlar ve erkekler arasında yoksulluğun farklı boyutlarda yaşanmasının nedenlerinden bir diğeri ise eğitim olanaklarıdır. Kız çocukları özellikle geleneksel aile yapısında eğitim konusunda erkek çocukları ile eşit fırsatlara sahip olamamaktadır. Erkek çocuklar eğitim konusunda öncelikli durumdadırlar. Kız çocuklarına verilen emeğin evlilik ile başkasına götürüleceği anlayışı bulunmakta, erkek çocukları ise yaşlılıkta teminat, gelecek güvencesi,

destek olarak görülmektedir. Bu nedenle de kız çocuğunun eğitim görmesi kendine yeter hale gelmesi, kimseye ihtiyaç duymadan ayakları üstünde durabilecek bir birey olması konuları önemli görülmemektedir.

Kadınlar ve erkekler toplumda her alanda eşit olarak yer almamaktadırlar. Bu durumun temel nedeni ise toplumsal cinsiyet, geleneksel bakış açısı, erken yaşta yapılan evlilikler, kız çocuklarının eğitim hakkından yararlanamaması olarak sayılabilir (Eştürk ve Kılıç, 2016, s. 148).

Yukarıda da bahsedildiği gibi kadınlar eğitim ve istihdam hakkından mahrum kalmakta ve bu durum kadınlar açısından yoksulluğun daha derin olarak yaşanmasına neden olmakta ve yoksulluğu kalıcı hale getirmekte, kronik yoksulluğa neden olmaktadır.

Yoksulluk kadınların güçsüzleşmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda ise ev içinde ve dışında sosyal dışlanma kadınlar açısından daha da çarpıcı olmaktadır. Devlet sosyal alanlardan çekilmeye başladığı zaman geleneksellik artmakta ve böylesi bir ortamda kadınlar üzerindeki baskı artmakta, geleneksel dayanışma ağları zayıflamaktadır. Dolayısıyla sosyal devletin etki alanının küçülmesi sosyal yardımlardan en çok yararlanan kesim olarak karşımıza çıkan kadınların yoksulluk kısıcında yalnızlaşmasına neden olmaktadır (Yarar, 2015, s. 37).

Kadınların erkekler kadar değerli varlıklar olarak görülmemesi ve toplumsal hayatta ikinci plana itilmesi çocukluktan başlamaktadır. Kadınlar kendilerinden beklenen kadınlık rollerini gerçekleştirmek zorunda kalmakta bunun için de çalışmak istediğinde ailesinden izin alarak çalışmak durumunda kalmakta ya da yeterli niteliğe sahip olamayarak enformel işlerde çalışmaktadırlar (Topgül, 2013, s. 292).

Yukarıda da ifade edildiği gibi hem çocuk hem de kadın yoksulluğu çoğunlukla aile üzerinden açıklanmaktadır. SED Yönetmeliğinde de temel amaç aile bütünlüğünün korunması olarak ele alınmıştır. Ancak bazı durumlarda aile desteklense bile kadının ve çocuğun korunması, iyilik hallerinin sağlanması mümkün olamamaktadır. Bu durumda sadece kadın ya da sadece çocuğun odak alındığı hizmet modelleri kullanılabilir. Burada da çocukla en çok ilişkili olduğu düşünülen anneler ve onların üzerinden çocukların korunması ve iyilik halinin sağlanması amaçlanmaktadır. Ancak yeterli sonuç alınmadığında hizmet kesilmekte kadın ya da çocuk için uygun olacak başka modellerin denenmesi de söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada daha çok hak temeli bir güçlendirme yaklaşımı üzerinden giderilerek çocuğun korunması ve iyilik halini sağlayan bir yol izlenmeye çalışılacaktır. Yönetmeliğin özünde de bunu destekleyecek maddeler yer almaktadır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümde bu odak temel alınarak çocuk yoksulluğu ile ilgili bilgiler aktarılacaktır.

2.2. ÇOCUK YOKSULLUĞU

Çocuk yoksulluğunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu bölümde öncelikle yoksulluk kavramı, ardından yoksulluk türleri açıklanacak ve bir risk faktörü olarak çocuk yoksulluğu daha ayrıntılı ele alınarak çocuk yoksulluğunun farklı görünümleri olan çocuk işçiliği, sokakta yaşayan çocuklar ve suça sürüklenen çocuk konuları üzerinde durulacaktır.

Hemen her dönemde önemle üzerinde durulan, alınan önlemlerle azaltılmaya çalışılan ve çeşitli araştırmalara konu olan sosyal bir sorun olarak yoksulluk insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Ne yazık ki henüz yeteri kadar çözümler geliştirilemediği için günümüzde hala önemini korumakta olan bu kavram farklı bilim çevrelerince farklı şekillerde açıklanmıştır. Bundan dolayı üzerinde anlaşılmış bir yoksulluk tanımı olamamakla birlikte literatürde farklı tanımlara rastlanmaktadır.

İlk olarak 1901 yılında Seebom Roventree tarafından tanımlanan yoksulluk, insanların biyolojik olarak var olmaya devam etmesi için ihtiyaç duyduğu temel besin maddelerine, giyeceklere vb. ulaşamaması durumudur (Dumanlı, 1996, s. 2; akt: Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 60).

Kümbetoğlu yoksulluğu genel olarak nelere sahip olamamak sorusu ile düşündüğümüzde ilk akla gelen yoksulluk biçiminin paraya sahip olamamak olduğunu en az onun kadar ilk akla gelenlerden birinin de bir işe sahip olamamak olduğunu daha sonra sırada mala ve mülke sahip olamamanın geldiğini belirtmiştir (Kümbetoğlu, 2006, s. 29).

Arpacıoğlu ve Yıldırım, yoksul kişiyi yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olamayan kişi olarak yoksulluğu ise yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumu olarak ifade etmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 61).

Ancak yoksulluğu yalnızca temel yaşam ihtiyaçlarını karşılayamama şeklinde yorumlamak doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü bu durum insanın yalnızca yeme içme ihtiyacı olduğu kabulüne dayanmaktadır. Oysa sosyal bir varlık olan insanın yeme içme dışında eğitim, sağlık, barınma, kültür gibi birçok ihtiyacı bulunmaktadır.

Dünya Bankası tarafından ise yoksulluk ağırlıklı olarak maddi unsurlar ile açıklanmakta ve yoksulluk ölçütü olarak gelir seviyeleri esas alınmaktadır (Gaffar, 1998, s. 592; akt: Uzun, 2003, s. 156).

Dünya Bankası çevrelerinde genellikle hızlı nüfus artışını ve hükümetlerin bunu kontrol etmek için yeterince fon ayırmamasını başarısızlığın temel nedeni olarak görme eğilimi bulunmaktadır.

Bora, Can ve diğerleri tarafından yoksulluk, ekonomik bir kategori olmanın yanı sıra, kişilerin içinde yaşadığı, anlamlandırıldığı, başa çıkmak için çeşitli yöntemler geliştirdiği, toplumsal bir 'durum' olarak tanımlanmıştır (Bora, Can ve diğerleri, 2002, s. 14).

Erbay, yoksulluğu farklı boyutları içeren çok yönlü sosyal bir sorun olarak ele almakta, yoksulluğun belirlenmesinin zamana ve yere göre değişmekte olduğunu, yoksulluğun tek bir tanımının bulunmadığını belirtmektedir (Erbay, 2006, s. 321).

Tomanbay'a göre ise yoksulluk dokunanın elini yakan bir konudur ve yoksul olmak yok olmaya daha çok yaklaşmak, bir noktadan sonra yok olmaktır. Bu nedenle bu konuya herkes büyük bir keyifle eğilmemektedir. Cumhuriyet tarihi boyunca yoksulluk Türkiye'de kesintisiz ve artarak yaşanmış, ancak bilimciler tarafından o yoğunlukta ele alınıp işlenmemiştir. Bunun nedeni yoksulluk konusunda yapılan somut çalışmaların bireysel çabaların ötesine geçememesidir (Tomanbay, 2006, s. 12).

Yukarıdaki tanımda da bahsedildiği gibi yoksulluk kavramı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çok uzun zamandır var olan sosyal bir sorundur. Ancak sorunun yalnızca bireysel çabalarla çözümlenmesinin mümkün olmaması nedeniyle bu konu üzerine uzun yıllar çalışma yapılmamış ve bir nevi 'yoksulluk' konusu bilimsel araştırmalarda göz ardı edilmiştir.

Yoksulluğu ülkede var olan kaynakların eşitsiz bir şekilde dağıtılması olarak ele alan tanımlar da bulunmaktadır. Konuyu bu şekilde ele alan kişilerden biri de Bağdadişoğlu'dur. Ona göre yoksulluk, bir toplum ya da topluluğun üretmiş oldukları toplumsal değerlerin azlığı veya çokluğu ile değil, o değerlerin topluluğu oluşturan bireyler arasındaki eşitsiz dağılımı halinde söz konusu edilebilmekte ve bu nedenle yoksulluk kavramı gelir dağılımının eşitsizliği halinin sonucu olarak kabul edilmektedir (Bağdadişoğlu, 2006, s. 78).

UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) ise yoksulluğu, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlayarak kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesini engellemiştir (Uzun, 2003, s. 157).

Buğra, yoksulluğu bazı insanların kendi özellikleri, doğal koşullar veya savaş gibi insan eliyle yaratılan sorunlar nedeniyle, geçimlerini sağlamakta, hatta karınlarını doyurmakta güçlük çekmeleriyle ilgili olan tarihin her döneminde, her toplumda rastlanabilen bir olgu olarak tanımlamaktadır (Buğra, 2005, s. 2).

Öztürk ve Çetin tarafından en genel anlamıyla insanların temel gereksinimlerini karşılama olanağına sahip bulunmaması, kişilerin yaşayabilecekleri minimum yaşam standartlarına sahip olamaması şeklinde tanımlanan yoksulluk olgusu, işsizlik, yoksunluk, ayrımcılık, sosyal dışlanma gibi olgularla da hem iç içe hem de etkileşim içindedir (Öztürk ve Çetin, 2009, s. 2661).

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak temel düzeyde yeme, içme, beslenme, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olan ve beraberinde sosyal dışlanma gibi birçok sorunu getiren yoksulluk çok boyutlu bir kavramdır. Bu çalışmada yoksulluk bu boyutlarıyla ele alınacaktır.

Sosyal bir sorun olan yoksulluk konusu sosyal hizmetler açısından ele alındığında da aynı durum söz konusudur. Çok boyutlu bir kavram olan yoksulluğu yalnızca maddi boyutlarıyla ele almak bu sorunun diğer açılarının göz ardı edilmesine neden olacaktır. Bu durum ise sorunun çözümünün imkânsız bir hale gelmesine neden olacaktır. Sorunlara daha etkin çözümler bulmayı amaçlayan sosyal hizmet mesleği, yoksulluğu hem maddi hem de sosyal boyutları olan bir kavram olarak ele almaktadır. Konunun tek yönlü olarak ele alınması durumunda yoksulluğun temelinde yatan sosyal sebepler göz ardı edilecektir. Böyle bir bakış açısıyla üretilen çözümler ise etkin olmaktan uzak ve sığ olacaktır. Oysaki çok boyutlu bir sosyal sorun olan yoksullukla mücadele holistik bir bakışı gerektirmektedir.

Yoksulluğun ana kaynağının yeryüzündeki kaynakların insan nüfusuna oranla yetersiz olması olmadığını belirten Yılmaz ve Şeker, yoksulluğu ekonomik-politik bir sorun olarak tanımlamakta, uygulanan ekonomik politikalarla zenginliğin (tüm insanlığa ait kaynaklar) belli azınlıkların elinde birikirken, yoksulluğun geniş insan kitlelerine hızla yayılan bir virüs olmaya devam ettiğini belirtmektedirler (Yılmaz ve Şeker, 2006, s. 337).

1980'ler boyunca izlenen ekonomi politikaları sayesinde ülkenin ekonomisinde ciddi gelişmeler yaşanırken gelir dağılımındaki eşitsizlikler de giderek artmış ve yoksulluktan etkilenen kesimde artış meydana gelmiştir. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen verilere göre söz konusu yoksulluk kavramından kentsel mekânlarda yaşayan kişiler kırsal alanlarda yaşayan kişilere oranla çok daha fazla etkilenmektedir. Çünkü kentsel mekânlarda geleneksel

yardımlaşma mekanizmaları kırsal alanlardaki kadar iyi işlememektedir. Bu durum da kentsel alanlarda yaşanan yoksulluğun daha yıkıcı olmasına sebep olmaktadır.

29 Mayıs 1986'da TBMM'de kabul edilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) oluşturulmuştur. Bu fonun amacı herhangi bir sosyal güvenlik ağına dahil olmayan yoksul ve muhtaç durumdaki kişilere yardım sağlamak, sosyal adaleti pekiştirici önlemler almak ve gelir dağılımının iyileşmesine katkıda bulunmaktır. Bu fonun harcamalarının büyük bir kısmı sağlık sorunlarının çözümü için ayrılmış ve bu kapsamda yaygın olarak bilinen ismiyle “yeşil kart sistemi” oluşturulmuştur. Bu uygulama dâhilinde herhangi bir sosyal güvenlik sistemi kapsamında bulunmayan kişilerin sağlık giderleri karşılanmaktaydı. Bu uygulama 1992 yılında yürürlüğe girmiş ve 2012 yılında sona ermiştir.

Ülkemiz açısından durum incelendiğinde yoksulluk kavramının son zamanlarda ötekileşme ve kriz nedeniyle tekrar ele alınmaya başlaması ve gündemde olması söz konusudur (Bora, Can ve diğerleri, 2002, s. 13).

Günümüzde yoksullukla ilgili olarak yapılan çalışmalar giderek daha da önem taşımaktadır. Bu kapsamda BM tarafından 1996 yılı “Uluslararası Yoksulluğun Yok Edilmesi Yılı” (International Year for the Eradiction of Poverty) olarak ilan edilmiştir.

2001 yılında yaşanan kriz sonrasında ise işsizlik artış göstermiş ve yoksulluk daha da görünür hale gelmiştir. Bunun sonucunda da devlet yoksullukla mücadele konusunda daha aktif rol almaya başlamış ve yardımları arttırmıştır. Ancak yapılan bu yardımlar sorunlara kalıcı çözümler bulma konusunda yetersiz, tek seferlik ödemelerdir. Yine aynı dönemde Dünya Bankası tarafından Sosyal Riski Azaltma Projesi başlatılmış ve bu proje ile “Şartlı Nakit Transferleri” uygulaması başlatılmıştır. Ayrıca belediyeler ve STK'lar da yoksullukla mücadele konusunda çeşitli çalışmalar yapmış ve yapmaya da devam etmektedir.

Ülkelerin ekonomik ve toplumsal kalkınmasının önündeki başlıca etkenlerden biri olan yoksulluk sorunu giderek dünyanın en önemli sosyal sorunlarından biri haline gelmektedir. Günden güne hem ülkeler arasında gelir eşitsizliği hem de aynı ülkede yaşayan farklı toplumsal kesimler arasında gelir eşitsizliği daha da artmaktadır.

Son yıllarda dünya genelinde yoksulluk, kutuplaşma ve gelir dağılımında eşitsizlik artış göstermiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak ülkeler arasında uçurumlar giderek büyümüş

ve ekonomik sorunlar nüfusun bazı kesimlerinde yoksulluğun kalıcı olmasına ve sosyal dışlanma, marjinalite gibi toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Günümüzde dünyanın çeşitli kesimlerinde refah seviyesi artış göstermekte iken bazı bölgelerde yoksulluk, eğitimsizlik, açlık gibi sosyal sorunlar giderek artış göstermekte bu durum dünya genelinde özellikle şiddet olayları gibi sosyal sorunların yaşanmasına neden olmaktadır.

Tufan ve Karataş, yoksulluk ve bir ülkenin gelişmişlik düzeyi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu; bugün az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı yoksulluk sorununun yapısal bir nitelik taşımakta olduğunu, yapısal nitelikteki yoksulluğun kaynağında ise ülkelerin sosyo-ekonomik ve politik özelliklerinin bulunduğunu belirtmektedirler (Tufan ve Karataş, 2006, s. 15).

Yoksulluğu daha somut bir şekilde tanımlayabilmek için eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler gibi çeşitli göstergelerin yardımına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yoksulluk, içinde bulunan herkesi zorlu yaşam koşullarıyla mücadele etmek zorunda bırakan olumsuz bir durumdur. Bu durum ile karşılaşan herkes olumsuz koşullardan etkilenmektedir ancak en çok etkilenen grup çocuklardır. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri daha yıkıcı olmaktadır.

Yeme içme gibi temel ihtiyaçların karşılanmaması durumu olan yoksulluk hastalık, salgınlar gibi olumsuz yaşam olaylarına karşı çocukları savunmasız bırakmaktadır. Yoksulluk durumunda ailede bu durumdan en olumsuz etkilenen kesimi çocuklar oluşturmaktadır (UNICEF, 2001, s. 32)

Dünyadaki düşük gelirli ülkeler yoksulluğun ve dezavantajlı durumların yoğunlaştığı yerlerdir ancak bugün en yoksun konumdaki çocuklar orta gelir düzeyindeki, gelir eşitsizliklerinin en çarpıcı boyutlara ulaşmış olduğu ülkelerdedir. Başka yerlerde olduğu gibi burada da yoksulluk orantısız biçimde yoksul kent mahallelerine ve ücra kırsal yerleşimlere yığılmıştır ve etnik azınlıklar ve engeli olanlar gibi marjinal gruplar arasında daha da yoğunur.

Sosyal hizmet, insanların sosyal yeterliliklerini geliştirerek onların kendi kendilerine yetebilen birer birey olmalarını ve böylece iyilik hallerini geliştirmeyi amaçlayan bir meslektir.

Yoksulluk bireylerin iyilik hallerini tehdit etmektedir. Şöyle ki sosyal bir sorun olan yoksulluk ile karşı karşıya kalan bireyler asgari düzeyde yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli olan temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük yaşamaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere yoksulluk çocuklar üzerinde daha yıkıcı etkilere sahip olabilmektedir. Şöyle ki gelişim döneminde olan çocuklar potansiyellerini tam olarak ortaya çıkaramamaktadır. İçerisinde buldukları elverişsiz yaşam koşulları nedeniyle onlar için tam anlamıyla sağlıklı bir gelişim döneminden bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle yoksulluğun başka bir boyutu olan çocuk yoksulluğunun ayrıca ele alınması ve farklı boyutlarıyla değerlendirilmesi gerekmektedir.

Tüm insanları önemli ve biricik olarak kabul eden sosyal hizmet mesleğinde ve disiplininde de diğer tüm bilimlerde olduğu gibi çocuklar sahip oldukları hakları ile korunması ve değer verilmesi gereken özel bir gruptur. Yapılan çalışmalar aracılığıyla çocuğun hem fiziksel hem de sosyal açılarından sağlıklı olması olarak kabul edilen çocukların iyilik halinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Yoksulluk kavramı yukarıdaki tanımlarda da görüldüğü üzere farklı bilim çevrelerince farklı şekillerde ele alınmaktadır. Kavramın ele alınışındaki bu farklılıktan dolayı mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk, kronik yoksulluk ve yeni yoksulluk gibi birden çok yoksulluk türünden söz etmek mümkündür.

Mutlak yoksulluk: Belirli gereksinimlerin karşılanamaması durumu iken görelî yoksullukta daha çok kişilerin ya da hanelerin gelir dağılımı arasındaki eşitsizlik durumudur. Mutlak yoksullukta kişilerin kendileri ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin beslenme, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumu söz konusudur. Mutlak yoksulluk kişinin biyolojik olarak kendini yenileyebilmesi için gereken asgari düzeyde beslenmeyi sağlayacak gelire sahip olmama olarak da tanımlanmaktadır.

Öztürk ve Çetin yoksulluğu genel olarak bir halkın ya da onun belirli bir kesiminin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmek için gıda, barınak ve giyim gibi sadece en basit ihtiyaç maddelerini karşılayabilmesi olgusu olduğunu buna mutlak yoksulluk da denmekte olduğunu belirtmişlerdir (Öztürk ve Çetin, 2009, s. 2665).

Uzun'a göre mutlak yoksulluğun dünyanın her tarafında olduğu açıktır ancak bunun genel nüfusa oranlarında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Uzun, 2003, s. 156).

Mutlak yoksulluk kavramını Temiz ise bireyin veya hane halkının yaşamını sürdürebilmesi ve biyolojik anlamda kendini yeniden üretebilmesi için gereksinim duyduğu asgari tüketim düzeyini sağlayamaması olarak tanımlamaktadır (Temiz, 2008, s. 61).

Çocuklar açısından baktığımızda çocuk hakları perspektifinde de olumsuz bir durum olan temel besin maddelerine ulaşamaması, eğitim, sağlık gibi temel hakların kullanılmaması durumudur. Öztürk tarafından yapılan araştırmada da çocukların yoksunlukları ele alınmış ve çocukların gelişimleri için önemli olan meyve yeme sıklıklarının çok düşük olduğu görülmüştür (Öztürk, 2008, s. 108).

Görelî yoksulluk: Diğer bir yoksulluk türü olan görelî yoksulluk ise bireyin toplumsal bir varlık oluşu temel alınarak minimum kalori ihtiyacının yanı sıra kültürel ve toplumsal açıdan tüketimi zorunlu olan malları da kapsamaktadır.

İnsel her ülkenin yoksulunun diğerinden farklı olması, ortalama yaşam düzeyinin altında yer alanları ifade eden görelî yoksulluk kavramıyla açıklanabileceğini, bu kavramın ülkelerin, toplulukların hatta bireylerin birbirlerine görelilik durumlarını açıklamakta olduğunu bu nedenle Avrupa Birliği'nde ortalama gelirin nüfusa bölünmesiyle elde edilen ortalama gelir kullanılmadığını onun yerine gelir sıralamasının tam ortasında yer alan gelirin yüzde ellisinin altında kalan kesimler, görelî olarak yoksul kabul edildiği için her ülkede farklı hesaplanmakta olduğunu belirtmektedir (İnsel, 2001, s. 66).

Temiz'e göre görelî yoksulluk bireyin içinde yaşadığı toplumun tüketim alışkanlıkları ve kültürü dikkate alınarak belirlenen bir ölçüt olup, kişinin kendisini toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam düzeyinin saptanmasını içermektedir. Yani, bireyin içinde yaşadığı toplumun ortalama refah düzeyinin altında kalması durumunu ifade etmektedir (Temiz, 2008, s. 61).

Çocuk yoksulluğu ile ilgili olarak yapılan çeşitli araştırmalarda çocukların yoksunlukları araştırılmıştır. Bu kapsamda yapılan Öztürk'ün çalışmasında da teknolojinin gelişmesiyle birlikte çocukların oyun ve eğlence aracı olan bilgisayar ve internet erişimine yoksunluk ele alınmıştır. Bu kapsamda yoksul çocukların önemli bir çoğunluğunun bilgisayar sahibi olmak istediği fakat bu ihtiyaçlarının karşılanamadığı bulgusu elde edilmiştir (Öztürk, 2008, s. 127).

Kronik yoksulluk: Bir diğer yoksulluk kavramı olan kronik yoksulluk nesilden nesile aktarılmaktadır. Kronik yoksulluk bireylerin yaşamlarının uzun bir döneminde devam etmekte ve çocuklarına da geçen bir kısır döngü haline gelmektedir. Salt düşük gelir sahibi olmak

anlamına gelmemekte olan kronik yoksulluk, aynı zamanda açlık, kötü beslenme, eğitim sağlık hizmetlerine erişememe gibi insan onuruna yaraşır şekilde yaşam şartlarına ulaşamamayı da ifade etmektedir. Yani kronik yoksullukta temel insani gereksinimlerden yoksun olma durumu söz konusudur.

Temiz'e göre en yalın biçimiyle kronik yoksulluk, salt ekonomik haklardan yoksun olma değil, aynı zamanda uzun süreli, şiddetli bir biçimde yaşanan ve nesilden nesile aktarılan yoksulluk anlamına gelmektedir. Ona göre kronik yoksulluğu geçici yoksulluktan ayıran en önemli özellik bireylerin bu döngüyü kırıp yoksulluktan kurtulabilme olasılıklarının çok düşük düzeyde olması ya da neredeyse hiç olmamasıdır (Temiz, 2008, s. 63).

Esas itibari ile ayırt edici özelliği sürekli olması olan kronik yoksullukta süreklilik kavramı bazen kesintisiz bir şekilde kişilerin yoksulluk içerisinde olması ya da kısa süreli dönemlerle yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalmalarıdır. Kronik yoksullukta süre subjektiftir. Bazı ülkelere göre beş yıl ve üstünde bir süre olan yoksulluk kronik yoksulluk olarak kabul edilmekte iken başka bir ülkede bu süre dört yıla gerileyebilmektedir. Ancak genel olarak beş yıl ve daha fazla süren yoksulluk kronik yoksulluk olarak kabul edilmektedir. Bu sürenin beş yıl ve daha uzun süre olarak belirlenmesinin temel nedeni yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen sonuçlara göre beş yıl ve daha uzun süre olarak yoksul olan kişilerin hayatlarının geri kalan kısımlarında da yoksul olma ihtimallerinin yüksek olması, yoksullukla ilgili verilerin oluşturulması esnasında genel olarak beş yıllık dilimlerin esas alınmasıdır.

Yoksulluğun süresi uzadıkça kişilerin yoksulluktan kurtulma ihtimalleri de azalmaktadır. Çünkü yoksulluk süresi uzadıkça bireyler yoksulluktan kurtulmak için yeteneklerini ve ümitlerini de kaybetmektedir. Ayrıca yoksulluktan kurtulduktan sonraki ilk bir yıl da çok önemlidir. Çünkü yoksulluktan kurtulan bireyler veya haneler genellikle ilk bir yıl içerisinde tekrar yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Yoksul ailelerde büyüyen çocuklar eğitim, sağlık gibi temel haklarını kullanamamakta ve bu durumun sonucunda da potansiyellerini açığa çıkaramayarak yoksulluk döngüsü içerisinde kalmaya devam etmektedirler.

Yeni yoksulluk: Yoksulluk türlerinden biri olarak ortaya çıkan yeni yoksulluk kavramı son günlerde öne çıkmaktadır. Bu yoksulluk türünde kent temelli yoksulluk ile gecekondü yoksulluğu arasında yapılan bir ayrım söz konusudur.

Gecekondu yoksulları durağan olmayan, kaderine karşı boyun eğmeyen, mücadeleci, kente tutunmaya çalışan ve genellikle enformel ilişkiler içerisinde bulunan gruplardır.

Diğer bir grup olan sınıf altı yoksullar ise tam tersine değişime dirençli, içerisinde bulunduğu zorlu yaşam koşulları ile mücadele etmeyen kesimlerdir. Bu grubu sokakta yaşayanlar, madde bağımlıları, işsizler oluşturmaktadır. Ne yazık ki bu grup karşı karşıya kaldıkları birçok sosyal sorunun yanı sıra bir de sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

İlk olarak 1997 yılında UNDP tarafından kullanılan insani yoksulluk kavramı daha sonra çeşitli raporlarda sık sık kullanılmaya başlanmış ve bu kavramın yanında insani gelişim, kişi başına düşen gelir unsurları da ele alınmaya başlanmıştır (Demir, 2006, s. 2; den akt: Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 63).

Yoksulluk söz konusu olduğunda yalnızca ekonomik şartlara göre mi yoksa bunun yanı sıra sosyal faktörlerin de değerlendirilmesinin gerekli olup olmadığı önemle üzerinde durulması gereken konulardan biridir.

Bu konudaki farklı yaklaşımı ile dikkat çeken isim Amarty Sen'dir. Ona göre yalnızca sahip olunan maddi imkânlar değil maddi ve manevi durumların da yoksulluk tanımlamasında ele alınması gerekmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşımıyla yoksulluk kavramını salt ekonomik bir ölçüt olmaktan çıkartmakta ve onu kültürel ve sosyal yönleri de olan içerik olarak daha nitelikli bir kavram haline getirmektedir.

Amartya Sen bu yaklaşımı ile yoksulluk konusunda yapılan diğer tanımların dışına çıkmış ve bu konuya farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu yaklaşıma göre yoksulluk kavramı sosyal dışlanma gibi kavramları da içeren çok boyutlu bir kavramdır (Avşar Kurnaz, 2009, s. 17).

Şahin ve Yıldırım'ın da belirttiği gibi Sen'in çok boyutlu yaklaşımına uygun olarak "İnsani Yoksulluk" kavramı Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen yeni bir yoksulluk tanımıdır. Bu kavram bireylerin insanca yaşama sahip olamamalarını ifade etmektedir (Şahin ve Yıldırım, 2007, s. 567).

Ancak günümüzde destek mekanizmaları giderek zayıflamakta ve bunun doğal bir sonucu olarak toplumsal yapıda dönüşümler yaşanmaktadır. Bu durum da "yeni yoksulluk" kavramının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yeni yoksulluk olarak adlandırılan bu kavramla karşı karşıya kalan kesimlerde yoksulluğun sürekli olduğu ve bir çözümünün olmadığı inancı bulunmaktadır. Bu inancın oluşmasında yukarıda da bahsedildiği gibi geleneksel destek mekanizmalarında yaşanan zayıflama etkili olmaktadır. Geleneksel dayanışma

mekanizmalarının zayıflamasıyla birlikte yoksulluk çok daha acı olarak yaşanmaktadır. Yoksulluk ile ilgili yaşananlar böyle olunca bu durumdan en çok etkilenen gruplar çocuklar olmaktadır.

Yoksulluktan en çok etkilenen kesimi çocuklar oluşturmaktadır. İncinebilir bir grup olan çocuklar dış dünyadaki risklere karşı korunmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Tehlikelere karşı yetişkinlere kıyasla daha savunmasız olan çocuklar pek çok risk ile karşı karşıya kalmaktadır.

Yeni yoksulluk kavramı çocuklar açısından değerlendirildiğinde ise kentsel mekanlarda yaşayan çocukların sosyal çevre tarafından dışlanması, çocukların ailelerinin çevresel risklerden dolayı çocukların dışarıda zaman geçirmesinin engellenmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

2.3. RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR

Yoksulluk bölümlerinde söz edildiği gibi yoksulluğun getirdiği problemlerden en çok çocuklar etkilenmektedir. Çocuklar temel gereksinimlerini bile karşılayamamakta bundan dolayı da toplum içinde pek çok riskle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum çocuk hakları sözleşmesi içinde yer alan temel haklar konusunu gündem getirmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi; siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel tüm hakları kapsar ve bu hakların birbirlerinden ayrıştırılmaz ve birbirine bağımlı olduğunu özellikle vurgular. Toplam 54 maddeden oluşan hakların ilk 41 maddesi çocuk haklarına ilişkin maddelerdir ve dört genel kategoride toplanır. Bunlar:

Yaşama hakları: Beslenme, barınma ve sağlık gibi,

Gelişim hakları: En üst potansiyellerine ulaşmalarını destekler,

Korunma hakları: Suistimal, ihmal ve istismardan korunma hakkı,

Katılım hakları: Toplumda ve politik yaşamda çocukların aktif rol almasını destekler ve bu haklarını çeşitli sebeplerle kullanamayan her çocuğu risk altındaki çocuk olarak kabul eder ve en fazla korunma hakkında doğan risklerle ilgilenir.

Çocuk hakları ile ilgili bu gelişimle beraber bu hakları benimsediğini belirten ülkeler kendi iç hukuklarında çocuklarla ilgili düzenlemeler yapmışlardır. Bu çerçevede Türkiye’de 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu benimsenmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede iki farklı tanım bulunmaktadır.

- **Korunma ihtiyacı olan çocuk:** Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu,
- **Suçta sürüklenen çocuk:** Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu ifade etmektedir.

Her iki grupta çocuk olup farklı özelliklere sahip bulunmaktadırlar. Bu kavramlar aynı zamanda bize çocukların özellikle yoksulluk nedeniyle karşı karşıya kaldıkları problemleri ve riskleri de göstermektedir.

Günümüzde 18 yaşın altında bulunan herkes çocuk kabul edilmekte ve çocuklar için olan haklardan yararlanmaları gerektiği savunulmaktadır.

Yine 5395 sayılı kanunda çocuğun korunması ve iyilik halinin sağlanması için tedbir kanunlarından bahsedilmekte olup bu tedbirler şunlardır:

Danışmanlık tedbiri: Çocuğa bakmakla sorumlu olan kişilere çocuk bakımı konusunda yol gösterilmesi,

Eğitim tedbiri: Çocuğun eğitim amacı ile bir eğitim kurumuna yerleştirilmesi,

Bakım tedbiri: Çocuğa bakım vermekle yükümlü olan kişilerin bunu yerine getirememesi durumunda çocuğun bir bakım ihtiyacının karşılanması,

Sağlık tedbiri: Çocuğun sağlık ile ilgili ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik tedavi yapılması,

Barınma tedbiri: Çocuğun bakım ihtiyacına yönelik bir kuruma yerleştirilmesidir.

Mevzuatımız incelendiğinde çocuk haklarıyla ilgili olarak hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önemli kanunlar olduğu görülmektedir. Fakat bu metinler incelendiğinde daha çok hak kavramı ve özel önlemler üzerinde durulduğu, risk altındaki çocuklara yönelik alınması gereken önleyici tedbirlerin genellikle yer almadığı göze çarpmaktadır.

Çocukların yargılanma usul ve esasları 5395 sayılı Kanuna Göre Alınan Tedbir Kararlarının Uygulanmasına Dair (24.12.2006) tarihli Yönetmelik ile düzenlenmiş olup bu tedbirlerin uygulanması için il ve ilçe koordinasyon kurulları sayılmış fakat önlemeye yönelik tedbirleri kimlerin alacağı belirtilmemiştir.

İlgili mevzuatta haklara vurgu yapılması önemli ve gerekli olmakla birlikte daha etkili olabilmesi için önleyici nitelikteki tedbirlere de yer verilmesi gerekmektedir. Örneğin salgın bir hastalık riskinde öncesinde tedbir alındığında hastalıkla mücadele etmek daha kolaydır. Birinci önleme olarak adlandırılan bu önleyici tedbir sayesinde hastalığın ortaya çıkması tamamen engellenir ya da daha kolay üstesinden gelinmesi sağlanır. Yani risk unsurlarını önceden tespit edebilmek ve ona uygun çözüm üretmek hem daha kolaydır hem de daha verimli sonuçlar alınabilir. Çocuklara yönelik olarak yapılan çalışmaların da daha çok önleyici tedbir niteliğinde olması bu nedenlerle büyük önem taşımaktadır.

Çocuklar sadece bazı toplumsal durumlarda değil, toplumun genelinde risklere açık olarak yaşamaktadır. Bu durumun temel nedeni çocukların korunmaya muhtaç olduğu noktasından hareket eden sistemin benimsenmesidir. Yani riskleri önceden gören ve istenmeyen durumların ortaya çıkmasını engellemeye çalışan bir sistemin yaygınlık kazanamamasıdır.

Günümüzde daha çok koruyucu mekanizmalara ağırlık verilmektedir. Şöyle ki bir çocuk korunmaya muhtaç hale geldiğinde çeşitli mekanizmalar devreye girmekte ve aynı durumların tekrar yaşanması engellenmeye çalışılmaktadır. Oysaki önleyici tedbirlerin yaygınlık kazanması durumunda risk altındaki çocuklar her hangi bir sorunla karşılaşmadan önce fark edilebilecek böylece çocuk ihmal ve istismarı gibi istenilmeyen durumların ortaya çıkmasını engellemek daha kolay olacaktır.

2.3.1. Riskli Davranışlar, Nedenleri ve Sonuçları

Koruyucu ve önleyici tedbirler olmadığı için riskli davranışlar ortaya çıkmakta ve bunlar çocuklar için iyilik hallerini olumsuz etkileyen şekil 1 de görüldüğü gibi durumlara yol açmaktadır.

Şekil 1: Riskli Davranışlar, Nedenleri ve Sonuçları

Risk altındaki çocuklarla yapılan çalışmalarda bunların nedenleri araştırıldığında şekil 1 de görüldüğü gibi pek çok kaynağın etkili olduğu görülmektedir. Çocukların kendi kişiliklerine ilişkin bazı özellikleri çocuğun riskle karşılaşmasına neden olabilmektedir. Bunlar:

- Cinsiyet ya da başka nedenlerle istenmeyen çocuklar
- Herhangi bir nedenle sürekli olarak bakım ihtiyacı içerisinde olan çocuklar
- Her hangi bir engele sahip olan çocuklar
- Hiperaktif olan çocuklar
- Sürekli olarak ağlayan çocuklar

Yoksullukla ilgili çalışmalara bakıldığında çocukların istenmeyen çocuklar olması, ailenin beklentilerini karşılamaması, zihinsel gerili, kronik hastalık gibi nedenlerin daha çok yoksullukla ilgili durumlardan kaynaklandığı görülmektedir.

Çocukların anne ve baba gibi bakım veren kişi ile ilgili özelliklerine baktığımızda ise aşağıdaki risklerden bahsetmek söz konusudur:

- Genç ya da yalnız yaşayan ebeveyn
- Çocuk yetiştirmek konusunda deneyimsiz, bilinçsiz olan ebeveynler
- Madde bağımlılığı olan ebeveynler
- İstismara mağruz kalmış olan çocuklar
- Öfke kontrolü sorunu olan ebeveynler
- İletişim becerileri zayıf olan ebeveynler

Çocuklarla ilgili çevresel riskler ise aşağıdaki gibidir:

- Yetersiz beslenme ve barınma koşullarının olması
- Eğitim seviyesinin düşüklüğü ve işsizlik
- Uyuşturucu ticaretinin varlığı
- Çocuğun savunuculuğunu yapacak kurum ve yapıların yetersizliği
- Çocuk işçiliği konusunda denetleme yetersizliği

Çocuğun risk altında olduğunu anlamamıza yardımcı unsurlar olabilir. Çünkü davranış bize çocuğun durumunu gösterir. Bu davranışlar aşağıdaki gibidir:

- Çocuğun aşırı talepkar olması
- Saldırgan olması
- İçe dönük olmak
- Aşırı uyumlu olmak
- Akran ilişkilerinde sorunlar yaşanması
- Okulda başarısızlık

Yukarıda da bahsedildiği gibi etkenler çocukların farklı davranışlar göstermesine neden olup bu durumlar çocuğun gelecekte olumsuz durumlarla karşılaşacağına işaretler.

2.4. ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN FARKLI GÖRÜNÜMLERİ

Çocukların gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen bir yoksulluk türü olarak çocuk yoksulluğu farklı şekillerde yaşanmaktadır. Bu bölümde çocuk yoksulluğunun farklı görünümü olan çocuk işçiliği, sokakta yaşayan çocuklar ve suça sürüklenen çocuklar konuları ele alınacaktır.

2.4.1. Çocuk İşçiliği

Bir gelişim evresi olarak çocukluk insan hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü bu süreçteki koşullar ve alınan eğitim büyük oranda kişilerin geleceğini şekillendirmektedir. Dolayısıyla bu dönemde karşılaşılan olumsuzluk kişiler üzerinde daha yıkıcı etkilere sahip olabilmektedir.

Çocuk yoksulluğunun farklı bir boyutu olarak ele alınan çocuk işçiliği de gelişim dönemlerine zarar veren ve çocuklar üzerinde olumsuz etkilere sahip bir durumdur. Bu nedenle bu çalışmada ele alınacak konulardan biri de çocuk işçiliğidir.

Çocuk işçiliği kavramını açıklamadan önce altı çizilmesi gereken şey çocukların çalışması ve çocuk işçiliğinin birbirinden farklı olduğudur. Çocukların çalışması durumunda onlar için zararlı olmayan gelişimlerini olumsuz yönde etkilemeyecek koşullar söz konusu iken çocuk işçiliğinde tam tersi bir durum söz konusudur ve çocuklar sahip oldukları haklardan en temelde eğitim hakkından faydalanamamaktadırlar.

“Çalışan çocuk” kavramı, farklı sosyal yapılara sahip toplumlarda farklı anlamlar içermektedir. Çalışan çocuk tanımında bir ülkeden diğerine, gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye, ülke içinde bile farklılıklar görülmektedir. Genel yaklaşım, hayatını kazanmak veya aile

bütçesine katkı sağlamak amacıyla çalışma hayatında yer alan 18 yaşın altındaki bireylerin “çalışan çocuk” ya da “çocuk işçi” olarak ifadesi yönündedir (Fidan, 2004; akt: Tor, 2010, s. 26).

Erbay’ın tanımına göre ise çocuk işçiliği, çocukların uygun olmayan koşullarda ve gelişimlerine zarar verebilecek bir tarzda çalışmalarını sürecidir. Bu süreç çocuk haklarına uymayan bir şekilde işlemekte ve çocukların geleceğini ipotek altına almaktadır (Erbay, 2008, s. 4).

Yukarıdaki tanımda da bahsedildiği gibi çocukluk döneminde karşılaşılan olumsuz durumlardan biri olan çocuk işçiliği, gelişim süreçlerini olumsuz etkileyen ve çocuk hakları açısından değerlendirildiğinde aykırı bir durumdur. Çünkü bu dönemde iş hayatına katılan çocuklar zamanla farklı bir sosyal çevre içerisine girmekte ve genellikle eğitimden kopmaktadırlar. Nitekim çocuk işçiliğinin en olumsuz yanı da çocukların eğitim hayatından kopmalarına neden olmasıdır. Çünkü çocukların eğitim hayatından kopması hayatlarında ileride telafi edilmesi çok zor sorunlara yol açmaktadır. Eğitime devam edemeyen çocuklar eksik kalan bu yönlerini tamamlama fırsatı bulamamakta, hayatları boyunca bu donanımın yetersiz olması nedeniyle sıkıntılar yaşamakta ve bu durumla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Yalnızca eğitim yoluyla elde edilebilecek niteliklerden yoksun kaldıkları için nitelsiz, vasıfsız olarak adlandırılmakta ve herhangi bir iş başvurusu yaptıklarında da bu şekilde değerlendirilmektedirler. Bunun sonucunda da tatmin edici bir iş bulamamakta ve genellikle geçici ve koşulları elverişli olmayan işlerde çalışmaktadırlar.

Ülkelerin yapısal koşullarından kaynaklanan çocuk işçiliğinin temelinde sosyal bir sorun olan yoksulluk bulunmaktadır. Ekonomik açıdan zor durumda bulunan aileler çocukların aile bütçesine katkıda bulunmasına ihtiyaç duymaktadırlar ve bu amaçla çocuklarını çeşitli işlerde çalıştırmaktadır. Bu durum ise çocukların hem fiziksel hem de biyolojik hem de sosyal açıdan gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Kendi yaşlıları içerisinde buldukları gelişim dönemine uygun koşullarda ve dönemin gereklerine göre yaşarken çocuk işçiler daha farklı koşullarda yaşamaktadırlar. Yaşlıları okula giderken, oyun oynarken onlar evlerinin ekonomisine katkıda bulunabilmek, yaşamlarını sürdürebilmek için çalışmak zorundadırlar. Genellikle gelişimleri açısından elverişsiz ortamlarda çalışmak ne yazık ki onların hem küçük bedenlerine zarar vermekte hem de ruhlarında onarılması güç hasarlar yaratmaktadır.

Bu noktada ILO tarafından çocuk işçiliğinin kabul edilemez bazı biçimlerinin olduğu ve bunlarla acilen mücadele edilmesi gerektiği belirtilerek “çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri”

kavramı ortaya atılmıştır. Bunun sonucu olarak ‐ILO/IPEC Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı‐nı hayata geçirmeye çalışılmış ve bugün dünyada çocuk işçiliği ile mücadelenin tamamına yakını bu program kapsamında yapılmaktadır. Programı benimseyen ülkelere bakıldığında tamamının az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler olduğu görülmekte olduğu belirtilmiştir (Avşar ve Ögütoğulları, 2012, s. 38).

Çocukların gelişimine birçok açıdan zarar veren bir durum olan çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması için ulusal ve uluslararası platformda çeşitli mücadele stratejileri geliştirilmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki çocuk işçiliğinin temelinde yoksulluk bulunmaktadır. Çocuk işçi olarak çalışan çocukların sosyal ve ekonomik özellikleri incelendiğinde maddi sıkıntılar yaşadıkları göze çarpmaktadır. Dolayısıyla sosyal bir sorun olan yoksulluk sorunu ortadan kaldırılmadıkça çocuk işçiliğinin tamamen ortadan kaldırılması imkânsız gözükmektedir.

2.4.2. Sokakta Yaşayan Çocuklar

Bir soruna yönelik olarak etkin çözüm önerilerinin geliştirilebilmesi için öncelikle sorunun iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Sokakta yaşayan çocuklar problemlerine yönelik olarak yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen verilere göre de sokakta yaşamaya neden olan temel faktörler arasında yoksulluk da bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmada bu konu üzerinde de durulmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Özellikle 1980’li yıllardan itibaren sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuklar araştırmalarda odak nokta haline gelmeye başlamıştır. Sokakta yaşamak tehlikeler karşısında savunmasız olan çocuklar için zaten zor olan yaşamı daha da zor bir hale getirmektedir. Çünkü böylesi bir durumda çocuklar tehlikelere karşı daha savunmasız olmakta ve istismarla daha sık karşı karşıya kalmaktadırlar.

Yetim ve Çağlayandereli’nin de belirttiği gibi kötü fiziki koşullarda çalışmaları, sokakların her türlü istismara ve kazalara açık olması ve zararlı alışkanlıklar edinmeye uygun olması, sevgi ve güven duygularının yeterince tatmin edilememesi, okul eğitimlerinin aksaması veya hiç olmaması ve hayata gereğince donanımlı olarak hazırlanamamaları, sağlıklı bir aile ve sosyal çevreden mahrum olmaları, beslenme ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamamaları, oturdukları konut koşullarının kötü olması vb. nedenlerle bedensel ve ruhsal anlamda birçok riske maruz kalmaktadırlar (Yetim ve Çağlayandereli, 2007, s. 37).

Sokakta yaşayan çocuklar problemi son yirmi yıldır özellikle büyük kentlerde daha görünür bir hale gelmiştir. Kentleşme süreci ile birlikte daha iyi bir yaşam beklentisi umuduyla yaşadıkları yeri terk ederek büyük kentlere göç edenler ne yazık ki beklentilerini karşılayamamış hatta göç ettikleri bölgedeki yaşam standartlarının daha da altında bir yaşam sürmek durumunda kalmışlardır. Bu süreçte yaşanan zorlukların üstesinden gelmek bazı aileler için daha da zor bir hal almış, aile üyeleri arasındaki ilişkiler kopmuş, aileler dağılma sürecine girmiş ve evi olmayan sokakta yaşayan ve çalışan çocuk kavramı gündeme gelmiştir.

Ailesi ile ilişkileri kopan ve yaşamını kendi çabaları ile sürdürmeye çalışan ya da ailesine destek olmak, ev ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla sokakta çalışan çocuklar öncesinde aile üyeleri arasında yaşadığı sorunlara tepki amacıyla dönemsel aralıklarla yaşadığı yeri terk ederek sokakta yaşamakta ve zamanla bu durum onun için normal bir davranış haline gelmektedir. Bunun sonucunda da çocuk çalışarak ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığı sokakta aynı zamanda yaşamaya başlamaktadır.

Ayrıca sokakta çalışma süreci çocukların suç alt kültürü ile tanışmasına da neden olmakta ve şiddet, istismar gibi tehlikelere karşı savunmasız olan çocukları daha da savunmasız bir hale getirmektedir.

Bütün bunların yanında sokakta çalışmak çocukların okuldan kopmalarına ve temel haklarından olan eğitim haklarının da elinden alınmasına neden olmaktadır.

2.4.3. Suça Sürüklenen Çocuklar

Öncelikle çocuk ve suç kavramları birlikte ele alındığında çok rahatsızlık veren iki kavram olduğunu belirtmek gerekmektedir. Elbette çocukların suçlu olarak ele alınması yanlış bir yaklaşımdır. Çocuk ve suç söz konusu olduğunda çocuk suçun mağduru ya da suça sürüklenen olarak iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada da suçun mağduru ya da suça sürüklenen olarak iki şekilde özne olan çocuklar suça sürüklenme ve çocuk yoksulluğu boyutu ile ele alınacaktır.

Çocuk suçluluğu ve çocuk yoksulluğu iç içe geçmiş iki ayrı kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk yoksulluğu açısından durum değerlendirildiğinde suça sürüklenme hem çocuk yoksulluğunun bir sonucudur hem bir nedenidir. Şöyle ki çocuklar sosyal bir sorun olan yoksulluk ile karşı karşıya oldukları için ihtiyaçlarını karşılamak ya da bu durumdan kurtulma umudu ile hırsızlık, gasp gibi maddi suçlara yönelmekte ya da bu tür suçlara karışmaları

sonucunda aileleri ve sosyal çevreleri tarafından dışlanma ile karşı karşıya kalmakta ve yoksulluk ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Yapılan araştırmalar yoksulluk içerisinde bulunan çocukların diğer çocuklara kıyasla suçta sürüklenme ve anti sosyal davranışlarda bulunma tehlikesi ile karşılaşma riskinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca çocukların karıştıkları suçların oranlarına bakıldığında da en büyük oranların hırsızlık ve gasp olduğu görölmektedir. Bu da suçta sürüklenme de temel nedenlerden biri olarak yoksulluk olgusunun ele alınması ve değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Ancak çocuk suçluluğu söz konusu olduğunda durumu yalnızca ekonomik sebeplerle açıklamaya çalışmak elbette yanlış bir tutum olacak ve sorunlara etkin ve kalıcı çözümler bulmak konusunda yetersiz kalacaktır. Çünkü aynı şartlar altında yetişen aynı sosyal çevreye sahip olan çocuklardan biri suçta sürüklenirken diğeri için aynı durum söz konusu olmamaktadır. Bu nedenle suçta sürüklenen çocuk konusu incelendiğinde sosyal etkenler de göze alınmalıdır. Özellikle aile içi ilişkiler ve yaşanılan sosyal çevre çocukların suçta sürüklenmesinin önünde bir engel olabilmektedir.

Yapılan araştırmalarda suçta sürüklenen çocukların özellikleri incelendiğinde bu çocukların ailelerinde iletişim sorunları olduğu, çocukların büyük oranda kentlerde yaşadıkları, eğitimden koştukları ve ailede düzenli olarak çalışan bir kişinin bulunmadığı ve bu nedenle düzenli bir gelirden söz etmenin mümkün olmadığı görölmektedir. Dolayısıyla birbirinin hem sonucu hem de nedeni olan çocuk suçluluğu ve çocuk yoksulluğu sorunlarının çözümü ancak konunun bütün boyutları ele alınması ve ortak bir çözüm geliştirilmesiyle mümkün olabilecektir.

2.5. ÇOCUKLARA SUNULAN HİZMETLER

İnsanlık tarihi kadar eski bir kavram olan yoksulluk sosyal hizmetlerin temel çalışma alanlarından biridir ve hak temelli sosyal hizmetin temel amacı olan sosyal adaletin sağlanması, bireylerin iyilik hallerinin geliştirilmesi için yoksullukla mücadele edilmesi gerekmektedir. Elbette sosyal bir sorun olan yoksulluğun kısa vadede tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Ancak geliştirilecek çeşitli sosyal politikalarla yoksulluğun etkilerini en azından azaltabilmek mümkündür.

Şeker yoksulluk olgusunu, toplumsal gerçek içinde çözümünü için nesnel analizler gerektiren yapısal bir sosyal-iktisadi dönüşüm yaşanmadıkça kısır döngü halinde seyredecek olan bir sorun olarak ele almaktadır (Şeker, 2006, s. 211).

Tufan ve Karataş'ın da belirttiği gibi bugün Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal kalkınmasının önündeki en önemli engellerden biri yoksulluktur. Bir başka söyleyişle ülkemizde yoksulluk giderek daha çok yapısal bir sorun niteliği kazanmaktadır ve uzun, orta ve kısa erimli çözümlerin birlikte uyumlu bir biçimde geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Tufan ve Karataş, 2006, s. 15).

İnsanlık tarihi kadar eski bir kavram olan yoksulluk sosyal bilimler alanında çalışmalarını yürüten araştırmacıların önemle üzerinde durduğu konulardan biridir. Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun günümüzde birçok ülke yoksulluk ile baş etmek durumunda kalmaktadır. Tarihin hemen hemen her döneminde insanlar yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Yoksullukla mücadele her dönemde sosyal politikaların temel amacı olmuştur. Sosyal politikalar bir toplumdaki bütün kesimlerin eğitim, sağlık, beslenme, sosyal güvenlik gibi temel gereksinimlerden eşit bir biçimde yararlanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu tür hizmetlerin bir kamu hizmeti olarak kabul edildiği devlet modeli olan sosyal devlet modelinde ise bu tür hizmetlerin eşit olarak sunulmamasından kaynaklı olarak ortaya çıkan adaletsizlik durumu en aza indirgenmektedir. Ancak ne yazık ki günümüzde birçok ülkede sosyal devlet uygulamaları giderek zayıflamakta ve yoksulluk daha da yıkıcı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoksullukla etkin bir şekilde mücadele edebilmek, bu soruna yönelik politikalar geliştirebilmek ve uygulamalar iyileştirmek için yoksulluğun hangi gruplar üzerinde daha etkili olduğu ve hangi gruplarda ne tür etkilere neden olduğu ayrıntılı olarak incelenmelidir.

Tufan ve Karataş, yoksulluğun nedenlerinin, sonuçlarının, etkilediği kesimlerin özelliklerinin iyi belirlenmesinin, önlemesinin, sonuçlarının ortadan kaldırması ve politikaların etkili olabilmesi için önemlidir (Tufan ve Karataş, 2006, s. 19).

Sosyal bir sorun olan yoksulluk, tüm dünyanın geleceğini tehdit etmektedir ve giderek daha da ciddi sonuçları olan küresel bir sorun haline gelmektedir. Bu nedenle tüm dünyada yoksullukla mücadele için çeşitli çözüm yolları geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu çözüm yolları dolaylı çözüm yolları ve doğrudan çözüm yolları olarak ikiye ayrılmaktadır. Dolaylı mücadele yönteminde hızlı büyüme yolu aracılığıyla yoksul olan kesimin hayat standartları yükseltilmeye çalışılmaktadır. Doğrudan mücadele yönteminde ise asgari ücretin, istihdamın ve kredi

olanaklarının artırılması gibi yöntemler ön plana çıkarılmaktadır. Doğrudan mücadele yönteminde yoksulluk sorununa daha etkili çözümler geliştirilebilmektedir.

Yoksulluk sorunu kısa vadede çözülebilecek bir sorun değildir. Bu nedenle yoksullukla mücadele söz konusu olduğunda uzun erimli, etkin çözümler geliştirilmesi gerekmektedir.

Küresel ölçekte yaygınlaşan yoksulluğu önlemenin tek ve en önemli yolu başarılı ve birbirini tamamlayan ekonomik ve sosyal politikalar üretmektir.

Çocuk yoksulluğunu önlemeye yönelik farklı kurum ve kuruluşlar, STK'lar yerel yönetimler tarafından çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Fakat bu çalışma kapsamında Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından sunulmakta olan SED hizmeti ele alınacağından söz konusu Bakanlığın hizmetleri aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.5.1. Tarihimizde Çocuk Koruma Sistemi

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de çocuk koruma alanındaki çalışmalar toplumsal, ekonomik ve kültürel faktörlerden, inanç sistemi ve geniş aile yapısından da etkilenerek bir gelişme süreci izlemiştir.

Bazı kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, evlatlık uygulamasının görünümü İslam Öncesi Türk toplumlarına kadar uzanmaktadır.

İslam toplumunda kimsesiz yetim veya öksüz kalmış çocuklara, dinin emirleri doğrultusunda sahip çıkılmasına ve aile eksikliğinin giderilmesine toplum üyeleri özel önem vermişlerdir. Bu doğrultuda geliştirilen ve uygulanan velayet uygulaması, aile uygulaması ve vasiyetnamelerde yetimlerin korunması ve kollanmasına yönelik hükümlerin konulması bunun göstergesidir (Özcan, 2006, s. 82).

Tarihsel geçmişimize bakıldığında çocuk korumanın Osmanlı Dönemi'nde daha çok vakıflar tarafından yürütüldüğü görülmektedir. **Darüleytamlar, Mithatpaşa Islahhaneleri, Darüşşafaka, Fukaraperver Cemiyetleri, Darülaceze bunlardandır.**

Darüleytamların Doksan Üç Harbi, Birinci Dünya Savaşı ve Balkan Savaşlarının doğurduğu siyasi, toplumsal ve ekonomik yıkımlar sonrasında oluşan hastalık, işsizlik, göç, ölümler ve bunun sonucunda kurulma gereksinimi duyulmuştur. Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik çalışmaların nasıl yürütüleceği 1858 yılında çıkarılan Eytam Nizamnamesi ile düzenlenmiştir. Darüleytamlarda korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik barınma ve eğitim hizmetleri

verilerek çeşitli alanlarda yeteneklerini geliştirmeleri, bu doğrultuda meslek sahibi olmaları amaçlanmıştır. 1926'da 'Öksüz Yurtları Teşkilatı Hakkındaki Kanun' ile Darüleytamların fiilen sona erdiği bilinmektedir.

İçeriği ve mantığıyla korunmaya muhtaç çocukları hedef alan ıslahhaneler 1822 yılında Mithat Paşa tarafından kurulmuştur. Niş vilayetinde gerek Müslüman gerekse Hristiyan halkın yetim ve öksüz çocukları ile yakınları olmakla birlikte bakımları ve yetiştirilmeleri için dilekçe ile müracaat edenlerin kabul edildiği ıslahhaneler, günümüz endüstri meslek lisesine benzer bir eğitim vererek çocukların korunması yönünden de yetiştirme yurtlarına benzetilmektedir (Yazıcı, 2008, s. 27).

Mithatpaşa ıslahhanelerinde öksüz, yetim veya anne babaları kendilerine bakamayacak durumdaki çocukların, sokakta yaşam mücadelesi veren çocukların din ve ırk ayrımı gözetmeksizin burada meslek sahibi olmaları amaçlanmıştır.

Babasını kaybetmiş, maddi imkânları yetersiz olan ailelerin çocuklarına eğitim hizmeti veren bir sosyal hizmet kurumu olan Darüşşafaka günümüzde de bu hizmetine devam etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin, özgürlükçü düşünce sisteminin egemen olduğu Meşrutiyet yıllarında, pek çok sivil toplum örgütü kurulmuştur. Bunlardan biri de Rumlar tarafından kurulan Fukaraperver Cemiyeti olmuştur. Rumlar, Fukaraperver Cemiyeti'nde, yoksullara yardım beyanları arasında ideolojik eylemlerde bulunmuşlardır. Rumların bu dernek girişimi, Türklere de örnek olmuş ve Türkler tarafından da, Osmanlı Fukaraperver Cemiyetleri kurulmuştur. Cemiyetin, eğitim ve yoksulluğun giderilmesiyle ilgili çalışmalarının olması planlanmıştır (Sarısaman, 2008, s. 124-126; akt: Salim, 2011, s. 39).

1877 yılında yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında İstanbul'a pek çok göç yaşanmış; toplumda evsiz, kimsesiz çocuklar, hastalar, yaşlılar, sakatlar ve dilenci sayısı giderek artmıştır.

Darülacezeler temelde ırazahane, kreş, yetimhane, ilkokul, atölyeler, sağlık birimleri gibi bölümlerden oluşmakta olup dönemin en büyük sosyal hizmet komplekslerindedir.

Yeni doğan çocukların bakım hizmetlerinin ırazahanelerde gerçekleştirilmesi ırza hanelerin yurdumuzun ilk kreşi ve çocuk yuvası olarak kabul edilmesini sağlamıştır.

Darülaceze ilkokulunda öğrenciler derslerden sonra atölyelere yönlendirilerek öğrencilerin meslek edinmeleri üzerinde durulmuştur. Darülaceze imalathanelerinde çiçekçilik, el işi, trikotaj, oyuncakçılık, matbaa, oymacılık, kakmacılık gibi çeşitli iş kollarında çalışmalar

yürütülmüştür. Dönemin en önemli sosyal hizmet işlevlerinden birini yürüten darülacezelerde hastalara yönelik tedavi edici hizmetler de verilmiştir.

Türkiye’de çocuk koruma sistemi sosyal hizmet perspektifinde ele alındığında 1921’de Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin kurulup, 1935’te ÇEK’e, 1963’te Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü’ne, 2011 yılında ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde hizmet verildiği görülmektedir. Ek olarak, çocuk korumayla ilgili mevzuat göz önüne alındığında 1949 yılında 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu, 1959 yılında Sosyal Hizmetler Kurulmasına Dair Kanun, 1983 yılında ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu gibi kanunların yürürlüğe girdiği bilinmektedir. Bu tarihsel geri plandan günümüzdeki hukuk sistemine bakmakta fayda olduğu düşünülmektedir.

Toplumda var olan tehlikelere karşı en savunmasız gruplardan biri olan çocukları söz konusu bu tehlikelere karşı korumak amacıyla tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çeşitli politikalar ve hizmetler geliştirilmiştir. Bu hizmetleri uzun zamandır var olan ve günümüzde terk edilmeye başlanan kurum bakım hizmetleri ve her çocuğun ailesi yanında büyümeye hakkı vardır gerçeğinden hareketle geliştirilen aile yanında destek hizmetleri olarak iki grupta incelemek mümkündür.

Kurum Bakım Hizmeti: Kurum bakım hizmetleri çok eskiden beri çocuk koruma alanında var olan hizmetlerin çatısını oluşturmaktadır. Kurum bakım hizmetleri altında çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, sevgi evleri, çocuk evleri, eski adıyla KBRM, BSRM olan (ÇODEM) ve özel kreş ve bakım evleri bulunmaktadır. Ancak günümüzde çok mecburi bir durum olmadığı sürece kurum bakımı tercih edilen bir hizmet modeli olmamaktadır.

Çocuk Yuvaları: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun 3. Maddesine göre çocuk yuvaları, 0-12 yaş arasında bulunan korunmaya muhtaç çocuklara, bazı durumlarda 12 yaşını doldurmuş çocukların fiziksel ve psikolojik açılardan tam bir iyilik hali içerisinde olmalarını sağlamakla sorumlu olan yatılı bakım kuruluşlarıdır.

Yetiştirme Yurtları: 13-18 yaş grubundaki kız çocuklarına ve erkek çocuklarına hizmet sunulmakta olan bu hizmet kuruluşları kız ve erkek çocukları için ayrı ayrıdır.

Sevgi Evleri: Kuruluş bakımı çocuklar üzerinde olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Bu nedenle birçok çocuğun aynı çatı altında yaşadığı kuruluş bakımı yerine daha az çocuğun bir arada yaşadığı, aile ilişkilerine yakın ilişkiler içerisinde daha sıcak bir ortamda büyümelerine ve gelişimlerini tamamlamalarına olanak sağlayan sevgi evleri modeli günümüzde daha çok tercih

edilmektedir. Sevgi evleri de korunma ihtiyacı içerisinde olan çocuklara yönelik olarak yatılı hizmet sunan modellerden biridir.

Çocuk Evleri: İllerin yapısı dikkate alınarak çocukların yaşamaları için uygun olan bölgelerde apartman veya müstakil daire evleridir (Yazıcı, 2012: 508).

Toplumlar sürekli olarak değişim içindedir ve bu değişimlerden olan sanayileşme, köyden kente göç, işsizliğin artması beraberinde birçok sosyal ve ekonomik sorunu da getirmiştir. Bunlardan biri de korunma ihtiyacı içerisinde olan çocuk sayısında meydana gelen artıştır. Özellikle işsizliğin artması sonucunda aileler çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmişler ve bu durum çocukların korunması ihtiyacını meydana getirmiştir. Ancak korunma ihtiyacı içerisinde olan çocuk sayısındaki artış ve birçok çocuğa bir çatı altında yatılı hizmet veren kurum bakımının çok yararlı olmaması yeni modeller oluşturulması gereğini gündeme getirmiştir. Sonuç olarak ise kurum bakımına kıyasla çok daha yararlı sonuçlar elde edilen, çocukların aileye yakın ilişkiler içerisinde büyümesi ve gelişmesini sağlayan çocuk evleri modeli oluşturulmuştur.

İlk olarak 2006 yılında oluşturulan ve 0-12 yaş grubuna hizmet veren bu modelde sosyo-kültürel açıdan uygun bölgeler, müstakil daireler, hastane ve okula yakın yerler tercih edilmektedir.

Çocuk Destek Merkezleri: İstismara uğramış olan çocuklara yönelik olarak geçici süreyle hizmet sunan yatılı bakım kuruluşlardır (Sağlam, 2011,s. 103).

Özellikle 2000'li yıllarda cinsel istismar vakalarının artması sonucu bu model gelişme göstermiştir.

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri: Özel kreş ve gündüz bakımevlerinin ilgili yönetmeliğin 27. maddesi gereği en az iki, kontenjana göre %5 oranında çocuğa ücretsiz hizmet sunması gerekmektedir.

Kurum bakımı çok tercih edilen bir model olmayıp çocuğun doğacak bir ortamda kendi ailesi ya da başka bir aile ile kalması daha çok tercih edilmektedir. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında çocuğun aile yanında desteklenmesine yönelik hizmetler aktarılacaktır.

2.5.3. Çocuğun Aile Yanında Desteklenmesi

Çocuğun aile yanında bakımı; sosyal hizmetlerde özellikle korunmaya muhtaç çocuklarda en çok tercih edilen hizmetlerdendir. Her çocuğun sağlıklı bir aile ortamında yetişme hakkı olduğu gerçeğinden yola çıkılarak çocukların aile yanında bakımı hizmet modeli geliştirilmiştir.

Elbette bütün anne ve babaların tek isteği çocuklarının iyi koşullarda yetişmesini sağlamaktır. Ancak ne yazık ki bazı durumlarda aile bütünlüğü korunamamakta ve aileler çocuklarına bakamayacak duruma gelmektedirler. Bu kriz dönemi içerisinde çocuklar farklı hizmet modellerinden yararlandırılmakta daha sonra aile sistemi içerisindeki sorunlar çözümlendiğinde ise çocuk tekrar ailesi yanında desteklenmektedir (Yolcuoğlu, 2009, s. 13).

Bazı durumlarda çocuğun öz ailesinin yanında kalması çocuğun yüksek yararı açısından sakıncalı olabilmektedir. Fakat bu tür durumlar söz konusu olduğunda bile çocuğun koruyucu aile yanında kalması ya da evlatlık verilmesi de yine çocuğun aile yanında bakımı kapsamında değerlendirilmektedir.

Aynı Nakdi Yardım Hizmeti: Aynı nakdi yardım hizmeti ise ekonomik sıkıntılar yaşayan ve bu nedenle çocuğunun gelişimi için gerekli özeni gösteremeyen, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken ailelere yönelik sunulan bir hizmettir. Bu hizmette amaç, ailenin ekonomik yönden desteklenerek çocuğun aile ortamında bakımının sürdürülmesidir.

Aynı yardım adı altında ihtiyaç içinde olan ailelere yiyecek, içecek, yakıt gibi yardımlar yapılmakta iken nakdi yardımda belirli miktarda nakit yardım yapılması söz konusu olmaktadır.

Koruyucu Aile Hizmetleri: Kendi ailesi yanında bakım imkânı bulunmayan çocukların kurum bakımına alınması yerine bu süreci başka bir ailenin yanında geçirmelerini öngören bir hizmet modelidir. Çeşitli gerekçelerle çocuklar geçici olarak ailelerinden uzaklaştırılabilmektedir. Ülkemizde 1961 yılında uygulanmaya başlayan bu modelde amaç ailelerinden ayrı olan bu çocukların süreci en az hasarla atlatmalarını sağlamaktır. Çocuk için karmaşık ve sorunlu olan bir dönemde özenli davranılarak çocuğun bu dönemi örselenmeden geçirmesini, normal hayatına devam etmesini sağlamak amaçlanmıştır.

Koruyucu aile hizmetlerinin temel dayanağı TMK'nın 347. Maddesi ve 24.05.1983 tarihli 2828 sayılı mülga SHÇEK Kanunudur.

Evlat Edinme Hizmetleri: Aile ile birlikte yaşamak çocukları risklere karşı daha güçlü hale getirmektedir. Dolayısıyla çocukların aile sistemi içerisinde yetişmeleri önem taşımaktadır. Bu

model ise aile olmayan ya da ailesi ile birlikte yaşaması mümkün olmayan küçüklerin evlat edinme yöntemi ile aile sistemine dahil edilmesini sağlayan hizmet modelidir.

Evlat edinme; durumu evlat edindirilmeye uygun bir çocukla durumu evlat edinmeye uygun kişi ya da eşler arasında hukuki bağlar sağlanarak çocuk-ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır. Ülkemizde TMK'nın 305'ten 320'ye kadar olan maddeleri evlat edinme işlemlerini kapsamaktadır. Korunma altındaki çocuğun evlat edinmesi ve kişiler arası anlaşma ile evlat edinme yollarındandır. Ülke içinde evlat edinmelerde aracılık faaliyetleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Ülkeler arası evlat edinme işlemleri ise ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile Yanında Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir.

Bir küçüğü evlat edinmek için; küçüğün evlat edinen tarafından en az bir yıl süreyle bakılmış olması, evlat edinecek olanın evlat edinilecek olandan en az 18 yaş büyük olması, evlat edinmenin her iki taraf için de yararlı olması, iki taraf arasında en fazla 40 yaş olması, küçük ayırt etme gücüne sahip ise rızasının alınması, küçüğü anne babasının rızası, vesayet altında ise vesayet dairelerinin izninin alınması, eşlerin en az 5 yıldan beri evli olmaları veya her ikisinin de 30 yaşını doldurmuş bulunmaları gerekmektedir.

Evli olmayan kişilerin ise 30 yaşını doldurmuş olmaları koşulu aranmaktadır. Evli olan eş tek başına 30 yaşını doldurmuş ise, diğer eş ayırt edinme gücünden sürekli olarak yoksun ise mahkeme kararıyla iki yılı aşkın süreden beri eşinden ayrı yaşamakta olması sebebiyle birlikte evlat edinmenin mümkün olmadığına ispat edilmesi gibi durumlarda evlat edinilmektedir.

2.5.4. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti yoksulluk içerisinde bulunan bu sebeple temel yaşam gereksinimlerini asgari düzeyde bile sürdürmekte zorluk çeken bunun için yeterli kaynak sahibi olmayan kişi ve ailelere bu hizmet için ayrılan kaynaklara göre yapılan ayni ve nakdi desteklerdir.

Aile ortamında büyümek her çocuğun en temel hakkıdır ve çocukların her türlü şiddet ve istismardan korunmaları aile ortamında daha kolay sağlanmaktadır ve bir çocuğun bakılabileceği en sağlıklı ortam ailedir. Bu nedenle dünya üzerindeki birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de çocuk koruma sistemindeki temel öncelik çocukların aileleri yanında korunmasıdır. Bu nedenle çocukların aile içinde büyümelerini sağlamak amacıyla çeşitli hizmetler geliştirilmektedir. Bu hizmetlerden biri de sosyal ve ekonomik destek hizmetidir.

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti yalnızca ekonomik sebeplerle çocukların ailelerinden uzak bir ortamda büyümelerini engellemek ve aile birliğini korumak amacıyla geliştirilmiştir. Bu hizmet kapsamında çocukların ailesi yanında bakılabilmesi için gerekli olan birtakım sosyal ve ekonomik destek sağlanmaktadır. Bu kapsamda 28.09.1986 tarihinde 19235 sayılı Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği yayımlanmıştır. Daha sonra resmi gazetede yayımlanan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği'nin adı "Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği" olarak değiştirilmiştir.

Bu yönetmelik çerçevesinde hizmetten yararlanabilecek olan kişilere dair özellikler aşağıdaki gibidir:

- a) Bakım tedbiri kararı ile Bakanlığın ilgili kuruluşlarında bakılan ancak desteklenmeleri durumunda ailesi ya da yakınları yanında bakımı sağlanabilecek çocuklar,
- b) Ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan ve desteklenmemeleri durumunda korunmaya muhtaç hale gelecek olan hakkında bakım tedbiri olmaksızın sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılarak aile ya da yakınları tarafından bakımı sağlanabilecek olan çocuklar,
- c) Söz konusu hizmetlerden yararlanmakta iken yaş sınırını tamamlamaları edeni ile kurum bakımı veya koruyucu aile yanından ayrılmak durumunda olan ancak meslek edindirme kursu ya da eğitime devam eden ve desteklenmedikleri takdirde korunmaya muhtaç hale gelecek gençler,
- ç) Olağanüstü durumlar yaşanması nedeni ile ailesinin temel ihtiyaçlarını bir süre karşılayamayacak durumda olan kişilerin çocukları,

(2) Çocuklar, sosyal ve ekonomik destek hizmetinden en fazla on sekiz yaşını tamamlayıncaya kadar yararlandırılır. Ancak on sekiz yaşından sonra ekonomik destek verilmesine aşağıdaki esaslar çerçevesinde devam edilebilir:

- a) Söz konusu hizmetten yararlanmakta olan fakat on sekiz yaşını dolduran ve desteklenmedikleri takdirde eğitimine devam edemeyecek durumda olan orta öğretim öğrencileri yirmi yaşına kadar,

b) Ekonomik destek almakta iken on sekiz yaşını dolduran çocukların meslek edinme kursuna devam etmesi halinde, kurs süresince en fazla bir yıla kadar,

c) Bakım tedbiri kararı uzatılan ve yükseköğrenime devam edenler yirmi beş yaşına kadar.

ç) Birinci fıkranın (c) bendi kapsamında olan gençlerden, iş ve meslek sahibi olamayan ve öğrenime devam etmeyenlere süreli ekonomik destek hizmetinden en fazla iki yıl süresince, ön lisans veya lisans eğitime devam edenlere ise öğrenim süresi boyunca.

Yönetmelikte bahsedildiği üzere başvurular veya ihbarlar ile sosyal ve ekonomik destek hizmeti başlamaktadır. İlk olarak 1 yıl süreli olarak verilmekte olan hizmet en çok 6 aylık olarak periyodik izlenmekte ve 1 yıl sonra ailenin şartlarında iyileşme olmazsa 2 yıllık sürelerle uzatılmaktadır.

2.6. SOSYAL HİZMET VE SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK HİZMETİ

Bu başlık altında sosyal hizmet ve yoksulluk tanımları verilerek sosyal hizmet bağlamında yoksulluk ve çocuk yoksulluğu ele alınacaktır.

Sosyal hizmet insan olmanın gereği olarak çıkmış odağında toplumda var olan kaynakların insanlara ihtiyaçları oranında adil dağıtılmasını ve insanların eşitliği olan bir meslektir (Duyan, 2010, s. 6).

Turan ise sosyal hizmeti insanların yaşadıkları sorunları çözmeyi amaçlayan, zorlukların üstesinden gelebilmeleri için onları güçlendirmeyi amaçlayan bir meslek olarak tanımlamaktadır (Turan, 1992, s. 1).

Sosyal hizmet ve yoksulluk birbirine sıkı sıkıya kenetlenmiş iki ayrı kavramdır. Çünkü sosyal hizmetin bir meslek olarak kabul görmesinde şüphesiz yoksulluk kavramı ayrı bir öneme ve etkiye sahiptir.

Neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir kavram olan yoksulluk ve sosyal hizmet birbirine bağlı iki olgudur. Odağına insanı alan insan davranışı ve sosyal çevre, sosyal kuramlar gibi çeşitli kuramlardan faydalanarak insanın sorunlarını çözmeyi ve onu güçlendirmeyi ve bu sayede insanı kendi kendine yeter hale getirebilmeyi amaçlayan kendine sosyal hizmetin temel çalışma alanlarından biri de yoksulluktur.

Endüstri Devrimi ile birlikte makineleşme ortaya çıkmış ve insan gücüne dayalı üretimin yerini merkezine makinaları alan daha hızlı üretime imkân sağlayan makinalı üretim almıştır. Bu durum ise insan gücüne duyulan ihtiyacın giderek daha da azalmasına ve sonuç olarak insanların işsiz kalmasına neden olmuştur. Bunun doğal bir sonucu olarak ise istihdam imkânlarından yararlanamayan insan sayısı ve yoksulluk giderek artış göstermiştir. Yani sosyal hizmet ve yoksulluk arasındaki en önemli bağı bu iki kavram arasındaki sebep sonuç ilişkisi ile açıklamak mümkündür.

Yukarıda da bahsedildiği gibi çok eski bir kavram olan yoksulluk kavramının ortaya çıkmasında birçok sebep vardır. Bu sebepleri çevreyle ilgili olarak ortaya çıkan nedenler, maddi nedenler, siyasal nedenler ve toplum kökenli nedenler olarak gruplara ayırmak mümkündür. Çevresel nedenleri doğal afetler, çölleşme, kuraklık; ekonomik nedenleri işsizlik, ülkeler arasındaki ekonomik sürtüşmeler; siyasi nedenleri izlenen yanlış sosyal politikalar ve son olarak da toplumsal nedenleri savaşlar, soykırımlar, nüfus artışı, göç olarak sıralamak mümkündür.

Ekonomik nedenlerin başında işsizlik sorunu gelmektedir. Makinaya dayalı üretimin yaygınlaşması ile birlikte tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlayan insanlar yeni iş imkânları umuduyla şehirlere göç etmeye başlamıştır. Şehirlere göç eden bu insanlardan bazıları çok uzun zaman iş bulamamış, bazıları ise çok düşük ücretler karşılığında çalıştırılmıştır. Buna bir de kırsal alanda hâkim olan geleneksel yardım mekanizmalarından yoksun kalınması da eklenmesi sonucunda yoksulluk daha şiddetli olarak yaşanmaya başlamıştır ve bu durum yeni bir iş bulma, daha iyi imkânlarla sahip olarak daha kaliteli bir yaşam umutlarının kısa zamanda tükenmesine neden olmuştur.

Yoksul bireyler toplumda işsizlik, sosyal haklara erişememe ve sosyal dışlanma gibi çok çeşitli sorunlarla karşıya kalmaktadırlar. Sosyal hizmet bireylerin karşılaştıkları bu sorunlara kalıcı çözümler bulmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla çeşitli sosyal politikalar geliştirilmekte ve uygulanmaktadır. Bu amaçla geliştirilen sosyal politikalardan biri de yukarıda da bahsedildiği gibi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Yanında Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı tarafından sunulan Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetidir.

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti her çocuk ailesi ile büyüme hakkına sahiptir gerçeğine yönelik bir uygulamadır. Bu hizmet ile sosyal ve ekonomik olarak desteklendiği takdirde ailesi yanında kalması ya da ailesi yanına döndürülmesi mümkün olan çocuklar desteklenmektedir. Bu hizmet sayesinde kısa zamanda birçok çocuk ailesi yanına döndürülebilmiştir. Bu hizmetten yararlanan kişilere ait verilerin giderek artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Ancak elbette temel olan hizmetten yararlanan kişi sayısındaki niceliksel artış değil hizmetin niteliğidir.

2.6.1. Hak Temelli Sosyal Hizmet Müdahalesi ve Sosyal Adalet Yaklaşımı

Yoksulluk gündeme geldiğinde kişilerin hakları ve karşılanmayan ihtiyaçları konuşulmaktadır. Güçlendirme ise kişilerin, grupların ya da toplulukların temel gereksinimlerinin karşılanması, bu sürecin tamamen hak odağında yapılması ve kişilerin kendi güçlerini kullanarak sorunların çözümünde etkili olmalarını sağlamaktadır. Böylelikle çocuk yoksulluğuyla mücadelede bu iki yaklaşımdan bahsedilmektedir.

Sosyal hizmet uygulamaları başlangıçta geleneksel olarak ihtiyaçlar odağında gelişme göstermiştir. Hak temelli sosyal hizmet ise daha yeni bir kavramdır.

Sosyal hizmetin bir meslek olarak gelişme sürecinde hak temelli yaklaşım kilit rol oynamaktadır. Şöyle ki, sosyal hizmetin bir 'hak' olarak kabul edilmesi ile birlikte bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması bir lütuf olarak değil aksine bir hakkın yerine getirilmesi için gerçekleştirilen bir görev olarak görülmektedir. Bu durum sosyal hizmetin geleneksel yardımlaşmadan ayrılmasını sağlamaktadır.

Hak temelli yaklaşım içerisinde güçlendirme yaklaşımından söz etmek de mümkündür. Çünkü hak temelli yaklaşım insanların ihtiyaçlarını onların hakkı olarak kabul etmekte bu sayede de hak sahibini hakkını talep etmesi yönünde, hakkı yerine getirmekle yükümlü olan sorumluları ise bu yükümlülüklerini yerine getirmeleri için güçlendirmektedir.

Aksi takdirde kişilerin ihtiyaçlarının bir hak olarak görülmemesi durumunda kişiler taleplerini dile getirmek konusunda daha çekingen, pasif davranacaklardır. Bu durum ise sosyal hizmetlerden faydalanan insanların sistem içerisindeki pasif birer hizmet alıcısı olmasına neden olacaktır. Oysa sunulan sosyal hizmetlerin temel hedefi kişilerin iyilik halini geliştirerek onların güçlendirilmesi ve kendi kendine yeter birer birey olmalarını sağlamaktır. Hak temelli yaklaşım ile birlikte tam da sosyal politikaların temel hedeflerinden olan kişileri pasif bir hizmet alıcı konumdan bütün süreçlere aktif bir şekilde katılım sağlayan hak sahibi haline getirmektedir.

İnsan hakları yalnızca insan olmamız sebebiyle sahip olduğumuz haklardır ve sosyal hizmetin temel amacı olan insanın iyilik halinin korunması ve geliştirilmesini sağlamaya yöneliktir.

Hak kavramı evrensel iken ihtiyaç kavramı toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak hak kavramı daha kapsayıcı olmakta iken ihtiyaç kavramı daha bölgesel olabilmektedir. Bu nedenle de ihtiyaçların doğru analiz edilebilmesi için bölgesel

farklılıkların ve kültürel özelliklerin iyi bilinmesi ve alınacak önlemlerin ya da yapılması planlanan yeni düzenlemelerin buna uygun olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Hak temelli uygulamaların gerçekleştirilebilmesi için insanların sorunlarını çözmeyi, onları özgürleştirmeyi amaçlayan ve bunu yaparken sistem kuramı, insan davranışı ve sosyal çevre başta olmak üzere bazı kuramlardan yararlanan sosyal hizmet ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü insanlarla birebir iletişim kuran ve sosyal adalet gerçekleştirmeyi amaçlayan bir meslek olarak sosyal hizmetin insan haklarının çatışma ortamı yaratılmadan sağlanmasını gerçekleştirebilir.

Ancak unutulmamalıdır ki sosyal hizmetin temel amacı olan sosyal adalet eşitlik gibi konuların hayata geçirilebilmesi için üçüncü kuşak hakların tanınması, korunması ve geliştirilmesi için çaba harcanması gerekmektedir. Temelinde insan hakları ve sosyal adalet olan sosyal hizmette asıl amaç toplumda sosyal adaleti sağlamaktır.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için üzerinde durulan ve sosyal hizmetin temelinde bulunan kavram olan sosyal adaletin açıklanması gerekmektedir. Sosyal adalet, genel olarak toplumda var olan kaynakların toplumdaki kişilerin ihtiyaçları ölçüsünde dağıtılmasıdır. Ancak burada üzerinde durulması gereken temel nokta sosyal adalet ve eşitlik kavramları arasındaki farktır. Eşitlik ve sosyal adalet kavramları genel olarak aynı kavramlar gibi algılanmaktadır. Oysa bu iki kavram arasında yapısal farklılıklar bulunmaktadır. Sosyal adalette temel olan insanların ihtiyaçları ölçüsünde kaynaklardan yararlanması ve toplumda var olan tüm bireylerin haklardan ve fırsatlardan yararlanmasıdır.

İnsan hakları savunuculuğu temel görevleri arasında bulunan sosyal hizmet insan hakları ihlalleri ile mücadele etmektedir. Bu da sosyal adaletin sağlanmasındaki kilit rollerindendir. Herhangi bir insan hakkı ihlali söz konusu olduğu zaman savunuculuk mesleki rollerinden biri olan sosyal hizmet mesleği bu ihlallerin karşısında durmalıdır. Sosyal devletin temel söylemleri arasında sosyal adalet bulunmaktadır. Ancak zaman zaman sosyal devletin var olduğu toplumlarda da hak ihlalleri söz konusu olmaktadır. Bunun temel nedeni ise ihtiyaçlar ve kültürlerdeki yerelliktir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda kültürel özellikleri iyi tanıması sayesinde çatışma olmaksızın uzlaşmayı sağlayacak olan sosyal hizmettir.

Yoksulluk söz konusu olduğunda da aynı durum geçerlidir. Sosyal devlet var olan toplumlarda elbette sosyal adaleti gerçekleştirmek temel esaslar arasında olmalıdır. Ancak yerel düzeyden meydana gelen farklılıklar nedeniyle ihtiyaçların karşılanmasında ve haklara ulaşılmasında sorunlar yaşanmaktadır. Bu durumda sosyal hizmet uygulamalarında hak temelli yaklaşım esas alınmalı ve kişiler haklara sahip birer özne olarak değerlendirilerek potansiyelleri açığa

çıkarılmalı, bölgesel ve kültürel farklılıklar dikkate alınarak ihtiyaçların karşılanması ve toplumda var olan kaynakların hakkaniyetli olarak dağıtılması için savunuculuk yapılması gerekmektedir.

Aksi durumda insan hakkı ihlalden söz etmek mümkündür. Çünkü sosyal hizmet bir haktır ve tüm bireyler bundan yararlanmalıdır. Sosyal hizmetin bir hak olarak yasal dayanağı ise “Avrupa Sosyal Şartı”dır. Avrupa Sosyal Şartı’nın 14. Maddesinde “Herkes sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir” denilerek sosyal refah hizmetlerinden yararlanma bir hak olarak düzenlenmiştir.

Güçlendirme, savunuculuk ve sosyal aksiyon sosyal hizmetin temel amaçları arasında bulunmaktadır. Bunlar olmaksızın “sosyal adalet”ten bahsetmek mümkün değildir.

Aslında insanlık tarihi kadar eski olan sosyal hizmetin profesyonel ve bilimsel bir meslek olarak kabul edilmesi hak temelli yaklaşım ile açıklanabilir. Yüzyıllar boyunca dinsel bir çizgide ve geleneksel yardımlaşma dayanışma anlayışı çerçevesinde şekillenen sosyal hizmet uygulamaları ancak hak temelli yaklaşım, insan haklarını koruma süreci ile bilimsel bir meslek olma sürecine girebilmiştir. Hizmetlerin hak temelli bir anlayışla ele alınmadığı, geleneksel yardımlaşma mekanizmalarının söz konusu olduğu bir durumda bir meslek olarak sosyal hizmetten bahsetmek elbette mümkün olamamaktadır. Çünkü böylesi bir durumda insanlara sunulan hizmetler bir gereklilik, zorunluluk, bir görev değil aksine bir lütuf olarak değerlendirilmektedir. Bu da hizmetten faydalanan insanlar açısından değerlendirildiğinde ihtiyaçları karşılanmadığında hak aramalarına engel olmakta, aynı şekilde durum hizmet sunanlar açısından değerlendirildiğinde de yapılan iş ve sunulan hizmetler bir sorumluluk ve yerine getirilmesi gereken bir görev olarak değil aksine gönüllülük esasına dayalı olarak sunulan hizmetler haline gelmektedir. Bu durum da hem hizmetlerin kalitesinin düşmesine hem süreklilik sağlanamamasına neden olmakta hem de sosyal adaletin sağlanmasını imkânsızlaştırmaktadır.

Temelde yoksulluk özelde ise çocuk yoksulluğu ile mücadele söz konusu olduğunda etkili çözümler bulabilmek için sosyal refah hizmetlerinin geliştirilmesi temel şarttır. Bunun sağlanması ise sosyal hizmet uygulamalarının kişilerin pasif bir konumda olduğu onlara bir nesne gözüyle bakılan ihtiyaç temelli uygulamadan insanları haklara sahip olarak gören ve onlara çeşitli sorumluluklar yükleyen, onları etken bir özne olarak kabul eden hak temelli yaklaşım ile mümkün olabilecektir.

Çocuk yoksulluğu ile ilgili olarak baktığımızda çocuğun yüksek yararı ve iyilik halinin sağlanabilmesi için çocuk adı geçen hakların her çocuk için adil bir şekilde kullanılabilmesi için ülkenin kaynaklarının geliştirilmesi, hizmetlerin oluşturulması ve uygulanması yani devlet korumasının sağlanmış olması gerekir.

Toplumda sosyal adaleti sağlamayı amaçlayan sosyal hizmet mesleğinde bireylerin kendilerine yeter hale gelmesi amaçlanmaktadır. Buna yönelik olarak yürütülen mesleki çalışmalar hak temelli olarak gerçekleştirilmektedir. Bu yaklaşımının sosyal hizmet müdahale düzeylerine göre kullanımı aşağıdaki şekildedir.

Mikro düzey: Bu düzeyde meslek elemanlarınca bireylerin karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmayı, yaşam kalitelerini arttırmayı amaçlamakta ve bu amaçlara ulaşmak için hak temelinde çalışmalar yapmaktadır.

Mezzo düzey: Uygulamalı bir bilim olan sosyal hizmet disiplininde bireylerin sorunlarını çözmek için gruplarla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu aşamada gruplar sahip oldukları haklar ile ilgili olarak bilgilendirilmekte, sahip oldukları bu haklara erişim sağlanması için bireylerin diğer sistemler ile olan ilişkileri geliştirilmekte ve grupların iyilik halleri sağlanarak yaşam kalitelerinin artırılması amaçlanmaktadır.

Makro düzey: Bu düzeyde yapılan çalışmalar arasında toplumda var olan kaynakların bireylere hak temelinde dağılımının sağlanması için toplumsal düzeyde çalışmalar yapılması yer almaktadır. Bu çalışmalar ise ancak sosyal politikalar geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilebilir.

2.6.2. Güçlendirme Kuramı ve Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet müdahalesinde kullanılan davranışçı yaklaşım, sistem yaklaşımı, feminist yaklaşım, psikanalitik yaklaşım, rasyonel yaklaşım, krize müdahale yaklaşımı, görev odaklı yaklaşım, fonksiyonel yaklaşım gibi birçok yaklaşım bulunmaktadır.

Güçlendirme yaklaşımı da sosyal hizmet müdahalelerinde sıkça kullanılan söz konusu yaklaşımlar arasında bulunmaktadır. Güçlendirme yaklaşımında bireyin iyilik halini geliştirmek, sahip olduğu kullanılmayan potansiyelini açığa çıkarmak için çalışmalar yapılmaktadır. Yoksulluk söz konusu olduğunda da yapılan müdahalelerde güçlendirme yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Yoksullukla mücadele söz konusu olduğunda yapılan çalışmalarda kişilerin içinde bulunduğu durumların üstesinden gelmeleri için kişilerin etkileşimde bulunduğu tüm sistemler ele alınmalı ve kişiler sorunlarının üstesinden gelebilmeleri için desteklenmeli, güçlü yanları

vurgulanmalıdır. Özellikle planlı müdahale sürecinin en önemli ve ilk basamağı olan ön değerlendirme aşamasında kişinin güçlerinin dikkate alınması ve potansiyelinin açığa çıkarılması sorunlara yönelik kalıcı çözümler bulunmasında önem taşımaktadır. Temelinde sosyal adaleti gerçekleştirmek olan güçlendirme kuramında müracaatçı bir nesne konumunda değil aksine bir özne konumundadır. Bu sayede kişi ihtiyaçları kedisine hizmet olarak sunulan, sorunları başkası tarafından çözülen edilgen bir konumdan hakları olan ve bunları elde etmek için çabalayan sorunlarını kendisi çözebilen etken bir konuma gelmektedir.

Ancak bunun gerçekleştirilebilmesi için elbette mesleki müdahaleyi yapan kişinin güçleri iyi bilmesi gerekmektedir.

Temel amacı sosyal adaleti sağlamak olan güçlendirme yaklaşımı aynı zamanda eleştirel bir bakış açısını da gerektirmektedir. Bu durum ise sosyal çalışmada temel olan rollerden biri olan savunuculuk rolünü açığa çıkarmaktadır. Çünkü eleştirel bir gözle değerlendirmeler yapılarak kişilerin hakları için savunuculuk yapılması gerekmektedir.

Sosyal hizmet uygulamalarında temel yaklaşımlardan biri olan ve sosyal adaleti gerçekleştirmeyi amaçlayan bunu yaparken de savunuculuk gibi mesleki roller kullanılan güçlendirme yaklaşımı doğrudan yoksulluk çalışmalarında da kullanılabilir. Özellikle çocuk yoksulluğu söz konusu olduğunda güçlendirme yaklaşımı önem taşımaktadır. Çünkü çocukların kendine güvenen bireyler olarak yetişebilmeleri ve kimseye ihtiyaç duymadan sorunlarının üstesinden gelebilmeleri için güçlü yanlarının farkında olmaları gerekmektedir.

Bu yaklaşımda toplumda kaynakların bulunduğu, müracaatçıların güçlü yanları olduğu ve potansiyellerini açığa çıkartmak için desteklenmeleri gerektiği kabullerinden hareket edilmektedir. Bu yaklaşımın uygulanması süresinde sosyal çalışmacılar savunuculuk, danışmanlık, uzlaştırma gibi mesleki rolleri kullanmaktadırlar.

Güçlendirme yaklaşımı ile yoksullukla mücadele edildiğinde sorunlarla mücadele edebilmek kişinin değişmesi gerektiği değil aksine sorunlarla mücadele edebilmek için toplumda işlev görmeyen ve artık dönemin ihtiyaçlarına cevap vermeyen kurumların değiştirilmesi belki de kaldırılarak yerine yeni kurumların oluşturulması gerektiği anlayışı hâkimdir.

Güçlendirme yaklaşımında kişilerin sosyal işlevsellikleri arttırılmaktadır. Böylece yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalan kişilerin içinde buldukları durumla mücadele edebilmeleri ve insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli potansiyel açığa çıkarılabilmektedir. Ayrıca kişilerin kendi kararlarını kendilerinin vermesi, iyilik halinin

geliştirilebilmesi için de güçlendirme yaklaşımı önemlidir. Bu nedenle sosyal hizmet uygulamalarında özellikle de yoksulluk ile mücadele konusunda yapılan çalışmalar söz konusu olduğunda güçlendirme yaklaşımı mutlaka uygulanması gereken bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumda sosyal adaleti sağlamayı amaçlayan sosyal hizmet mesleğinde bireylerin kendilerine yeter hale gelmesi için en çok kullanılan yöntemlerden biri olan “güçlendirme yaklaşımı”nın sosyal hizmet müdahale düzeylerine göre kullanımı aşağıdaki şekildedir.

Mikro düzey: Bu düzeyde sosyal hizmet çalışması bireylerin karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmak amaçlı olarak kişilerin sahip oldukları güçler ile ilgili olarak farkındalık sağlanarak kişilerin kendilerine yeter hale gelmeleri ve bu yolla yaşam kalitelerinin artırılması amaçlanmaktadır.

Mezzo düzey: Uygulamalı bir bilim olan sosyal hizmet disiplinde bireylerin sorunlarını çözmek için gruplarla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu aşamada grupların diğer sistemler ile olan ilişkileri geliştirilmekte, sistemler arasında etkileşim güçlendirilmekte ve bireylerin, ailelerin yaşam kaliteleri arttırılmaktadır.

Makro düzey: Çocuk yoksulluğu ile ilgili olarak çocuğun yüksek yararı ve iyilik halinin sağlanabilmesi amacıyla çocukların karşı karşıya oldukları risklere karşı koruma sağlamak için sosyal politikalar geliştirilmesi.

2.6.3. Mesleki Müdahale

Bu bölümde sosyal hizmet mesleğinin planlı müdahale basamakları, mesleki çalışmanın sosyal hizmet sürecinde önemi ve sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında sunulan mesleki çalışmalardan bahsedilecektir.

Sosyal sorunlarla uğraşan, toplumda bulunan kaynakların ihtiyaçları oranında insanlar arasında sosyal adalet temelinde dağıtılmasını amaçlayan bir disiplin olarak sosyal hizmet mesleki müdahalesi yedi aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar aşağıdaki şekildedir:

1. Tanışma
2. Ön değerlendirme
3. Planlama
4. Uygulama

5. Son değerlendirme
6. İzleme

Bütün bu süreçler uzman ile müracaatçının karşılaşması ile başlamaktadır. İlk aşama olan tanışma sonrasında diğer aşama olan ev incelmeye geçilmektedir. Ev incelemesi kişilerin yaşadıkları çevrenin bütüncül olarak değerlendirilmesi, kişinin yaşadığı sorunların ve sahip olduğu güçlerin çok boyutlu olarak değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Ev incelemesi yapılması kişilerin buldukları sosyal çevrenin anlaşılması ve yaşanan şartların daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi açısından ayrıca önem taşımaktadır. Sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında en geç altı ayda bir izleme çalışmaları yapılmaktadır. Bu süreçte bireyler başvurunun kabul edilmesi aşamasından sonlandırılması aşamasına kadar yaşadıkları tüm sorunlarla ilgili olarak meslek elemanından danışmanlık isteyebilmektedirler. Kişiler bu süreçte hizmetin geçici bir destek olduğu konusunda bilinçlendirilmeli ve sonlandırma aşamasına hazırlanmalıdır. Aksi takdirde kişiler hizmeti sürekli bir sosyal yardım bir tür maaş olarak algılamakta ve güçler açığa çıkarılamamaktadır. Oysa sosyal hizmette temel olan kriz dönemlerinde müdahaleler yaparak kişilerin güçlerini açığa çıkarmak ve kendilerine yeter bireyler haline gelmelerine yardımcı olarak iyilik hallerini sağlamaktır.

Sürekli olarak ekonomik açıdan bireylerin desteklendiği bir süreçte sosyal hizmetten bahsetmek mümkün değildir. Çünkü sosyal hizmette temel olan amaç kişilerin güçlerine vurgu yaparak onların kendi kendilerine yeter hale gelmelerini sağlamak ve hizmete ihtiyaç duymadan kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlamaktır. Bu nedenle sunulan hizmetlerde mesleki çalışmalara ağırlık verilmesi ve bireylerin güçlerinin vurgulanması önem taşımaktadır.

Mesleki müdahale boyutunda meslek elemanları tarafından müracaatçılara sorun çözme becerileri kazandırılmakta, kişilere danışmanlık, savunuculuk yapılmaktadır. Yalnızca birey değil etkileşim içerisinde olduğu sistemlerde var olan sorunlar da müdahale sürecinde ele alınmakta ve bireylerin sorun çözme kapasiteleri geliştirilmektedir.

Sosyal hizmet tarihsel açıdan incelendiğinde ilk olarak odağında birey olduğu görülmektedir. Ancak zamanla yalnızca bireyin ele alınmasının sorunları çözmek konusunda yetersiz olduğu görülmüş ve “çevresi içinde birey” anlayışı kabul görmeye başlamıştır.

Bireyi çevresi içinde ele alarak sorunları bütüncül bir bakış açısıyla ele alan sosyal hizmetin çalışma düzeyleri mikro, mezzo ve makro olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Mikro Düzey: En sık kullanılan müdahale düzeyi olarak karşımıza çıkmakta olan mikro düzey uygulamalar bireylerin yaşamış oldukları yaşamsal krizler, işle ilgili sorunlar, duygusal sorunlar gibi konularda yapılan uygulamaları kapsamaktadır. Mikro düzey çalışmalarda bireyler ya da aileleri odak alınarak mesleki müdahaleler yapılmaktadır. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinin sunulması aşamasında mikro düzeyde ağırlıklı olarak bireylerle, annelerle yapılan çalışmalar yer almaktadır. Mikro düzeyde yapılan uygulamalarda ağırlıklı rehberlik ve danışmanlık rolleri yerine getirilmektedir. Bu kapsamda anneler ihtiyaç duydukları diğer hizmetler hakkında da bilgilendirilmekte, havaleler yapılmakta, annelerin güçlü yönleri açığa çıkarılmaya çalışılmakta, çocuklara yönelik rehberlik ve danışmanlık yapılmaktadır.

Mezzo Düzey: Temelleri 1800'lü yıllara dayanmakta olan grup çalışmalarını kapsamaktadır. Sosyal bir varlık olan küçük gruplar içerisinde var olmakta ve yaşam deneyimleri edinmektedir. Dolayısıyla dış dünya ile etkileşimi grup yaşantısı içerisinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla gruplar bireylerin güçlerini açığa çıkarıcı etki yaparak zorluklarla mücadele etmelerinde yardımcı olmaktadır. Bu nedenle eski adı ile sosyal grup çalışması olan grup çalışması sosyal hizmet mesleki müdahalesinde önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinin sunumu aşamasında küçük grup çalışmaları ile bireylerin yaşamış oldukları sorunlara yönelik olarak bütüncül bakış açısı ile çözümler getirilmesi amaçlanmaktadır. Gruplar arasında ilişkiler ve etkileşim geliştirilerek bireylerin yaşam kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır. SED hizmetinde bu düzeyde yapılan çalışmalar arasında meslek elemanı daha çok arabuluculuk rollerini kullanmakta olup çocukların okulları ile bağlantı kurulması, diğer kurum ve kuruluşlarla müracaatının bir araya getirilmesi yapılan çalışmalara örnek olarak sayılabilir.

Makro Düzey: Mikro ve mezzo düzey uygulamaların sorunları çözmek için yeterli olamayacağı durumlarda daha kapsamlı çalışmaları içinde barındıran makro düzey uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Makro düzey uygulamalar birey ya da gruptan ziyade toplumsal boyutta bir değişim yapılmak istenildiğinde kullanılmaktadır. Makro düzey uygulamalarda incinebilir, risk altındaki grupların karşılaştıkları ya da karşılaşması muhtemel sosyal sorunlara yönelik olarak ihtiyaç analizi yaparak sosyal politikaların geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Makro düzeyde sosyal ve ekonomik destek hizmetinde yapılan çalışmalara örnek olarak mevzuat düzenlemelerinin yapılması, ekonomik yoksunluk içinde bulunan çocuk ve ailelere yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi sayılabilir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında ASPB'den hizmet alan çocukların annelerinin gözünden söz konusu hizmetin değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeler sonucunda söz konusu hizmeti iyileştirici öneriler geliştirilmesi amacı ile planlanan bu araştırmanın yöntemi aşağıda verilmektedir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu çalışmada hak temelli sosyal hizmet ve güçlendirme perspektifi temel alınarak sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocukların demografik özellikleri, aile özellikleri, yaşam biçimleri gibi temel bilgiler elde edilerek, annelerin çocukları için yararlanmakta oldukları hizmete dair görüş ve değerlendirmeleri, hizmet hakkında nasıl bilgi sahibi oldukları, onların gözünden hizmetin eksik kalan ve geliştirilmesi gereken yönlerin neler olduğu konusunda derinlemesine bilgi edinebilmek için karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Karma araştırma yöntemi niteliksel veri elde edilmesini sağlayan nitel yöntem ve niceliksel veri elde edilmesine olanak sağlayan nicel yöntem araştırma yöntemlerini içinde barındıran üçüncü bir araştırma metodudur.

Araştırma kapsamında nicel verilerin toplanması ve çözümlenmesi ile başlayan, nitel verilerin toplanması ve analizinin bu süreci takip ettiği karma yöntem deseni olan Açıklayıcı Sıralı Desen kullanılmıştır. Verilerin iki aşamalı olarak toplanmasına dayalı olan Açıklayıcı sıralı desen veri toplama işlemlerinin öncelikle nicel verilerin toplanması, bilgilerin analiz edilmesi ve toplanan nitel bilgiler ile sonuçlara ulaşılmasıdır. Söz konusu desende nitel ve nicel verilerin toplanması süreçleri birbirinden bağımsız değil bağımlı süreçlerdir (Creswell ve Plano Clark, 2014, s. 198)

Sosyal bir varlık olan insanı ailesi ve sosyal çevresi olmaksızın tanımlamak mümkün değildir. Bu nedenle sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında hizmet sunulan çocukları daha iyi tanıyabilmek amacıyla nicel yöntem kullanılması tercih edilmiştir. Bu sayede görüşmelerin yapılmasından önce çocuklar ve aileleri ile ilgili ön çalışma yapılması imkanı sağlanarak çocuklar ve aileleri ile ilgili ön bilgi edinilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde araştırmanın nicel kısmının büyük önem taşıdığı görülmektedir.

Yapılan araştırma ile sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocukların anneleri üzerinden hizmete ilişkin düşünceler, deneyimler öğrenilmek istenmektedir. Bu nedenle de nitel araştırma tekniklerinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Nitel araştırma yöntemini kullanan araştırmacılar çok fazla katılımcının yer aldığı kişi ya da coğrafi alanlardan ziyade araştırılan konular ile ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi elde edebileceği daha küçük gruplar ile çalışmaktadırlar (Creswell, ve Plano Clark, 2014, s. 186).

Yoksulluğun bireyleri farklı açılardan etkileyen çok boyutlu bir olgu olması nedeniyle çalışmada daha çok kişilerin duygularını düşüncelerini ve kendi algılarını öğrenmek hedeflenmektedir. Bu nedenle araştırmada karma araştırma yöntemi kullanılmasına karar verilmiştir. Araştırmada karma yöntem kullanılmasının bir nedeni de nicel veriler ve nitel verilerin birbirini tamamlayıcı olması sayesinde daha güvenilir bilgi elde edilmesinin amaçlanmasıdır.

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini ASPB'nin sunmuş olduğu sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocuklar ve aileleri oluşturmaktadır. Araştırmada kız ve erkek çocuk ayrımı yapılmamıştır.

Araştırma örneklemini oluşturan sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocuklara Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ve Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi aracılığı ile ulaşılmıştır. 2016 yılı nüfus verilerine göre 365.842 kişilik bir nüfusa sahip olan Altındağ İlçesi'nde hizmet sunmakta olan Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi hem farklı sosyal ve kültürel özelliklere sahip müracaatçılara sahiptir hem de Türkiye'nin en büyük sosyal hizmet merkezlerinden biridir.

Araştırmada ekonomik yoksunluk içinde bulunması nedeni ile sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanma temel alındığında amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Amaçsal örnekleme tek bir vakayı seçerek o vaka ile ilgili çok yönlü bilgi elde etmek, özel bir grup hakkında ayrıntılı bilgi elde etmek, belirli özellikleri olan grup üyeleri ile derinlemesine araştırma yapmak amaçlandığında seçilen örnekleme yöntemidir (Neuman, 2003, s. 213).

Araştırma kapsamında herhangi bir yaş sınırlaması getirilmemiştir.

Nicel desenle ilgili örnekleme aşağıdaki şekilde seçilmiştir:

Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi'ne yıllık olarak yapılan başvurular üzerinden hesaplama yapıldı. SHM'ye yıllık olarak SED başvuru dosyasının 2.500 olduğu bilgisi edinildi. Aylık olarak kaç başvuru olduğu hesaplanarak 200 dosyanın taranmasına karar verildi.

2017 yılında Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi'nde yapılan dosya tarama çalışmasında hizmetten yararlanan çocuklara ait 200 dosya tam sayım yöntemi ile incelenmiştir. Bu dosyalardan 100 tanesinin hizmet süreci sona ermiş, 100 tanesinde ise hizmet devam etmektedir. Hizmet sonlandırılmış ve devam etmekte olan dosyaların seçilmesinin nedeni arada fark olup olmamasının incelenmesi, hizmet sona erdikten sonra da izleme çalışmalarının devam edip etmeme durumunun incelenmek istenmesidir.

Nitel desenle ilgili örneklem aşağıdaki şekilde seçilmiştir:

Dosya tarama sürecinden sonra toplamda 16 çocuğun annesi ile görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan anne sayısının 16 olmasının nedeni doğum noktasına ulaşılmasıdır. Çalışmanın ilk aşamasında görüşme yapılacak olan annelerin hem hizmet durumu sonlandırılmış olan hem de hizmet süreci devam eden annelerden oluşmasına karar verilmiş fakat SHM'de çalışan meslek elamanları hizmet sonlandırılan anneler ile görüşme yapılmasının annelerde hizmete tekrar başvuru yapılması gibi durumları meydana getirebileceği düşüncesi uyandıracak olması yönündeki görüşlerini dile getirmiştir. Bu doğrultuda yalnızca hizmet sonlandırılmış olan anneler ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan anneler büyük ve küçük yaşlarda çocuğa sahip olma, farklı sebeplerle başvuru yapmış olma, farklı aile özelliklerine sahip olma gibi durumları dikkate alınarak gönüllü anneler arasından seçilmiştir.

Anneler ile yapılan görüşmeler içinde en uzun görüşme 1 saat 2 dakika, en kısa görüşme ise 46 dakika 31 saniye sürmüştür.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırma karma yöntemli olduğu için niceliksel ve niteliksel verilerin toplanması aşamasında farklı veri toplama araçları kullanılmıştır.

Araştırmanın nicel verilerinin toplanması aşamasında tarafimca hazırlanan dosya tarama formu kullanılmıştır. Her sosyal hizmet merkezinde olduğu gibi Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinde de sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocukların dosyaları bulunmaktadır. Dosya tarama formunun oluşturulması aşamasında ilk olarak SHM'ye gidilerek rastgele

dosyalar incelenmiş ve dosyalarda yer alan bilgiler hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Ön çalışma sonrasında araştırmada kullanılacak olan dosya tarama formu oluşturulmuştur.

Dosya tarama formu “Çocukların Demografik Bilgileri”, “Çocukların Aile ve Sosyal Çevresi”, “Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmet Sürecine Dair Bilgiler” olmak üzere 3 bölüm başlığından oluşmaktadır.

Araştırmanın niteliksel verilerinin toplanması aşamasında SED hizmetinden yararlanan çocukların anneleri ile gönüllülük esasına dayalı olarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocukların anneleri ile çocuklar ve ailelerinin özelliklerini incelemek ve hizmet sürecinde gerçekleştirilen mesleki çalışmaları derinlemesine anlayabilmek için görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde tarafımda oluşturulan rehber niteliğinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Kümbetoğlu görüşme formunu araştırmacıya görüşme esnasında rehberlik edecek bir kılavuz olarak betimlemektedir (Kümbetoğlu, 2012, s. 75).

Yarı yapılandırılmış görüşme formu “Çocukların Demografik Özellikleri”, “Çocukların Aile ve Sosyal Çevresine İlişkin Demografik Bilgiler” ve “Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmet Sürecine Dair Bilgiler” olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

Görüşmelere gönüllü katılım esas olduğu için görüşmeye katılacak annelerin belirlenmesi için öncelikli olarak annelere gönüllü katılım formu dağıtılarak görüşmeye katılmak isteyip istemedikleri belirlenmiş bunun sonucunda görüşme yapılacak olan anneler belirlenmiştir.

3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırmada toplanan verilerin güvenilirliğini arttırmak amaçlanmıştır. Bu nedenle incelenen olguyu her yönüyle anlayabilmek amacıyla niceliksel veri toplama tekniği ve niteliksel veri toplama tekniği birlikte kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama sürecinde aşağıda belirtilen veri toplama yöntem ve teknikleri kullanılmıştır:

- Çocuk Dosyalarının Taranması-Niceliksel veri
- Anneleri ile Görüşmeler Yapılması-Niteliksel veri

Nicel araştırmaların da nitel araştırmalarında zayıf yönleri bulunmaktadır. Bu nedenle alternatif bir yöntem olarak her iki araştırma yönteminin birlikte kullanılmasına imkân sağlayan karma araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında niceliksel veriler toplanmış ve devam eden süreçte toplanan veriler niteliksel veriler ile desteklenmiştir. Bu sayede karma araştırma yönteminin tamamlayıcı özelliği vurgulanmıştır. Araştırmanın uygulama kısmına geçilmeden önce literatür taraması yapılarak araştırmanın kuramsal bölümü oluşturulmuş, benzer araştırmalar incelenmiş ve konu ile ilgili mevzuat incelenerek uygulama hakkında bilgi sahibi olunmaya çalışılmıştır. Anneler ile görüşmeler gerçekteştirilmeden önce hizmetten yararlanan çocuklar ve ailelerini daha iyi tanıyabilmek amacı ile dosyaları incelenmiştir.

Araştırmanın uygulama aşamasının gerçekteştirilebilmesi için bir dizi işlem gerçekteştirilmiştir. İlk olarak çocukların dosyalarının taranabilmesi ve anneleri ile görüşme yapılabilmesi için ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden izin alınmıştır. Dosya tarama formu ve görüşme formu oluşturularak gerekli izinler için başvuru yapılmış olup ASPB'nin 02.01.2017 tarih ve 448 sayılı Olur'u ile araştırmanın yapılabilmesi için gerekli izin alınmıştır. Bundan sonraki aşama olarak 13-17 şubat 2017 tarihleri arasında dosya taraması aşaması gerçekteştirilmiştir. Sonraki aşamada ise 24-28 Nisan 2017 tarihleri arasında anneler ile görüşmeler gerçekteştirilmiş olup araştırmanın uygulama kısmı tamamlanmıştır.

3.5. VERİLERİN ANALİZİ

Bu bölümde söz konusu araştırmada toplanan verilerin nasıl analiz edildiği açıklanacaktır.

3.5.1. Nicel Verilerin Analizi

Dosya tarama çalışması ile Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi'nde dosyası bulunan sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında desteklenen 200 çocuğun demografik özellikleri, hizmet sürecine nasıl dahil olduğu, hizmet sürecinde yapılan mesleki müdahaleler, ailesi ve sosyal çevresi, ne kadar süredir hizmetten yararlandığı ile ilgili bilgiler elde edilmiştir.

Dosya tarama çalışmasının tamamlanmasından sonraki aşama olarak elde edilen veriler SPSS kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçları yüzde ve sıklıkları gösterecek şekilde hazırlanmıştır. Elde edilen nicel veriler ile sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocuklar hakkında betimleyici bilgiler elde edilmiştir.

Araştırmada veri toplama araçlarından biri olan görüşme, görüşmeci tarafından araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanan görüşme sorularının gönüllü katılımcıya araştırmacı tarafından yöneltilmesi sonucu bu soruların cevaplanması sürecidir (Kuş, 2012, s. 50).

Anneler ile görüşmeleri gerçekleştirmek için gerekli izinler alındıktan sonra ilgili kuruluşlar bilgilendirilmiş olup görüşme sürecine başlanmıştır.

3.5.2. Nitel Verilerin Analizi

Nitel verilerin toplanması görüşmeye hazırlık süreci, görüşme yapılan annelere ilişkin tanıtıcı bilgiler ve görüşmelerin değerlendirilmesi olmak üzere üç aşamalı olarak sunulacaktır.

Görüşmeye hazırlık süreci üç aşamalı bir süreçtir. Bu süreçler: görüşmecinin kendini hazırlaması, görüşme şeklini, yolunu hazırlaması, görüşmeciye hazırlamak (Tutty, Rothery ve Grinnell, 1996, s. 60).

Anneler ile görüşme yaparken kullanılan görüşme formları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan izin almak için önceden hazırlanmıştır. Belirli bir konu ile ilgili derinlemesine görüşme yapılacağından görüşmelerin daha sağlıklı yürütülebilmesi için bu görüşme formunun oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Görüşme esnasında yapılandırılmış bir görüşme ile anneleri sınırlandırmamak için önemli noktaları hatırlatıcı olacak rehber niteliğinde bir görüşme formu kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan 16 anne ile ilgili tanıtıcı bilgilere aşağıda yer verilmiştir. Annelerin isimleri etik ilkeler gereği saklı tutulmuş olup, annelerin kendi isimleri yerine her anneye farklı takma isim verilmiştir.

Leyla: 33 yaşında, 3 kız, 5 erkek kardeşi bulunmaktadır. Okula hiç gitmemiştir. Okuma yazması olmadığı için parmak bastığını belirtmiştir. Ekonomik açıdan zor şartlarda büyümüş, annesi ev hanımı olan, babası mendil satan, köydeki yardımlarla hayatlarını devam ettiren bir ailede büyümüştür. Evlilik öncesi döneme kadar köyde yaşamış evlilik nedeni ile kente göç etmiştir. Boşanmıştır. Kardeşleri ile görüşmektedir fakat kardeşleri tarafından ekonomik olarak desteklenmemektedir. Sosyal yardımlar ile hayatını idame ettirmektedir. Bir dönem temizlik işlerinde çalışmış, binalara temizliğe gitmiş, selpak satmış fakat daha sonra sağlık sorunları nedeniyle çalışamamaya başlamıştır. Hizmet ile tanışması da selpak sattığı süreçte gerçekleşmiştir. Alan çalışması sırasında fark edilmiş ve hizmete yönlendirilmiş ve rehberlik edilmiştir. Eşi de 2 kız ve 2 erkek olmak üzere 4 kardeştir. Ancak onlardan da herhangi bir

yardım görememektedir. Eşi evlilik süreci boyunca çalışmamıştır ve madde kullandığı için bir dönem tedavi görmüş, daha sonra tekrar başlamıştır.

Kadriye: 35 yaşında ilkokul 5. Sınıfa kadar eğitime devam etmiş, daha sonra maddi nedenlerle okulu bırakmak zorunda kalmış bir kişidir. Altı çocuklu bir ailede büyümüştür. Babası engelli maaşı almaktadır. Ailesi ile küs olduğu için görüşmemektedir. Ablası ile görüşmektedir onun da eşi başka bir kadınla kaçmış ve ablası beş çocuğu ile yalnız kalmış o da sosyal yardımlarla hayatını idame ettirmektedir. Eşi şiddet uyguladığı için boşanmıştır. Eşi bir dönem cezaevine girmiştir.

İlknur: 23 yaşında, iki çocuklu ev hanımıdır. Çeşitli kurumlardan aldığı sosyal yardımlarla hayatını idame ettirmektedir. Ortaokul sekizinci sınıfa kadar eğitime devam etmiş daha sonra okulu bırakmıştır. 17 yaşında kaçarak evlenmiştir. Kaçtığı için ailesi küsmüştür fakat ilk çocuğu doğduğunda annesi ile barışmışlardır. Babası ile hala görüşmemektedir. Eşi şu an cezaevinde bulunmakta ve madde kullanmaktadır.

Güler: 42 yaşında, 3 çocuk annesi, ilkokul beşinci sınıfa kadar eğitime devam etmiş daha sonra okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Ara ara temizlik işlerinde çalışmıştır fakat şimdi çocukları tehdit altında olduğu için onları bırakıp çalışmamaktadır. Eşi vefat etmiştir.

Fahriye: 38 yaşında, ilkokul beşinci sınıfa kadar eğitime devam etmiş daha sonra okulu bırakmış bir kişidir. Sekiz çocuklu bir ailede büyümüştür. Ev hanımı. Sosyal yardımlarla hayatını idame ettirmektedir. Eşi ile 25 yaşında evlenmiştir.

Rukiye: 33 yaşında, hiç okula gitmemiştir. Eşi ile boşanmıştır. 13-14 yaşlarındayken 1 yıl cezaevinde kalmıştır. Sosyal yardımlar ile geçimini sağlamaktadır. 4 çocuklu bir ailenin çocuğudur. Görümcesi ile evleri yakın olmasına rağmen sık görüşmemektedirler. Onun da eşi madde kullandığı için eşinden boşanmıştır.

Menekşe: 40 yaşında, iki çocuğu var, sosyal yardımlar ile geçimini sağlamaktadır. İlkokul beşinci sınıfa kadar okula gitmiş daha sonra okulu bırakmıştır. Eşi alkol bağımlısı, simit satıcılığı yapıyor. Eşinin babası da alkol bağımlısı bir kişidir. Sekiz çocuklu bir ailede büyümüştür. Ablasının da eşi ile problemleri bulunmaktadır ve ablasının çocukları Menekşe'nin annesi ve babası tarafından yetiştirilmiştir.

Petek: 49 yaşında, 3 çocuklu bir kadındır. İki tane torunu bulunmaktadır. Hayatında hiç okula gitmemiştir. 6 çocuklu bir ailede büyümüştür. Diğer kardeşleri de ilkokul üçüncü sınıfa kadar eğitime devam etmiştir. Ailesinden kız kardeşi ile yakın oturmakta ve onunla sık görüşmektedir.

Eşine boşanma davası açmıştır fakat eşi yine de sürekli olarak eve gelmekte ve onları rahatsız etmektedir.

Nilüfer: 34 yaşında, ortaokul mezunu, 2 çocuk sahibi bir kişidir. Evlilik öncesi dönemde 4-5 yıl çalışmıştır fakat daha sonra çocukların bakım yükü gibi nedenlerle çalışmamıştır. Eşinde şu an kanser başlangıcı bulunmakta ve eşi tedavi görmektedir. 3 çocuklu bir ailenin çocuğudur. İŞKUR'a kaydı bulunmaktadır bir dönem çalışmayı düşünmüştür fakat daha sonra çocuklar nedeniyle vazgeçmiştir.

Sevda: 21 yaşında, hiç okula gitmemiş bir kişidir. Eşinden ayrılmıştır. Bir çocuk annesidir. Kaçarak evlendiği için ailesi ile ilişkileri bozulmuştur. Eşinden ayrıldıktan sonra ailesinin yanına dönmüştür. Fakat ailesi kabul etmemiştir o da ailesine yakın bir yere taşınmış ve şu an annesi ile görüşmektedir. Babası ile hala konuşmamaktadırlar. Abileri de hala dargındır ve konuşmamaktadırlar. Hayatı boyunca hiç çalışmamıştır.

Oya: 31 yaşında, iki çocuk annesidir. Maddi nedenlerle hiç okula gidememiştir fakat okuma yazma bilmektedir. Okula giden kız kardeşlerinin kitaplarını inceleyerek kendi kendine okuma yazma öğrenmiştir. Ailesinden yalnızca kız kardeşi ile sık görüşmektedir. Amcaları sürekli olarak cezaevine girmektedirler. 4 çocuklu bir ailede büyümüştür. Hayatında hiç çalışmamıştır. Eşinden boşanmıştır.

Gülsüm: 52 yaşında, 7 çocuk annesidir. Ev hanımı, hiç okula gitmemiştir. Eşi kaza yaptıktan sonra okuma yazma öğrenmek için kursa gitmiştir. Göç deneyimi yaşamıştır. Eşi bir dönem cezaevine girmiş fakat şimdi çıkmıştır.

Kamile: 35 yaşında ilkokul beşinci sınıfa kadar okula gitmiş bir kişidir. İki çocuklu bir ailenin tek kızıdır. Boşanmıştır. Annesi temizlik şirketlerinde çalışmaktadır, babası ise müzisyenlik yapmaktadır. Erkek kardeşi de ortaokula kadar eğitime devam etmiş daha sonra eğitim hayatını bırakmıştır.

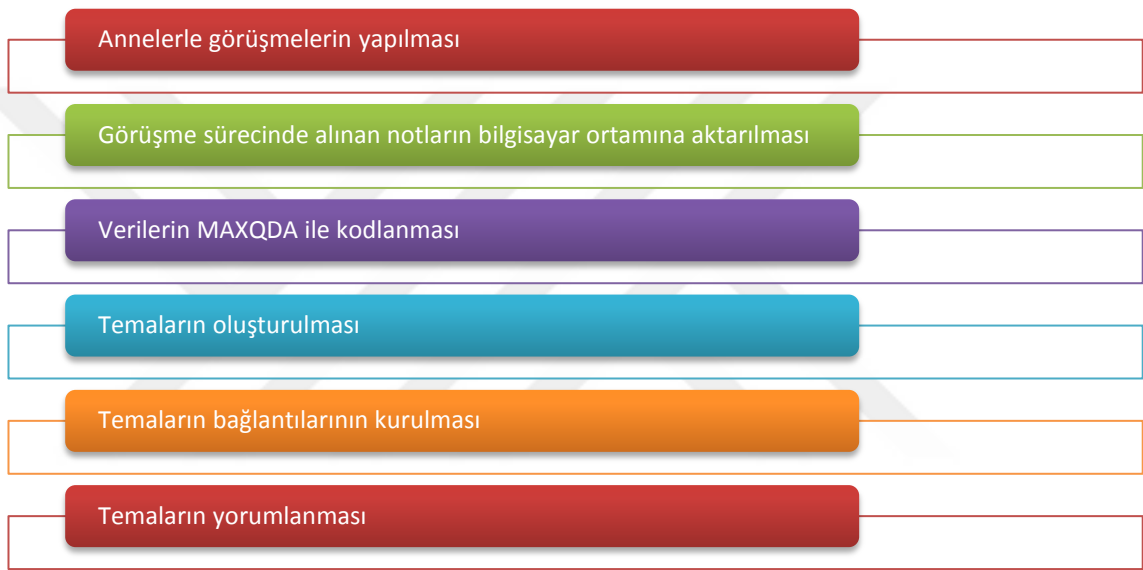
Leyla: 52 yaşında, ev hanımı. Hayatında hiç okula gitmemiş, dört çocuk annesi bir kadın. Çocuklarından biri için engelli maaşı almıştır. Ancak oğlu vefat ettiği için o yardım kesilmiştir. Bu nedenle sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanmaya başlamıştır. İki kızı kendisi ile birlikte kalmaktadır. Bir oğlu ise dedesi ile birlikte büyümüştür ve hala onlarla yaşamaktadır.

Gülendam: 33 yaşındadır. İlkokul 3. Sınıfa kadar okula gitmiş daha sonra geleneksel nedenlerle eğitim sisteminden çıkmıştır. Dört çocuk annesidir. Altı çocuklu bir ailenin tek kızıdır. 3 ağabeyi var, üçü de madde kullanımı nedeni ile cezaevine girmiştir. Küçük kardeşi ise mezarcılık işleri ile ilgilenmektedir.

Gül: 35 yaşında, üç çocuk annesi bir kişidir. On dört yaşında evlenmiştir. Eşi ilkokul beşinci sınıfa kadar okula gitmiş daha sonra okulu bırakmıştır. Annesi erken yaşlarda vefat etmiştir. Ailesinden halası ve teyzesi ile görüşmektedir. Sosyal yardımlar ile hayatını idame ettirmektedir.

Bu başlık altında araştırmanın nitel bölümünde toplanan verilerin analiz süreci açıklanacaktır.

Şekil 2: Nitel Veri Analiz Süreci

Görüşmenin amacı Gönüllü Katılım Formunda açıklanmış olmakla birlikte yine de anneler ile görüşme öncesi görüşmenin amaçları ve süreç hakkında tarafımda annelere bilgi verilmiş daha sonra görüşme yapılmaya başlanmıştır. Görüşmenin gizliliği hakkında anneler aydınlatılmış ve gizlilik konusundaki endişeleri ortadan kaldırılarak kendilerini daha rahat ifade etmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Annelerin çocuklarından bahsederken daha rahat oldukları fakat kendilerini anlatmak konusunda zorlandıkları görülmüştür. Görüşmeler ortalama 1-2 saat sürmüş olup bazı annelerin çocuklarını okuldan alacaklarını ya da başka işleri olduğunu belirtmeleri üzerine görüşme hızlandırılmıştır.

Görüşme sürecinde annelerin paylaşımları ile birlikte neyi nasıl ifade ettikleri, kullandıkları kelimeler, mimikleri de bir anlam ifade ettiği için onlar da tarafımda not edilerek yorumlanmıştır. Annelerin özellikle kendilerini ifade ederken çok zorlandıkları, görüşmeye başlayamamış olmaları dikkat çekicidir. Yaşadıkları sorunlardan bahsederken çekindikleri,

zorlandıkları gözlemlenmiştir. Çocukları ile ilgili olarak genellikle umutlu oldukları gözlemlenmiştir. Yaşadıkları çevreden bahsederken ise genellikle olumsuz ifadeler kullanmaları dikkat çekicidir.

Görüşmelerin tamamı tarafınca yapılmış olup görüşmelerin bölünmemesi ve görüşmecilerin kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri için personel ile birlikte görüşme odası belirlenmiştir. Görüşme süreci notlar alınarak tamamlanmıştır. Görüşme sonrasında ise zaman kaybetmeden olabildiğince kısa zamanda notlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Anneler ile görüşmeler tamamlandıktan sonra görüşme esnasında alınan notlar bilgisayar ortamına aktarılmış olup veri analiz sürecine başlanmıştır. Görüşme metinleri araştırma soruları ve kuramsal gözden geçirilerek tekrar tekrar okunmuştur. Görüşmeler sonucunda elde edilen metinlerde sıkça bahsedilen tematik kodlar belirlenmiş ve öne çıkan bu temalar MAXQDA programı kullanılarak işlenmiştir. Üzerinde sık durulan kavramlar ve temalar yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırma kapsamında sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocuklar ve aileleri ile ilgili toplanan nicel ve nitel verilere aşağıda yer verilmiştir. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocuklar ve ailelerini daha iyi tanımak ve görüşme için gönüllü olan anne ve çocukların bu grup içerisindeki yeri hakkında bilgi sahibi olabilmek için öncelikle nicel bulgulara yer verilmiştir.

4.1. NİCEL BULGULAR VE YORUM

Araştırma kapsamında Ankara Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinden Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden yararlanan 200 çocuğun dosyası taranmış olup bu bölümde elde edilen nicel verilerin analizi yapılmıştır. Nicel verilerin analizi dosya tarama formunda yer alan bölümler olan “Çocukların Demografik Özellikleri”, “Çocukların Aile ve Sosyal Çevresine İlişkin Demografik Bilgiler” ve “Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmet Sürecine Dair Bilgiler” olmak üzere üç ana başlık altında yapılmıştır.

4.1.1. Çocukların Demografik Özellikleri

Bu bölümde çocuklar ve ailelerinin demografik özelliklerine ait tanıtıcı bilgilerin yer aldığı tablolara yer verilecek ve yorumlanacak olup çocukların cinsiyetlerine, yaş aralıklarına, eğitim durumlarına, engel durumlarına, engel türlerine, sabıka durumlarına, kronik hastalıklarına, çalışma durumlarına ve kiminle yaşadıklarına ilişkin bulgulara yer verilecektir.

Tablo 1: Çocukların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	98	49,0
Erkek	102	51,0
Toplam	200	100,0

Araştırma kapsamında Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinden sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında hizmet alan 200 çocuğun dosya taraması yapılmıştır. Bu incelemeye göre dosyası taranan çocuklardan %49'unun kız, %51'inin erkek olduğu ortaya çıkmıştır.

Cinsiyet dağılımına göre incelendiğinde arada büyük bir fark olmadığı oranların birbirine yakın olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 2: Çocukların Yaş Aralıkları

Yaş	Sayı	%
0-5	21	10,5
6-10	51	25,5
11-15	59	29,5
16-20	63	31,5
21-25	6	3,0
Toplam	200	100,0

Yapılan dosya taramasına göre; çocukların %10,5'inin 0-5 yaş aralığında olduğu, %25,5'inin 6-10 yaş aralığında olduğu, %29,5'inin 11-15 yaş aralığında olduğu, %31,5'inin 16-20 yaş aralığında olduğu, %3'ünün 21-25 yaş aralığında olduğu bulgusu elde edilmiştir. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocukların büyük bir oranının 16-20 yaş aralığında olduğu, hizmetten yararlanan en küçük çocuğun 2 yaşında, en büyük çocuğun 21 yaşında olduğu ve ortalama yaşın ise 12 olduğu araştırmanın bir diğer bulgusudur.

Veriler incelendiğinde yoğun olarak 6-10, 11-15 ve 16-20 yaş aralığında bulunan çocuklar için sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanıldığı görülmektedir. Bu durum belirtilen yaş aralığında çocukların eğitim sistemi içerisinde olmaları ile açıklanabilmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi yoksulluk çocukların eğitim gibi en temel haklarından yararlanmalarını engellemektedir. Bu şartlarda büyüyen çocuklar ise potansiyellerini açığa çıkaramamakta ve sonuç olarak yoksulluk döngüsü içerisinde kalmaktadırlar. Ancak araştırma sonuçlarına göre en büyük oranın %31,5 ile 16-20 yaş grubu çocuklar olması ise göze çarpmaktadır. Bu bulgu çocukların daha uzun süre okul sistemi içerisinde kaldıklarını ve yoksul ailelerde yetişen çocukların desteklendikleri takdirde eğitim sistemi içerisinde kalarak potansiyellerini açığa çıkarabileceklerini ve yoksulluk döngüsünden kurtularak kronikleşen yoksullukla mücadele edilebileceğini göstermektedir.

Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden gerekli şartların oluşması durumunda iki çocuk için de yararlanılabilmektedir. Araştırma kapsamında taranan dosyalar arasında iki çocuk için sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan iki aile olduğu ve bu çocuklardan birinin 4 diğeri ise 12 yaşında olduğu araştırmanın bir diğeri bulgusudur.

Tablo 3: Çocukların Eğitim Durumları

Eğitim Durumu Çocuk	Sayı	%
Bilgi yok	1	0,5
İlkokul	65	32,5
Ortaokul	50	25,0
Lise	51	25,5
Okul Öncesi	33	16,5
Toplam	200	100,0

Araştırmada ele alınan 200 çocuğun dosyasına göre; çocukların %32,5'inin ilköğretim düzeyinde olduğu ve çoğunluğun bu grupta yer aldığı, %25'inin ortaokul eğitim durumunda oldukları, %25,5'inin lise eğitim düzeyinde olduğu, %16,5'inin okul öncesi dönemde olduğu, %0,5'inin (1 vaka) dosyasında öğrenim durumlarına ilişkin bilgi olmadığı verileri elde edilmiştir.

Öztürk'ün de belirttiği gibi; yoksul ailelerde yetişen çocuklar açısından yetişkinlik döneminde sosyal bir sorun olan yoksulluk ile mücadele edebilmek, bu yoksulluk döngüsünden kurtulabilmek ve meslek sahibi olabilmek açısından eğitim hakkı özellikle önemlidir. Fakat yoksulluk ile mücadele etmek durumunda kalan çocuklar en temel hakları olan eğitim haklarını kullanmak konusunda zaman zaman çeşitli sorunlar ile karşılaşabilmektedir. Tüm bu sebepler göz önüne alındığında yoksulluktan kurtulmanın tek yolu olarak görülen eğitim çocukların bu döngüden kurtulmalarını sağlayamamakta ve kronikleşmesine neden olmaktadır (Öztürk, 2008, s. 112).

Dosyası incelenen çocukların büyük çoğunluğunun eğitime devam ettikleri görülmektedir. Bu durumun sosyal ve ekonomik destek hizmeti ile ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir. Aileler çocuklarının eğitime devamı için desteklendikleri takdirde eğitimden kopmalar azalmaktadır.

Yoksul ailelerde yetişen çocuklar genellikle ekonomik yetersizlikler nedeniyle okuldan uzaklaşmakta ve çeşitli sorunlarla mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Temiz'in de belirttiği gibi geliri düşük olan ailelerde yetişen çocuklar sahip oldukları potansiyellerini tam

olarak ortaya çıkaramamaktadır ve zaman zaman ailelerin ekonomik durumları nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedirler (Temiz, 2008, s. 82).

Tablo 4: Çocukların Engel Durumları

Engel Durumu	Sayı	%
Yok	195	97,5
Var	5	2,5
Toplam	200	100,0

Çocukların dosyalarına göre engel durumlarının olup olmadığı araştırıldığında; çocuklardan %97,5'inin herhangi bir engele sahip olmadığı, %2,5'inin bir engele sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir. Dosya bilgilerinde çocukların büyük bir oranının herhangi bir engel sahibi olmadığı anlaşılmıştır.

Tabloda da verildiği gibi dosyası incelenen 200 çocuk arasında çocukların büyük bir oranının herhangi bir engel sahibi olmadığı anlaşılmıştır. Herhangi bir engele sahip olan 5 çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların sahip olduğu engel türleri incelendiğinde ise; %40'ının fiziksel bir engele sahip olduğu, %60'ının ise zihinsel bir engele sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Engel sahibi olan çocukların engellerinin ne olduğu incelendiğinde ise 1 vakada epilepsi ve dikkat dağınıklığı olduğu, 2 vakada mental retardasyon olduğu, 2 vakada işitme engeli olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 5: Çocukların Sabıka Durumu

Çocuk Sabıka Durumu	Sayı	%
Yok	199	99,5
Var	1	0,5
Toplam	200	100,0

Dosya tarama bilgilerine göre çocukların sabıka durumları incelendiğinde ise; 200 çocuk içerisinde yalnızca 1 çocuğun sabıkasının olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Çocukların suç geçmişinin olup olmadığı incelendiğinde genel olarak çocukların suç geçmişi bulunmadığı dikkat çekicidir. Bu durum eğitime devam etmeleri için desteklenen çocukların okul sistemi içerisinde kalmaları, ailelerine destek olmak amacı ile gelir getirici işlerde, sokakta

çalışmaması ve bu sayede sokağın olumsuz etkilerinden, suç alt kültürü ile tanışmaktan uzak kalmaları ile açıklanabilmektedir.

Ekonomik açıdan zor durumda olan ailelerde çocuklar genel olarak gelir getirici işlerde çalışmak durumunda kalmakta ve eğitim sisteminden uzak kalmakta, sokak kültürü ile tanışmakta ve sokakta ki risklere karşı korunmasız hale gelmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak bu çocuklar bir şekilde ya suç eyleminden etkilenen bireyler olarak ya da suça karışan bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 6: Çocukların Kronik Hastalıkları

Kronik Hastalık	Sayı	%
Yok	193	96,5
Var	7	3,5
Toplam	200	100,0

Çocukların dosyalarına göre kronik hastalıkları olup olmadığı değerlendirilmiş olup; çocuklardan %96,5'inin herhangi bir kronik hastalığı olmadığı, %3,5'inin bir kronik hastalığa sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Kronik hastalığa sahip olan çocukların kronik hastalıklarının ne olduğu incelendiğinde ise 1 vakada Akdeniz Anemisi olduğu 2 vakada Astım olduğu, 1 vakada Astım ve Bronşit olduğu, 3 vakada Fıtık olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Araştırma kapsamında dosyası incelenen ve herhangi bir kronik hastalığı olan çocukların sahip oldukları hastalıklar incelendiğinde çocukların hastalıklarının genellikle çevresel açıdan olumsuz koşullar nedeniyle oluşan astım olması dikkat çekicidir.

Tablo 7: Çocukların Çalışma Öyküsü

Çalışma Öyküsü	Sayı	%
Yok	152	76,0
Var	48	24,0
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına göre çocukların çalışma öykülerinin olup olmadığı incelendiğinde; dosyası incelenen 200 çocuk arasında %76'sının çalışma öyküsünün olduğu, %24'ünün ise herhangi bir çalışma geçmişinin olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Benzer araştırmalar incelendiğinde ise çocukların haneye gelir getirmek amaçlı olarak herhangi bir işte çalışıp çalışmadıkları durumları ile ilgili olarak görüşmecilerden %6,9'unun soruya cevap vermediği, %28'inin çocuklarının çalıştığını belirttiği, %65,1'inin ise çocuklarının haneye ekonomik bir katkısının olmadığını belirttiği görülmektedir (Batur, 2011, s. 33).

Çocukların çalışma öyküleri olup olmadığı incelendiğinde büyük bir kısmı olan %76'sının çalışmadığı dikkat çekicidir. Haneye gelir getirmek amaçlı olarak çocukların herhangi bir işte çalışması onların daha korunmasız hale gelmesine ve tehlikelere daha açık olmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde çocukların iyilik hallerinin sağlanması açaşından çalışma geçmişi oranının düşük olması anlamlıdır.

Tablo 8: Çocukların Kiminle Yaşadıkları

Kiminle Yaşadığı	Sayı	%
Anne	127	63,5
Baba	3	1,5
Anne-Baba	60	30,0
Akraba	10	5,0
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına göre çocukların kiminle birlikte yaşadıkları incelendiğinde; çocukların %63,5'inin annesi ile birlikte yaşadığı, %1,5'inin babası ile birlikte yaşadığı, %30'unun anne ve babası ile birlikte yaşadığı, %5'inin akrabası ile yaşadığı bulgusu elde edilmiştir.

Annesi ile birlikte yaşayan çocukların %63,5'lik bir oran ile dosyası taranan çocukların büyük bir bölümünü oluşturduğu ise araştırmanın bir diğer bulgusudur. Bu durum ise araştırmanın bir diğer bulgusunu oluşturmaktadır.

Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinden Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti kapsamında kurumda dosyası bulunan 200 çocuğun dosya taraması gerçekteştirilmiştir. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocukların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, engel durumu, engel türü, sabıka durumu, kronik hastalığının ve çalışma öyküsünün olup olmadığı, kiminle birlikte yaşadığı gibi öncelikli olarak demografik bilgileri incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocukların sahip oldukları demografik özellikleri açaşıklayabilmektir.

Dosya tarama çalışması sonucu elde edilen bilgilere göre Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinden sosyal ve ekonomik destek hizmeti alan 200 çocuktan %49'unun kız, %51'inin erkek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Söz konusu hizmetten yararlanan çocukların 16-20 yaş aralığında yoğunlaştığı bulgusu elde edilmiştir. Eğitim ve öğretime devam eden çocuk sayısının fazla olduğu bulgusu elde edilmiştir. Eğitime devam eden çocuk sayısı ile hizmet arasında ilişki kurulabilmektedir. Bu durum söz konusu hizmetin çocukların eğitime devam etmesi için sunulması ile ilgilidir. Çocukların büyük bir çoğunluğu ilkökul eğitim seviyesindedir. Diğer bir yandan engellik durumunun ve kronik hastalığa sahip olma durumunun yok denilebilecek kadar az olduğu bulgusu elde edilmiştir. Çocukları sokakların tehlikelerine karşı daha açık hale getiren çalışma durumları incelendiğinde ise çocukların büyük çoğunluğunun herhangi bir çalışma öyküsü olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Dosyası incelenen 200 çocuk arasından 48 çocuğun çalışma öyküsü olduğu bulgusu elde edilmiştir.

4.1.2. Çocukların Aile ve Sosyal Çevresine İlişkin Demografik Bilgiler

Araştırmanın bu bölümünde sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocukların aile ve sosyal çevresine ilişkin demografik bilgilere yer verilecek olup çocukların annelerinin yaşı, annelerin medeni durumları, annelerin eğitim durumları, babaların eğitim durumları, annelerin engel durumları, babaların engel durumları, babaların engel grubu, annelerin sabıka durumu, babaların sabıka durumu, annelerin kronik hastalıkları, anne ve babaların hayatta olup olmadıkları, ailelerde bulunan çocuk sayısı, babaların çalışma durumları, yaşanılan evin kime it olduğu, evin özellikleri, eve gelen düzenli bir gelir olup olmadığı, aile ile birlikte yaşayan başka kişilerin olup olmadığı, annelerin çalışma durumu, anne ve babanın nikâh türüne ilişkin bulgulara yer verilecektir.

Tablo 9: Annelerin Yaşı

Yaş	Sayı	%
20-29	32	16,0
30-39	84	42,0
40-49	54	27,0
50-59	19	9,5
60+	1	,5
Bilgi Yok	10	5,0
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına göre sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocukların annelerinin yaşları incelendiğinde; %16'sının 20-29 yaş aralığında olduğu, %42'sinin 30-39 yaş aralığında olduğu, %27'sinin 40-49 yaş aralığında olduğu, %9,5'inin 50-59 yaş aralığında olduğu, %0,5'inin 60 yaş ve üzerinde olduğu bulgusu elde edilmiştir. Hizmetten yararlanan annelerin yaş aralığı incelendiğinde büyük oranının %42 ile 30-39 yaş aralığında olan kişilerden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca hizmetten yararlanan anneler arasında en büyük olanının 61 yaşında olduğu, en küçük annenin ise 21 yaşında olduğu ve ortalama yaşın ise 37 olduğu bulgusu elde edilmektedir.

Annelerin ağırlıklı olarak genç yetişkin döneminde oldukları görülmektedir. Bu durum annelerin mesleki çalışmalar ile desteklendikleri takdirde güçlenerek kendine yeter hale gelebileceklerini göstermektedir. Bu da mesleki çalışmaların önemini ortaya koymaktadır.

Tablo 10: Annelerin Medeni Durumları

Medeni Durum	Sayı	%
Bilgi yok	58	29,0
Evli	69	34,5
Boşanmış	60	30,0
Bekâr	13	6,5
Toplam	200	100,0

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında Altındağ SHM'den SED alan annelerin medeni durumları incelendiğinde ise; %34,5'inin evli, %30'unun boşanmış, %6,5'inin bekâr olduğu, %29'unun ise medeni durumu hakkında dosyada herhangi bir bilginin yer almadığı bulgusu elde edilmiştir.

SED hizmetinden yararlanan çocuklar ve aileleri hakkında yapılan başka araştırmalara bakıldığında bu durum ile ilgili farklı sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Mehmet Kırloğlu tarafından 2015 yılında sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan ailelerin yoksulluk, sağlık ve yaşam kalitesini değerlendirmek amacıyla yapılan araştırmada Konya ilinde ikamet eden ve Meram Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü'nden 1 Kasım 2013 tarihinden itibaren sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlananlar arasından seçilen 246 aileden veriler posta yoluyla toplanmıştır. Araştırmaya göre SED alan annelerin 78'i evli, 115'i bekârdır. SED alan babaların ise 18'i evli olup 10'u bekârdır (Kırloğlu, 2015, s. 54). Tabloda da görüldüğü üzere araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre evlilik birlikteliğinin hiç kurulmamış olduğu aileler de bulunmaktadır. Bu durumun temel nedeni ise genellikle küçük yaşlarda

yapılan evliliklerdir. Yasal olarak evlilik birlikteliğinin kurulması için kabul edilen yaşın altında gerçekleştirilen evliliklerde resmi nikah gerçekleştirilememekte ve problemler yaşanması sonucunda aileler resmi birliktelik kurulamadan sona ermektedir. İki araştırmada annelerin medeni durumları arasında farklı sonuçlar olması ise hizmetten yararlanma nedenleri arasındaki farklılık ile açıklanabilmektedir.

Anne ve babaların nikah türüne bakıldığında resmi nikah oranının yüksek çıkması dikkat çekicidir. Ancak bu durum ilk evlilik yıllarında gerçekleşmemekte genel olarak ilk çocuk doğduktan sonra ya da çocukların okula başlama zamanı gibi daha da ilerleyen dönemlerde gerçekleşmektedir.

Tablo 11: Annelerin Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Sayı	%
Okuma Yazma Yok	41	20,5
Okur Yazar	49	24,5
İlkokul	68	34,0
Orta Okul	16	8,0
Lise	16	8,0
Üniversite	1	0,5
Bilgi yok	9	4,5
Toplam	200	100,0

Dosya tarama bilgilerine göre; çocukların annelerinin %4,5'inin eğitim durumu ile ilgili dosyada bilgi yer almadığı, %20,5'inin okuma yazma bilmediği, %24,5'inin okuma yazma bildiği, %34'ünün ilkokul mezunu olduğu, %8'inin ortaokul mezunu olduğu, %8'inin lise mezunu olduğu, %0,5'inin üniversite mezunu olduğu, %4,5'nin ise dosyada bilgisinin bulunmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Annelerin eğitim durumları incelendiğinde annelerin büyük çoğunluğunun (%34) ilkokul mezunu olduğu göze çarpmaktadır. Benzer araştırmalarda da durum farklı değildir. 2003 yılında Tevfik Erdem tarafından yapılan Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma "Ankara Kent Yoksulları" adlı araştırmada da araştırmaya katılan 225 kişi arasından 124'ünün yani %55,1'inin eğitim durumunun ilkokul olduğu görülmektedir.

Annelerin eğitim seviyeleri ile yoksullukları arasında bir ilişki mevcuttur. Çamur Duyan'a göre kadın yoksulluğunda eğitim büyük bir öneme sahiptir. Çünkü en temel haklardan biri olan

eğitim hakkından mahrum olan kadınlar çalışma, sağlık, ulaşım gibi toplumsal hayata katılım haklarından da mahrum kalmaktadırlar. Bu durum ise zaten var olan yoksulluğun daha da şiddetli olarak yaşanmasına neden olmaktadır (Duyan, 2006, s. 151).

Bu durum ile yoksulluk arasında bađlantı kurulduđunda temel nedenin kronik yoksulluk olduđu dűřünülmektedir. Yoksul ailelerde bűyűyen çocuklar eđitim gibi temel haklarına eriřim konusunda sorunlar yařamakta ve potansiyellerini açıđa çıkaramamaktadır.

Benzer sonuçlar konu ile ilgili olarak yapılan farklı arařtırmalarda da ortaya çıkmaktadır. 2008 yılında Aslıhan Burcu ztűrk tarafından yapılan arařtırma sonucunda sűz konusu arařtırmaya katılan annelerin oldukça dűřűk eđitim seviyesinde oldukları gűrűlműřtűr. Arařtırma kapsamında eđitim dűzeyi incelenen annelerin yaklařık olarak dűrtte űűnűn ilkokul mezunu olduđu, %16'1'nin okuryazar olmadıđı, %2,9'unun ortaokul, %2,9'unun lise mezunu olduđu, yűksekokul veya űniversite mezunu anne bulunmadıđı gűrűlműřtűr (ztűrk, 2008, s. 77).

Erdem'in de belirttiđi gibi űđrenim durumunun dűřűklűđű sosyal hareketliliđe engel olarak yoksulluđun devam etmesine neden olmaktadır. Yoksulluk ise eđitime yapılacak yatırıma engel olduđu için kendisinin dođurucu ve devam ettiricisi olarak durmaktadır (Erdem, 2003, s. 89).

Tablo 12: Babaların Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Sayı	%
Bilgi yok	168	84,0
Okuma Yazma Yok	11	5,5
Okur Yazar	6	3,0
İlkokul	10	5,0
Orta Okul	4	2,0
Lise	1	0,5
Toplam	200	100,0

Dosya tarama bilgilerine gűre; çocukların babalarının %5,5'inin okuma yazma bilmediđi, %3'űnűn okuma yazma bildiđi, %5'inin ilkokul mezunu olduđu, %2'sinin ortaokul mezunu olduđu, %0,5'inin lise mezunu olduđu, %84'űnűn ise dosyada bilgisinin bulunmadıđı bulgusu elde edilmiřtir. Babanın eđitim durumu deđerlendirildiđinde okuma yazma bilmeyenlerin ve ilkokul mezunu olanların oranın yűksek olduđu gűrűlmektedir.

Dosyası taranan 200 çocuk arasından yalnızca 32 çocuğun babasının eğitim durumuna ait dosyada bilgi yer aldığı, 168 babanın ise eğitim durumu hakkında dosyada bilgi olmadığı görülmektedir. Bu durum sosyal ve ekonomik destek hizmetinin genellikle anneler üzerinden sunulan bir hizmet olması ile açıklanabilmektedir.

Benzer araştırmalarda yoksulluk sorunu ile mücadele etmek durumunda olan anneler ile babaların eğitim seviyesinin aynı şekilde düşük olduğu göze çarpmaktadır. 2008 yılında Öztürk tarafından yapılan araştırma sonucunda babaların %76,6'sının ilkokul mezunu olduğu, %16,8'inin ortaokul mezunu olduğu, anneler ile karşılaştırıldığında babalarda okuma yazma bilmeyenlerin oranının annelere göre daha düşük olduğu, babalar arasında oran yüksek olmasa da lise, yüksekokul ve üniversite mezunlarının da olduğu saptanmıştır (Öztürk, 2008, s. 78).

Tablo 13: Annelerin Engel Durumları

Engel Durumu	Sayı	%
Yok	198	99,0
Var	2	1,0
Toplam	200	100,0

Çocukların dosyalarına göre annelerinin engel durumlarının olup olmadığı araştırıldığında; annelerden %99'unun herhangi bir engele sahip olmadığı, %1'inin ise bir engele sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 14: Babaların Engel Durumu

Engel	Sayı	%
Yok	65	32,5
Var	13	6,5
Bilgi yok	122	61,0
Toplam	200	100,0

Dosyaları incelenen çocukların babalarının engel durumları incelendiğinde %32,5'inin herhangi bir engele sahip olmadığı, %6,5'inin ise engel sahibi olduğu, %61'inin ise herhangi bir engele sahip olup olmadığına dair dosyada herhangi bir bilginin yer almadığı bulgusu elde edilmiştir. Bu durumun temel nedenini ise incelenen 200 dosyada çoğunlukla hizmetin anne üzerinden sunulması olarak açıklanabilmektedir.

Tablo 15: Babaların Engel Grubu

Engel Grubu	Sayı	%
Fiziksel	4	2,0
Ruhsal	5	2,5
Bilgi Yok	191	95,5
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına göre babaların engel grubu incelendiğinde ise toplamda 13 babanın engeli olduğu ancak yalnızca %4,5 ile 9 babanın engeline dair bilginin yer aldığı, %2 yani 4 vakada fiziksel bir engelin bulunduğu, %2,5 ile 5 vakada ruhsal bir engel bulunduğu bilgisinin yer aldığı araştırmanın bir diğer bulgusudur.

Engel türlerine göre incelendiğinde ise babaların 2 tanesinde şizofreni tanısı olduğu, 3 babanın görme engelli olduğu, 1 babanın bacağına platin olduğu, 2 babanın görme engelli olduğu, 3 babanın zihinsel engelli olduğu, 4 babanın ise engelinin ne olduğuna dair dosyada bilgi yer almadığı bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 16: Annelerin Sabıka Durumu

Sabıka	Sayı	%
Yok	196	98,0
Var	4	2,0
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına göre annelerin sabıka durumları incelendiğinde annelerin %98'inde yani 196 annenin sabıka kaydının olmadığı, %2'sinin yani 4 annenin sabıka kaydının olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Araştırma kapsamında dosyası taranan çocukların anneleri arasından 196 annenin her hangi bir sabıkasının olmaması anne ve babaların çocuklar tarafından rol model alınması göz önünde bulundurulduğunda, çocukların suça sürüklenmesinin önleyici bir etkiye sahiptir.

Dosya tarama sonuçlarına göre dosyaları incelenen çocukların annelerinin sabıka nedenleri incelendiğinde ise sabıka kaydı bulunan 4 anneden yalnızca 3 annenin sabıka nedeninin ne olduğuna dair dosyada bilgi bulunduğu, 1 annenin ise sabıka nedenine ait bilginin dosyada yer almadığı bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 17: Babanın Sabıka Durumu

Sabıka	Sayı	%
Yok	147	73,5
Var	53	26,5
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına göre babaların sabıka durumu incelendiğinde %73,5'nin yani 147 babanın sabıkasının olmadığı, %26,5'nin yani 53 babanın ise sabıka kaydının olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Anne ve babaların sabıka durumları incelendiğinde büyük bir kısmının sabıkası olmadığı görülmektedir. Bu durum anne ve babaların çocuklara rol model olması ile ilişkilendirildiğinde olumlu etki yaratmaktadır. Çünkü herhangi bir suç geçmişi olan ailelerde yetişen çocuklar anne ve babalarını rol model alacakları için çocukların da hayatlarının ilerleyen dönemlerinde suça bulaşma riskini artırmaktadır.

Tablo 18: Annelerin Kronik Hastalıkları Olup Olmadığı

Kronik Hastalık	Sayı	%
Yok	184	92,0
Var	16	8,0
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına göre annelerin kronik hastalıkları olup olmadığı değerlendirilmiş olup; annelerden %92'sinin herhangi bir kronik hastalığı olmadığı, %8'inin bir kronik hastalığa sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Araştırma kapsamında annelerin herhangi bir kronik hastalıkları olup olmadığı da incelenmiştir. Çünkü annelerin herhangi bir kronik hastalığa sahip olması durumu çalışma durumlarını etkilemektedir. Bunun sonucunda ise anneler yoksullukla mücadele edebilmek için yeni stratejiler geliştirmektedir. Bu stratejilerden biri de sosyal yardımlara başvuru yapmadır.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere araştırma kapsamında dosyası taranan annelerin büyük bir kısmının herhangi bir kronik hastalığı bulunmamaktadır. Bu durum annelerin çalışmalarını teşvik edici çalışmalar yapılabilmesi açısından olumlu bir durumdur.

Tablo 19: Annelerin Kronik Hastalığı

Hastalık	Sayı	%
Anksiyete Bozukluğu	2	12,5
Astım	3	18,8
Astım Ve Hepatit	1	6,3
Bel Fıtığı	1	6,3
Depresyon	2	12,5
Doku Sistemi Bozukluğu	1	6,3
Kalp ve Şeker Hastalığı	1	6,3
Şeker Hastalığı	1	6,3
Menüsküs Yırılması	1	6,3
Tansiyon Ve Şeker	1	6,3
Taşıyıcı Lösemi	2	12,5
Toplam	16	100,0

Kronik hastalığa sahip olan annelerin kronik hastalıklarının ne olduğu incelendiğinde ise 2 annede anksiyete bozukluğu olduğu, 3 annede astım olduğu, 1 annede astım ve hepatit olduğu, 1 annede bel fıtığı olduğu, 2 annede depresyon tanısı olduğu, 1 annede deri altı doku sistemi bozukluğu olduğu, 1 annede kalp ve şeker hastalığı olduğu, 1 annede şeker hastalığı olduğu, 1 annede menüsküs yırtılması olduğu, 1 annede tansiyon ve şeker hastalığı olduğu, 2 anneye taşıyıcı lösemi tanısı konulduğu bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 20: Babaların Hayatta Olup Olmadığı

Baba Durum	Sayı	%
Vefat Etmiş	9	4,5
Hayatta	191	95,5
Toplam	200	100,0

Babaların hayatta olma durumu incelendiğinde ise dosyası taranan çocukların %4,5'inin babasının vefat etmiş olduğu, %95,5'inin ise babasının hayatta olduğu bulgusu elde edilmiştir. Dosyası incelenen 200 çocuğun annelerin hayatta olma durumu incelendiğinde ise dosyası taranan çocukların hepsinin annesinin hayatta olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Dosyası taranan çocuklar arasında büyük bir kısmının anne ve babasının hayatta olduğu, %95,5'inin ise babasının hayatta olduğu, yalnızca %4,5'inin babasının hayatta olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Bu durum çocuklar açısından değerlendirildiğinde çocukların her yönden tam bir iyilik halinde olması için önemlidir.

Tablo 21: Ailelerdeki Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı	Sayı	%
1,00	49	24,5
2,00	60	30,0
3,00	52	26,0
4,00	24	12,0
5,00	5	2,5
6,00	5	2,5
7,00	3	1,5
8,00	2	1,0
Toplam	200	100,0

Çocuk sayısına baktığımızda; %24,5'inin 1 çocuk, %30'unun 2 çocuk, %26'sının 3 çocuk, %12'sinin 4 çocuk, 2,5'inin 5 çocuk, %2,5'inin 6 çocuk, %1,5'inin 7 çocuk, %1'inin 8 çocuğa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocuklar ve aileleri hakkında yapılan başka araştırmalara bakıldığında da benzer durumlar ile karşılaşılmaktadır. Ailelerde ortalama çocuk sayısının 2 olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Mehmet Kırlioğlu'nun 2015 yılında sosyal ve ekonomik destek alan ailelerde yoksulluk, sağlık ve yaşam kalitesini değerlendirdiği araştırmada Konya ilinde ikamet eden ve Meram Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü'nden 1 Kasım 2013 tarihinden itibaren sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlananlar arasından seçilen 246 aileden veriler posta yoluyla toplanmıştır. Bu araştırmaya göre çocuk sayısına baktığımızda; 24'nün (%9,8) 1 çocuk, 55'inin (%22,4) 2 çocuk, 71'inin (%28,9) 3 çocuk, 46'sının (%18,7) 4 çocuk, 27'sinin (%11,0) 5 çocuk, 23'ünün (%9,3) 6 ve üzeri çocuğa sahip olduğu anlaşılmaktadır (Kırlioğlu, 2015, s. 56).

2011 yılında Batur tarafından yapılan araştırma araştırmaya dahil edilen kadınlar arasından %8'inin çocuk sahibi olmadığı, %12,6'sının 1 çocuk sahibi olduğu, %26,9'unun 2 çocuk sahibi olduğu, %16'sının 3 çocuk sahibi olduğu, %18,9'unun 4 çocuk sahibi olduğu, %11,4'ünün 5 çocuk sahibi olduğu, %1,1'inin 6 çocuk sahibi olduğu, %5,1'inin 7 ve daha fazla çocuk sahibi olduğu anlaşılmaktadır (Batur, 2011, s. 32).

Ailelerde sahip olunan çocuk sayısının artması ile birlikte hanede kişi başına düşen gelir azalmakta ve anne-babalar için çocukların maddi ve manevi yönden ihtiyaçlarını karşılamak daha da zor bir hal almaktadır. Bu durumla mücadelede en zor görev ise toplum tarafından çocukların ihtiyaçlarını karşılamak en temel görevleri arasında sayılan anneye düşmektedir. Anneler ise bu ihtiyaçları karşılariken ihtiyaçlarda azaltma yapmak bunları kısmak gibi stratejiler geliştirmektedir. Öğün atlamak, daha fazla zamanı uyuyarak geçirmek bu stratejiler arasında sayılabilmektedir.

Tablo 22: Babaların Çalışma Durumları

Çalışma	Sayı	%
İşsiz	69	34,5
Tam Zamanlı İş	13	6,5
Emekli	2	1,0
Bilgi Yok	116	58,0
Toplam	200	100,0

Araştırma kapsamında dosyaları incelenen 200 çocuğun babalarının çalışma durumları incelendiğinde ise %34,5'inin herhangi bir gelir getirici işte çalışmadığı yani işsiz olduğu, %6,5'nin tam zamanlı işe sahip olduğu, %1'inin emekli olduğu, %58'i ile ilgili olarak ise dosyada bilgi yer almadığı bulgusu elde edilmiştir.

Babaların çalışma durumlarına ilişkin bulgular genel olarak değerlendirildiğinde %58 ile büyük bir çoğunluğun çalışma durumu hakkında dosyalarda bilgi olmadığı bulgusunu dikkat çekicidir. Bu durum sosyal ve ekonomik destek hizmetinin genellikle anneler üzerinden sunulan bir hizmet olması ile açıklanabilmektedir.

Babaların çalışma durumları ile ilgili diğer araştırmalar incelendiğinde ise aile yanına döndürülen çocukların babalarının %32,4'ünün işsiz olduğu, %32,4'ünün gündelik işçi olduğu, %13'ünün ise işçi olduğu, ailesiyle kalan çocukların babalarının ise %25,9'unun işsiz olduğu, %42'sinin gündelik işçi olduğu, %32,1'inin işçi olduğu görülmektedir (Saçan, 2010, s. 94).

Tablo 23: Yaşanılan Evin Kime Ait Olduğu

Konut Sahipliği	Sayı	%
Kira	162	81,0
Ev Sahibi	13	6,5
Yakın Akrabalarına Ait	25	12,5
Toplam	200	100,0

Konutun sahipliğini incelediğimizde; 162'sinin (%81) kiracı oldukları, 13'ünün (%6,5) ev sahibi oldukları ve 25'inin (%12,5) yakın akrabalarına ait evde oturdukları anlaşılmaktadır.

Araştırma sonucunda elde bilgilere göre dosyası incelenen 200 çocuktan %81 ile büyük çoğunluğunun ailesinin kirada oturduğu bulgusu elde edilmiştir.

Yoksulluk ile ilgili yapılan farklı çalışmalarda da benzer sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Erdem tarafından 2003 yılında yapılan Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma "Ankara Kent Yoksulları" isimli araştırmaya göre de araştırma kapsamına alınan 225 aileden %69,8'inin kirada oturduğu bulgusu elde edilmiştir (Erdem, 2003, s. 98).

Farklı bir araştırmada ise yoksul kadınlar arasında oturulan evin mülkiyetinin kendisine ait olanların oranının %50,3 olduğu, kiracı olarak oturduklarını belirten kadınların oranının %25,1 olduğu, konutun mülkiyetinin bir kısmının kendisine ait olduğunu fakat yine de kira vermediğini belirtenlerin oranının %18,9 olduğu, mülkiyetinin kendisine ait olmadığı ama yine de kira vermediğini belirtenlerin oranının ise %5,7 olduğu görülmektedir (Batur, 2011, s. 45).

Tablo 24: Yaşanılan Evin Özellikleri

Ev Özelliği	Sayı	%
Gecekondu	158	79,0
Apartman	39	19,5
Bilgi Yok	3	1,5
Toplam	200	100,0

Yaşanılan evin özellikleri incelendiğinde %79'unun gecekondu, %19,5'inin apartmanda, %1,5'inin nasıl bir evde oturduğu ile ilgili olarak dosyada bilgi olmadığı bulguları elde edilmiştir.

Temiz, yoksul bölgelerin ailelerin yaşamını daha da zorlaştırdığını ve çocukların yaşlıları tarafından dışlamakta olduğunu, kronik yoksulluk içinde yaşayan çocukların yaşadıkları alanların çoğunlukla onlar açısından güvenli bir ortam olmadığını ve gelişimleri için gerekli olan ihtiyaçları bakımından yetersiz olduğunu ileri sürerek bu alanlarda yetişen çocukların sağlık, beslenme gibi bir çok açıdan sorun yaşadığını belirtmektedir (Temiz, 2008, s. 82).

Tablo 25: Eve Gelen Düzenli Bir Gelir Olup Olmadığı

Gelir Durumu	Sayı	%
Yok	172	86,0
Var	28	14,0
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına eve gelen düzenli bir gelir olup olmadığı incelendiğinde ise %86'sında eve gelen düzenli bir gelir olmadığı, %14'ünde ise eve gelen düzenli bir gelir olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 26: Aile İle Yaşayan Başka Kişinin Olup Olmadığı

Aile İle Yaşayan	Sayı	%
Yok	157	78,5
Var	43	21,5
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına göre aile ile birlikte yaşayan başka kişi ya da kişilerin olup olmadığı incelendiğinde dosyaların %78,5'inde aile ile yaşayan başka bir kişinin olmadığı, %21,5'inde ise aile birlikte yaşayan başka kişi ya da kişilerin olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Aile birlikte yaşayan kişilerin kimler olduğu incelendiğinde ise; 2 vakada babanın kız kardeşi, annesi, babasının, 1 vakada babanın erkek kardeşi, onun eşi ve 3 çocukların, 3 vakada anneanne ve dedenin, 3 vakada anneannenin, 4 vakada teyzenin, 8 vakada babaannenin, 1 vakada dayı ve anneannenin, 1 vakada dedenin, 1 vakada teyze ve çocuklarının, 2 vakada dayının, 1 vakada dayı, dayının eşi ve dayının çocuklarının, 1 vakada anneanne, dede ve teyzenin, 1 vakada anneanne ve onun başka eşinden olan oğlu, 1 vakada annenin babaanne ve dedesi, 2 vakada dedenin, 2 vakada anneanne ve teyzenin aile ile birlikte yaşadığı bulgusu elde edilmiştir.

Aileler ile birlikte yaşayan başka kişilerin olup olmama durumu incelendiğinde dosyaların %21,5'inde aile ile yaşayan başka kişilerin de var olduğu görülmektedir. Bu durum sosyal destek sistemleri olarak da yorumlanabilmektedir.

Tablo 27: Annelerin Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Sayı	%
Hayır	188	94,0
Evet	12	6,0
Toplam	200	100,0

Annelerin çalışma durumu incelendiğinde ise %94'ünün çalışmadığı, %6'sının çalışıyor olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Yapılan benzer konulu araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmektedir. Sipahi tarafından 2005 yılında yapıla araştırma kapsamında toplam 338 kişi araştırmaya dahil edilmiş olup görüşme sonuçlarına göre bu hanelerde ev hanımı oranı %89,6'dır. Ancak bu kadınların bir kısmı zaman zaman evde el işi vb. işler yaparak ev ekonomisine katkıda bulunmaya çalışmaktadırlar. Söz konusu araştırmaya göre kadınların %89,6'sı ev hanımı olduğu, %1,5'i geçici işlerde çalışmakta olduğu, %0,6'sı kadrolu işçi olarak çalıştığı, %2,7'sinin cevap vermediği, %3'ünün memur olduğu, %0,3'ünün gündelikçi olarak çalıştığı, %0,9'unun eve gelir getiren uğraşlar yaptığı görülmektedir (Sipahi, 2005, s. 138).

Aksan tarafından yapılan 2009 yılında yoksulluk kültürünün toplumsal görünümü üzerine yapılan araştırma sonuçlarına göre herhangi bir işte çalışmayan eşler ağırlıktadır ve araştırmaya katılan eşlerden kendilerini tanımlanmaları istenildiğinde %84,3'ü kendisini ev hanımı olarak tanıtmıştır. Yine aynı araştırmada eşlerden %1,5'i sürekli bir işte çalıştığı, %4,1'i iş buldukça çalıştığı, eşlerin %1,52'sinin mevsimlik işçi olarak çalıştığı % 1,6'sının ise çalışmak niyeti ile iş aradığı ancak iş bulamadığı bulguları elde edilmiştir (Aksan, 2009, s. 74).

Gerşil'e göre yoksul kadınlar eğitim, çalışma, ulaşım gibi temel kaynaklara erişim konusunda sıkıntılar yaşamakta ve bu durum onlar için zaten zor olan yaşam şartlarını da daha da zor hale getirmektedir. Bu kadınlar genel olarak herhangi bir işte çalışmamaktadırlar. Çalışmaları durumunda ise genellikle kayıt dışı olarak, sosyal güvencesi olmayan işlerde istihdam edilmektedirler. Bu kadınlar ağırlıklı olarak temizlik, bohçacılık, inşaatlarda yardımcılık yapmak, konfeksiyonda çalışmak gibi işler yapmaktadırlar (Gerşil, 2015, s. 163)

Yukarıda da bahsedildiği gibi yoksul olan kadınlar yoksul ailelerde yetişmiş ve ağırlıklı olarak maddi nedenlerle eğitimden uzak kalmış, eğitimini yarıda bırakmak durumunda kalmış kişilerdir. Dolayısıyla eğitim ile çalışma durumu arasında bağlantı kurulabilmektedir. Eğitimini tamamlayamadan okulu bırakan kadınlar ilerleyen dönemlerde evlenmekte, evlilik içerisinde eşinin izin vermemesi ya da evin işleri ile çocuk bakımı ile ilgilenmek durumunda kalması gibi nedenlerle çalışmamaktadır. Çalışan kadınlar ise eğitim düzeyleri nedeni ile genel olarak düşük ücretli, günübirlik işlerde çalışmaktadırlar.

Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinden Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti kapsamında hizmet alan ve kurumda dosyası bulunan 200 çocuğun dosya taraması gerçekleştirilmiştir. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocukları daha iyi tanıyabilmek ve çocukların sorunlarını çok boyutlu olarak ele alabilmek amacıyla bütüncül bir yaklaşımla dosya taraması gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle sistem kuramı yaklaşımıyla çevresi içinde birey yaklaşımı doğrultusunda çocukların aile ve sosyal çevresine dair bilgiler de incelenmiştir. Bu kapsamda çocukların annelerinin yaşları, annelerinin medeni durumu, babalarının ve annelerinin eğitim durumu, annelerinin ve babalarının engel durumları, annelerinin kronik hastalığı olup olmaması, annelerinin ve babalarının çalışma durumları, yaşanan evin mülkiyet durumu ve özellikleri, aile ile birlikte yaşayan başka kişilerin olup olmadığı gibi bilgiler incelenmiştir.

Dosya tarama çalışması sonucu elde edilen bilgilere göre Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi'nden sosyal ve ekonomik destek hizmeti alan çocukların anneleri arasında en büyük annenin 61 yaşında olduğu, en küçük annenin ise 21 yaşında olduğu bulgusu elde edilmiştir. Medeni durumları incelendiğinde evli ve boşanmış annelerin sayısının birbirine yakın olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ancak evli anneler arasında resmi olarak evli olmalarına rağmen eşinden uzun zamandır haber alamayan ya da eşi ile görüşmeyen anneleri de bulunmaktadır. Eğitim durumları açısından incelendiğinde ise annelerin ağırlıklı olarak ilkökul düzeyinde eğitim seviyesinde oldukları bulgusu elde edilmiştir. Bu durum annelerin çocuklarının okul derslerine yardımcı olma durumlarını etkilemektedir. Babaların eğitim durumları ile ilgili olarak %84'ünün eğitim durumu hakkında bilgi elde edilememiştir. Bu durum sosyal ve ekonomik destek hizmetinin ağırlıklı olarak anneler üzerinden sunulan bir hizmet olması ve yapılan sosyal incelemelerde babalar ile görüşme yapılmaması ile açıklanabilmektedir. Annelerin sabıka durumları incelendiğinde yalnızca dört annenin sabıkasının bulunduğu bulgusu elde edilmiştir. Babaların sabıka durumu incelendiğinde ise elli üç babanın suç geçmişi olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu durum çocuklara rol model olma açısından incelendiğinde olumsuz etkilere sahip olabilmektedir. On altı annenin herhangi bir kronik hastalığa sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir. Anne ve babalarının hayatta olma durumları incelendiğinde ise annelerin hayatta olduğu yalnızca dokuz

çocuğun babasının hayatta olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Aileler çocuk sayısı açısından incelendiğinde ise ağırlıklı olarak 2 ya da 3 çocuk sahibi oldukları ancak tek çocuklu ve sekiz çocuklu ailelerin de olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ailelerin yaşadıkları evin mülkiyet durumu incelendiğinde ise yalnızca on üç ailenin kendisine ait bir evde yaşadığı geriye kalanların büyük bir çoğunluğunun kirada yaşadığı bulgusu elde edilmiştir. Yaşanılan ev özellikleri açısından incelendiğinde ise 158 ailenin gecekonduda yaşadığı bulgusu elde edilmiştir. Aile ile yaşayan başka bir kişinin olup olmama durumu incelendiğinde ise %21,5’inde aile ile başka bir kişinin de yaşadığı bulgusu elde edilmiştir. Anne ve baba arasındaki evlilik birliğinin kurulma durumları açısından incelendiğinde ise annelerin %89’unun resmi nikahlı olarak evlendikleri bulgusu elde edilmiştir.

4.1.3. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmet Sürecine Dair Bilgiler

Araştırmanın bu bölümünde sosyal ve ekonomik destek hizmet sürecine dair bilgilere yer verilecek olup çocukların daha önce kurulu hizmetinden yararlanıp yararlanmadığı, annelerin hizmet alma durumları ve türleri, annelere yönelik müdahaleler, bireysel görüşmeler, hizmetten yararlanma sürelerine dair elde edilen bulgulara yer verilecektir.

Tablo 28: Hizmetin Nasıl Öğrenildiği

Hizmetin Öğrenilmesi	Sayı	%
Bilgi Yok	158	79,0
Alan Çalışması	26	13,0
Diğer Kurumlar	11	5,5
Komşu	5	2,5
Toplam	200	100,0

Dosya taraması yapılan 200 çocuk içinden %79 yani 158 çocuğun dosyasında hizmetin nasıl ve kimden öğrenildiğine dair bilgi olmadığı, %13 ile 26 çocuğun alan çalışması sırasında fark edildiği, %5,5 ile 11 çocuğun diğer kurumların yönlendirmesi ile öğrendiği, %2,5 ile 5 çocuğun dosyasında yer alan bilgilere göre hizmetin komşulardan öğrenildiği bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 29: Çocukların Daha Önce Kuruluş Hizmetinden Yararlanma Durumu

Kuruluş Hizmetinden Yararlanma	Sayı	%
Hayır	198	99,0
Evet	2	1,0
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına göre çocukların daha önce kuruluş hizmetinden yararlanıp yararlanmadığı incelendiğinde %99'unun daha önce kuruluş hizmetinden yararlanmadığı, %1'inin ise daha önce kuruluş hizmetinden yararlandığı bulgusu elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre çocukların büyük bir çoğunluğunun daha önce kurum bakım hizmetinden yararlanmamış olması göze çarpmaktadır.

Tablo 30: Annelerin Daha Önce Hizmet Alma Durumu

Hizmet	Sayı	%
Hayır	104	52,0
Evet	96	48,0
Toplam	200	100,0

Annelerin daha önce hizmet alma durumu incelendiğinde ise %52'sinin yani 104 annenin herhangi bir hizmetten yararlanmadığı, %48'inin ise yani 96 annenin her hangi bir hizmetten yararlandığı bulgusu elde edilmiştir.

Annelerin daha önce herhangi bir hizmet alma durumları incelendiğinde ise büyük bir oranın daha önce hizmet almış olması dikkat çekicidir. Bu durumu yoksul kadınların özellikleri ile ilişkilendirerek açıklamak mümkündür. Yoksul kadınlar bu sorunla mücadele edebilmek amacı ile baş etme stratejileri geliştirmektedirler. Farklı hizmetlere başvuru yapmak da bu stratejiler arasında bulunmaktadır.

Çamur Duyan'ın da belirttiği gibi günümüzde toplum ekonomik ve sosyal açılardan değişimlere uğramakta ve kadınlar tüm bu değişimlerin sonucunda daha da yoksullaşmakta ve ailesinin bütünlüğünü sağlamak, çocuklarını korumak için bir yoksullukla mücadele stratejisi olarak toplumda var olan kaynaklara ulaşmaya çalışmaktadır (Çamur Duyan, 2006, s. 2).

Tablo 31: Annelerin Daha Önce Aldığı Hizmet

Hizmet	Sayı	%
Gıda	2	2,0
Kömür	4	4,0
Gıda ve kömür	74	74,0
Diğer	20	20,0
Toplam	100	100,0

Bir önceki tabloda annelerin hizmet alma durumları incelenmiş ve %48 ile büyük bir kısmının daha önce başka bir hizmetten yararlandığı bulgusu elde edilmiştir. Bu tabloda ise anneleri aldıkları bu hizmetlerin ne olduğu incelenmiştir.

Annelerin daha önce başka bir hizmetten yararlanma durumları incelendiğinde %2 ile gıda alanlar olduğu, %4 ile kömür yardımı alanlar olduğu, %74 ile hem gıda hem kömür yardımı alanlar olduğu ve %20 ile diğer hizmetlerden yararlananların olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Diğer hizmet grubunda kaymakamlıktan alınan çocuk parası, çeşitli dernek ve vakıflardan alınan yardımlar ve 1 vaka için daha önce ASPB'nin kurum bakımından yararlanma bulunmaktadır.

Tablo 32: Annenin Daha Önce Hizmeti Nerden Aldığı

Hizmetin Nerden Alındığı	Sayı	%
Belediye	40	40,0
Kaymakamlık	9	9,0
Belediye ve Kaymakamlık	22	22,0
SYDV	18	18,0
Dernek	1	1,0
Diğer	10	10,0
Toplam	100	100,0

Annelerin daha önce aldığı hizmetin nerden olduğu incelendiğinde %40 ile en çok belediyelerden hizmet alındığı, %22 ile hem belediye hem de kaymakamlıktan yardım alanların onları takip ettiği daha sonra ise %18 ile SYDV'den yardım alanların, %10 ile diğer yardımlardan yararlananların ve %9 yalnızca kaymakamlık ile %1 ile derneklerden hizmet alanların olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Yoksullukla baş etmek için kadınların en önemli stratejisi sosyal yardımlara başvurmaktır. Çamur Duyan'ın da belirttiği gibi sosyal yardım amaçlı olarak bu tür kurumlardan yararlanmak kadınlar açısından yoksullukla baş etmek için bir sanattır. Yoksul kadınlar bir şekilde var olan sosyal yardımlardan haberdar olmakta ve gidip başvuru yapmaktadırlar (Çamur Duyan, 2006, s. 130).

Küreselleşme ile birlikte toplumda çok eski zamanlardan beri var olan sosyal bir sorun olarak yoksulluk daha da ciddi boyutlara ulaşmıştır. Sanayileşme, köyden kente göç gibi olgular ile birlikte geleneksel yardımlaşma ağları zayıflamış ve bu durum sonucunda insanlar yardım amaçlı olarak daha çok kurumlara yönelmeye başlamıştır.

Son yıllarda özellikle belediyeler sosyal yardımlar konusunda önemli başarılar kaydetmiştir.

Tablo 33: Çocuklarla Bireysel Görüşme Durumu

Çocukla Görüşme	Sayı	%
Yok	149	74,5
Var	51	25,5
Toplam	200	100,0

Çocuklarla bireysel görüşme yapılıp yapılmadığı değerlendirildiğinde dosya taraması yapılan 200 çocuk içinde %74,5'i ile bireysel görüşme yapılmadığı, yalnızca %25,5 ile bireysel görüşme yapıldığı bulgusu elde edilmiştir.

Çocuklarla birebir görüşme yapılmamasının nedenleri çocukların küçük yaşlarda olması ya da hizmet için başvurunun anneler tarafından yapılması ile açıklanabilir.

Bireysel görüşme yapılan çocukları ise genel olarak alan çalışması sırasında sokakta çalıştığı fark edilen çocuklar oluşturmaktadır.

Tablo 34: Çocuklara Mesleki Müdahale Durumu

Mesleki Müdahale	Sayı	%
Yok	158	79,0
Var	42	21,0
Toplam	200	100,0

Araştırma kapsamında dosyası taranan 200 çocuğa yönelik olarak mesleki müdahale gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği incelendiğinde, 200 çocuk arasından %79'una yönelik olarak sosyal ve ekonomik destek hizmeti sağlanması dışında mesleki bir müdahale gerçekleştirilmediği, %21'ine yönelik olarak ise mesleki müdahale gerçekleştirildiği bulgusu elde edilmiştir.

Hizmet kapsamında çocukların hobileri doğrultusunda yönlendirilmesi, derslerinde rehberlik edilmesi, ihtiyaç duyulan diğer hizmetlere çocukların yönlendirilmesi çocuklara yapılacak mesleki müdahaleler kapsamında yer almaktadır.

Tablo 35: Başka Kurumlara Havale Gerçekleştirilip Gerçekleştirilmediği

Havale	Sayı	%
Yok	59	29,5
Var	128	64,0
Bilgi Yok	13	6,5
Toplam	200	100,0

Araştırma kapsamında sosyal ve ekonomik destek hizmeti alan ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirilip yönlendirilmedikleri de incelenmiştir.

Dosya tarama çalışması sonucunda dosyası incelenen 200 çocuktan %64 yani 128'inin ailesinin ihtiyaçları doğrultusunda başka kurumlara yönlendirilmiş oldukları, %29,5 yani 59 çocuğun ailesinin herhangi bir kuruma yönlendirilmediği, %6,5 yani 13 çocuğun ya da ailesinin başka kurumlara havalesinin yapıp yapılmadığı ile ilgili olarak ise dosyada her hangi bir bilgi olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Kaynaklar ile müracaatçıları buluşturmak sosyal hizmet mesleğinde yerinde getirilmesi gereken roller arasında bulunmaktadır. Sosyal bir varlık olan insan çevresinde var olan diğer sistemlerle de sürekli olarak etkileşim içinde bulunmakta ve karşılıklı olarak hem etkilemekte hem de diğer sistemlerden etkilenmektedir. Bu açıdan ele alındığında kişinin yaşadığı sorunların çok boyutlu olduğu kabulünden hareketle sorunların çözümünün de çok boyutlu olduğu kabul etmektedir. Bu noktada bireylerin yaşadıkları sorunlara göre diğer kurumlara da havale edilmesi önem taşımaktadır.

Tablo 36: Ev Ziyaretleri Yapılıp Yapılmadığı

Ev Ziyaretleri	Sayı	%
Yok	6	3,0
Var	194	97,0
Toplam	200	100,0

Araştırma kapsamında yapılan dosya tarama çalışması sonucunda dosyası taranan 200 çocuk arasından %97 ile büyük bir kısmının evine gidilerek sosyal inceleme yapıldığı, %3 yani 6 çocuğun ise evine incelemeye gidilmediği bulgusu elde edilmiştir.

Dosya taraması sonucunda elde edilen bilgiler ışığında ulaşılan bulgular ev incelemelerinin büyük oranda yapıldığını göstermektedir. Kişilerin yaşadıkları çevrenin tüm özellikleriyle incelenebilmesi ve çevresel risklerin belirlenebilmesi açısından ev incelemeleri büyük önem taşımaktadır. Sosyal ve ekonomik destek hizmet sürecinde de çocukların korunabilmesi ve korunmaya muhtaç hale düşmelerinin engellenmesi için ev incelemelerinin düzenli aralıklarla yapılması ayrıca önemlidir.

Tablo 37: Aileyi Güçlendirmeye Yönelik Çalışmalar Yapılıp Yapılmadığı

Güçlendirme Çalışmaları	Sayı	%
Yok	15	7,5
Var	185	92,5
Toplam	200	100,0

Araştırma kapsamında sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında hizmet sunulan ve Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi'nde dosyası bulunan 200 çocuğun dosyası incelenmiştir. Dosyası incelenen çocuklar arasından %92,5 ile büyük bir kısma yönelik güçlendirme çalışmalarının yapılmış olduğu, %7,5'ine yönelik ise güçlerin açığa çıkarılmasına yönelik mesleki çalışmalar yapılmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Güçlendirmeye yönelik ne tür çalışmalar yapıldığı incelendiğinde ise annelerin ve babaların sokağın ve sokakta çalışmanın çocuklar açısından riskler hakkında bilinçlendirilmesine yönelik rehberlik çalışmaları yapıldığı, annelerin kendi ayakları üzerinde durabilir bir hale gelmeleri için meslek edindirme kurslarına yönlendirildiği, ailede madde bağımlılığı olan kişilerin olması durumunda madde bağımlılığı tedavi yolları hakkında ailelerin bilgilendirildiği, anne ve

babaların iş bulma kurslarına yönlendirildiği, boşanma sürecinde olan kadınların boşanma süreci ile ilgili bilgilendirildiği bulguları elde edilmiştir.

Kişilerin kendine yeter hale gelmesi için güçlerine vurgu yapılması, kişilerin desteklenmesi ayrıca önem taşımaktadır. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinin sunulması sürecinde de kişilerin güçlü yanlarının vurgulanması, özellikle çocuklara bakım sunan anne ve babanın güçlendirilmesi gerekmektedir. Anne ve babanın güçlendirilmesi durumunda kişiler kendine yeter hale gelecek ve sosyal hizmet amacına ulaşarak sonlandırılabilir. Aksi takdirde hizmet uzun süreli olarak verilmek durumunda kalınacak ve hizmet aileler tarafından maaş olarak algılanacaktır.

Tablo 38: Anneler İle Bireysel Görüşme Yapılıp Yapılmadığı

Görüşme	Sayı	%
Yok	23	11,5
Var	177	88,5
Toplam	200	100,0

Anneler ile bireysel görüşme yapılıp yapılmadığı incelendiğinde ise %11,5'i ile bireysel görüşme yapılmadığı, %88,5'i ile bireysel görüşme yapıldığı bulgusu elde edilmiştir.

Annelerin büyük bir kısmı ile bireysel görüşme yapıldığı dikkat çekicidir. Bu durumun temel nedeni sosyal ve ekonomik destek hizmetinin anneler üzerinden verilen bir hizmet olmasıdır.

Tablo 39: Annelere Yönelik Müdahale Yapılıp Yapılmadığı

Müdahale	Sayı	%
Yok	120	60,0
Var	80	40,0
Toplam	200	100,0

Annelere yönelik herhangi bir müdahale yapılıp yapılmadığı incelendiğinde ise %60'ının yani 120 anneye yönelik bir müdahale gerçekleştirilmediği, %40'na yönelik ise müdahale gerçekleştirildiği bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 40: Ailede Başka Görüşülen Olup Olmadığı

Başka Görüşülen	Sayı	%
Bilgi Yok	2	1,0
Yok	161	80,5
Var	37	18,5
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına göre ailede başka bir kişi ile görüşme yapılıp yapılmadığı incelendiğinde %80,5'inde yani 161 ailede çocuk ya da anne dışında bir kişi ile görüşme yapılmadığı, %18,5'inde ise anne ve çocuk dışında aileden başka bir kişi ile görüşme yapıldığı, %1'i hakkında ise dosyada bilgi yer almadığı bulgusu elde edilmiştir.

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında yukarıdaki bilgilerde değerlendirildiğinde ailedeki diğer bireylerle görüşme yapılma oranının %18,5 ile çok düşük oranlarda olduğu görülmektedir. Bu durum hizmet sürecinin eksik kalan yönlerini göstermektedir. Hizmet süreci kapsamında yalnızca anne ve çocuklar ile görüşme yapılması yeterli olamamaktadır. Çünkü sosyal ve ekonomik destek hizmeti kişinin çevresi ile birlikte ele alınması ve bu bakış açısıyla mesleki müdahale gerçekleştirilmesi durumunda başarılı olabilir.

Tablo 41: Ailede Başka Kim İle Görüşme Yapıldığı

Görüşülen Kişi	Sayı	%
Baba	17	45,9
Hala	2	5,4
Komşular	2	5,4
Anneanne	7	18,9
Dede	3	8,1
Babaanne	4	10,8
Muhtar	2	5,4
Toplam	37	100,0

Araştırma kapsamında dosya taraması yapılan çocuklar içinde toplamda 37 çocuğun ailesi ve sosyal çevresinden başka kişilerle de görüşmeler gerçekleştirildiği bir önceki tabloda açıklanmıştır. Bu tablo ise görüşme yapılan bu kişilerin kimler olduğunu göstermektedir.

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında aile ve sosyal çevresinde bulunan diğer kişiler ile de görüşmeler gerçekleştirilmektedir. %45,9 ile ailede anne ve çocuklar dışında en çok görüşme yapılan kişi babalardır. Babaları %18,9 ile anneanneler takip etmektedir. Görüşme yapılan bir diğer grup ise %10,8 ile babaannelerden oluşmakta, %8,1 ile dedelerden, %5,4 ile halalar, %5,4 ile komşular ve %5,4 ile muhtardan oluştuğu bulgusu elde edilmiştir.

Anneler ve çocuklar dışında görüşme yapılan en büyük oranın babalara ait olması aile sistemi içerisinde babanın da bulunması ve boşanmanın olmadığı durumlarda hatta bazı vakalarda boşanmanın olduğu durumlarda bile babanın da aynı hanede yaşamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 42: Aile Üyelerine Mesleki Müdahale

Mesleki Müdahale	Sayı	%
Var	6	3,0
Yok	194	97,0
Toplam	200	100,0

Dosyası incelenen çocuklar ve anneler dışında ailede bulunan diğer üyelere yönelik mesleki müdahale yapıp yapılmadığı incelendiğinde; %3'üne yönelik herhangi bir müdahale yapılmadığı, %97'sine yönelik ise müdahale gerçekleştirildiği bulgusu elde edilmiştir.

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında çocuklar ve anneleri dışında ailede bulunan diğer bireylere yönelik de mesleki çalışmalar gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak araştırma bulguları da göstermektedir ki çocuklar ve anneleri dışında ailedeki diğer bireylere yönelik olarak mesleki çalışmalar gerçekleştirilmemiştir. Bu durum vaka yükü, meslek elemanı sayısının azlığı gibi birçok nedenle açıklanabilir.

Tablo 43: Hizmetten Yararlanma Süresi

Hizmet Süresi (Ay)	Sayı	%
1-12	33	16,5
13-24	35	17,5
25-36	57	28,5
37-48	26	13,0
49-60	5	2,5
61-72	13	6,5
73-84	3	1,5
85-96	2	1,0
109-120	3	1,5
121-132	2	1,0
144+	1	,5
Bilgi yok	20	10,0
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına göre hizmetten yararlanma süreleri incelendiğinde en büyük oranı %28,5 ile 25-36 ay arasında yararlananların oluşturduğu, onu sırasıyla %17,5 ile 13-24 ay arasında yararlananların, %16,5 ile 1-12 ay yararlananların, %13 ile 37-48 ay yararlananların oluşturduğu, %,6,5 ile 61-72 ay yararlananların oluşturduğu, %1,5 ile 73-83 ay yararlananlar ve 109-120 ay yararlananların oluşturduğu, %1 ile 85-96 ay ve 121-132 ay yararlananların oluşturduğu, %10 yani 20 dosyada ise hizmetten yararlanma süresine dair net bir bilginin yer almadığı bulgusu elde edilmiştir.

Ayrıca hizmetten yararlanma süresi değerlendirildiğinde en az 1 ay, en fazla 152 ay, ortalama 34 ay hizmetten yararlanıldığı araştırmanın bir diğer bulgusudur.

Sosyal hizmette amaç sosyal yardımlar ile kişilerin hayatlarını idame ettirmesi değil, kısa süreli destekler ile kişilerin kendine yeter hale gelmesini sağlamaktır. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinde de amaç kriz döneminde devreye girerek aile bütünlüğünün sağlanması ve kısa sürede aile kendine yeter hale geldiğinde hizmetin sonlandırılmasıdır. Ancak 152 ay kadar devam eden bir hizmet sürecinde kısa süreli bir destek söz konusu olamamaktadır. Bu durum sosyal yardımın bağımlılık yaptığını göstermektedir. Aileler sosyal ve ekonomik destek hizmetini kısa süreli bir sosyal yardım olarak değil adeta bir maaş olarak görmektedirler. Bu

durum ise sosyal hizmette temel olan “balık yemek değil tutmanın öğretilmesi” ile bağdaşmamaktadır.

Tablo 44: Hizmetin Devam Edip Etmediği

Devam Durumu	Sayı	%
Sonlandırıldı	100	50,0
Devam Ediyor	100	50,0
Toplam	200	100,0

Dosya tarama sonuçlarına göre; hizmetin devam edip etmediği incelendiğinde toplamda 200 dosya incelenmiş olup bu dosyalardan %50’si için hizmetin sonlandırılmış olduğu, %50’si için ise sosyal ve ekonomik destek hizmetinin hala devam etmekte olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Hizmetten yararlanmaya devam eden ve sonlandırılmış olan dosya sayısının oranının eşit olmasının nedeni araştırmada özellikle eşit sayıda dosya taraması yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Sonlandırılmış olan dosyaların sonlandırılma nedenleri incelendiğinde ise ağırlıklı olarak sonlandırılma nedenleri aile bütünlüğünün sağlanmış olması, ailenin kendine yeter hale gelmiş olması bazı durumlarda ise hizmetin kısa süreli olarak yani kriz döneminde bu süreci ailenin daha kolay atlatmasını sağlamak için verilen süreli bir destek olarak görülmemesi ve bağımlılık haline gelmesi şeklinde sıralamak mümkündür.

Araştırma kapsamında Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi’nde dosyası bulunan sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında çocuklar ve ailelerine yönelik olarak sunulan hizmetler incelenmiştir. Bu kapsamda dosyası incelenen çocuklardan 2 tanesinin daha önce kuruluş hizmetinden yararlandığı, annelerin %48’inin daha önce başka bir hizmetten yararlandığı, yararlanan bu hizmetlerin ağırlıklı olarak gıda ve kömür yardımı olduğu, bu hizmetlerin genellikle belediye ve kaymakamlıktan alındığı, annelerin %40’ına yönelik mesleki müdahale gerçekleştirildiği, annelerin %88,5’i ile bireysel görüşme yapıldığı, ailede bulunan anne ve çocuk dışında diğer kişilerle bireysel görüşme oranının çok düşük olduğu görüşme yapılmayanların oranının %80,5 olduğu, anne ve çocuk dışında görüşme yapılan kişilerin genellikle baba olduğu, diğer aile üyelerine yönelik mesleki müdahale gerçekleştirilme oranının düşük olup müdahale yapılmayanların oranının %97 olduğu, hizmetten yararlanma süresi değerlendirildiğinde en az 1 ay en fazla 152 ay olduğu, çocuklardan bireysel görüşme yapılanların oranının %25,5 olduğu, %21’ine yönelik olarak ise mesleki müdahale

gerçekleştirildiği, %64 yani 128'inin ailesinin ihtiyaçları doğrultusunda başka kurumlara yönlendirilmiş oldukları, %97'sine ev incelemesinin yapıldığı, %92,5'ine yönelik olarak güçlendirme çalışmaları yapıldığı, hizmetin ağırlıklı olarak sosyal çevre aracılığıyla öğrenildiği bulguları elde edilmiştir.

4.2. NİTEL BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinden çocukları adına sosyal ve ekonomik destek hizmeti alan 16 tane anne ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizi yapılacaktır. Görüşme verileri; MAXQDA programı ile ortaya çıkan tematik kodlara göre belirlenen “Annelerin Kendilerine İlişkin Algıları”, “Annelerin Hizmet Sürecine İlişkin Algıları”, “Annelerin Çocuklarının Geleceğine İlişkin Algıları” olmak üzere üç ana başlık altında analiz edilecektir. Annelerin ifadelerini daha iyi tanımlamak ve ortaya çıkarmak için her bir başlığın altında farklı sayıda tematik kod oluşturulmuştur. Annelerin kendilerine ilişkin algıları; annelerin ailelerine ilişkin, kendilerine ilişkin ve çocuklarına ilişkin düşünceleri olmak üzere üç tematik kod başlığı altında yorumlanmıştır. Annelerin hizmet sürecine ilişkin algıları; hizmet hakkındaki düşünceler, günlük yaşam, zorlukları, baş etme biçimleri, hizmete ilişkin değiştirmek istedikleri tematik kodları başlığı altında yorumlanmıştır. Annelerin çocuklarının geleceğine ilişkin algıları; kazanımlar, planlamalar ve beklentiler tematik kodları başlığı altında yorumlanmıştır.

Anneleri ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler MAXQDA programında analiz edilmiş olup ortaya çıkan temalar ve tematik kodlar yukarıda açıklanmıştır.

Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinden çocukları adına sosyal ve ekonomik destek hizmeti alan anneler ve çocuklarına ilişkin elde edilen verilere aşağıda yer verilmiştir.

4.2.1. *“Zaten Hiç Anneden Sevgi Görmedim Ki; Anneden Görmedim Aileden Görmedim Böyle Yani İşte İnsan Ailesinden Görmeyince Başka Hiç Bir Yerde De Görmüyor. Çocukluğumu Yaşadım Mı Yaşamadım” Annelerin Kendilerine Ve Çocuklarına İlişkin Algıları*

Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinden çocukları için sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan kadınların ailelerini, kendilerini, çocuklarını nasıl tanımladıkları hakkında bilgi sahibi olunmak istenmiştir. Görüşülen 16 annenin kendileri hakkında ne söyleyecekleri ile ilgili olarak görüşme sürecinde zorlandıkları görülmüştür. Biraz kendinizden bahsedebilir misiniz

sorusuna hemen hemen hepsi “nasıl anlatırım”, “ne gibi” sorularını yöneltmiştir. Bu bölümde anneleri daha iyi tanımlayabilmek ve düşüncelerini nasıl ifade ettiklerini analiz edebilmek için “annelerin ailelerine ilişkin”, “kendilerine ilişkin”, “çocuklarına ilişkin düşünceleri” ve “sosyal çevrelerine ilişkin düşünceleri” tematik kodlardan yararlanılmıştır.

4.2.1.1. “Çocukluğum Aynen Şimdi Yaşadığım Gibi Sefil İdim” Annelerin Ailelerine İlişkin Düşünceleri

Toplumun en küçük yapı taşı olarak tanımlanan aile yoksulluk söz konusu olduğunda en önemli unsurlardan biridir. Özellikle kronik yoksulluğun var olması durumunda aile kavramının özellikle üzerinde durulması gerekmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların ailelerinden bahsederken yüzlerinde umutsuzluk ifadesi belirlediği gözlemlenmiş ve genellikle ailelerinin de durumunun iyi olmadığını belirtmişlerdir. Kadınların ifadelerinden ailelerinin durumlarının iyi olmaması nedeni ile onlardan bir beklenti içinde olmadıkları anlaşılmıştır. Annelerin ailelerine ilişkin paylaşımları onları daha iyi tanımamızı sağlayacaktır.

Görüşme yapılan annelerin ailelerine ilişkin algıları incelendiğinde bazı annelerin çocukluklarının da şu an yaşadıkları hayattan farklı olmadığını bulgusu elde edilmiştir.

“Babam işe gidiyordu öyle mendil işi. Annem çalışmıyordu o oturduğu yerden ekmek falan yapıyordu bizi geçindiriyodu. Küçükken annemin bacısı karşılardı ihtiyaçlarımızı böyle üstümüze başımıza teyzem alırdı biraz onların durumu iyiydi annemi karşılarken bize de getirirdi. Köy yolunda cami vardı camide yemek veriyorlardı. Evimiz kötü tandır gibi bişey evimiz iyi değil köy yerinde babamdan kalma annem köyde yaşıyo gel anne burda yaşa diyom yok diyo. Gitmiyom ben yol parası çok çıkıyo annem geliyo öyle köye giden oldu mu annem geliyo bizi görüyo gidiyo biraz ufak tefek getiriyo o kadar onla idare ediyom ama yardımı oluyo 2 aydan 2 aya 300 harcarsa 100 kayme 200 kayme bize gönderiyo kızım ışığını suyunu açtır diye. Ankara da bi gün de harcıyolar ama olmayınca olmuyo öyle geçiniyom.” (Leyla)

Leyla yukarıda da bahsedildiği gibi ekonomik açıdan zor şartlarda büyümüş, annesi ev hanımı olan, babası mendil satan, köydeki yardımlarla hayatlarını devam ettiren bir ailede büyümüştür. Çocukluğunu şu sözler ile ifade etmektedir: **“Çocukluğum aynen şimdi yaşadığım gibi sefil idim ilkokula annem göndermedi babam kalp hastasıydı çok sefillik çektim kocaya geldim kocada da aynı oldu kaderimiz gülmedi.”** Daha sonra ise görücü usulü evlilik yapmıştır fakat eşi alkol ve madde kullandığı için eşinden boşanmıştır. Üç çocuk sahibi olmuştur fakat eşi

çocuklarının doğumuna gelmemiştir o bunu eşinin madde kullanması ile açıklamaktadır. Madde kullandığı için algısının zayıf olduğunu çevreye ilgisiz olduğunu belirtmektedir. Boşandıktan sonra temizlik gibi işler yaparak geçimini sağlamaya çalışırken sağlık sorunları nedeni ile çalışamaz duruma gelmiş ve şu an sosyal yardımlar ile hayatını devam ettirmeye çalışmaktadır. Annesinin köyde yaşaması nedeni ile annesiyle çok sık görüşemediğini ifade etmiştir. Bu durum görüşme yapılan kişiler arasında sık rastlanan bir olgudur. Yoksul kişiler uzak mesafede oturan bireyler ile yol masrafları nedeniyle sık görüşmemekte ancak bayramdan bayrama görüşebilmektedirler.

“Şimdi evliliğim nasılsa bekarlığımda öyleydi. Babam içerdi alkol alırdı hani döverdi zaten biz çalışırdık getirirdik babam gene laf söylerdi. İnsana öz babası kızına iftira atmaz böyle bir yani anlatmak istemiyorum aklıma geliyor da tüylerim diken diken oluyor, yaşamadım işte. Annem apartmana giderdi, temizlerdi, süpürürdü bir gün yiyiyorsak bir gün yiyemiyorduk o zaman bu şartlar yoktu ki hani bu yardımlar bu şartlar yoktu o zamanlar şimdiki imkanlar çok belki ben diyorum beklide o imkanlar şimdi olsaydı belki bende okurdum. Belki de bende mesela evliliğe mesela anneden bir şey görmeyince aile baskı yaptığı zaman hani diyor şu evden kurtulsam da gitsem.”
(Kadriye)

Kadriye ekonomik olarak zor şartlarda yetişmiş küçük yaşlardan itibaren çalışmak durumunda kalmış daha sonra ise ailesinin istemediği bir evlilik yapmıştır. Ailesinde yaşadığı yoksulluk durumu evlendikten sonra da devam etmiştir. Evlenmesinin sebebini ailesinde mutlu olmaması ile açıklamaktadır. Daha güzel bir hayata sahip olmak için evlenmiştir fakat evlilik hayal ettiği gibi olmamış daha da zor bir hayat ile karşılaşmıştır. Evlenmeden önce çalışırken kendi ayakları üzerinde dururken evlendikten sonra yanında aileden biri olmadan evden bile çıkmasına izin verilmemiştir. Kendisi gitmezse ailesinin onu görmeye hiç gelmediklerini belirtmiştir. Ailesi ile olan ilişkisini **“Zaten hiç anneden sevgi görmedim ki; anneden görmedim aileden görmedim böyle yani işte insan ailesinden görmeyince başka hiç bir yerde de görmüyor. Çocukluğumu yaşadım mı yaşamadım.”** sözleri ile ifade etmiştir. Kadriyenın ifadelerinden de anlaşıldığı üzere yoksul ailelerde erken yaşlarda yapılan evliliklerin bir sebebi de içinde bulunan ortamdan kaçma isteğidir. Kişiler daha farklı bir hayat umudu ile evlenmekte fakat karşılaştıkları resim genellikle önceki hayatlarından farklı olmamakta hatta bazı durumlarda kişiler evlendikten sonraki hayatlarının daha kötüye gittiğini belirtmişlerdir.

“Annem bohçacılık yapardı. Babam çalışmazdı yani kadın bize bakabilirse bakardı bakamazsa yani bakamazdı. Yani iyi şöyle sağlıklı biz büyümedik. Yani durumumuz iyi

değildi sokaklarda gezerdik üstümüz başımız pisti, şöyle eğitilmiş bir bakılmadık yani. Giderdik orda burda gezerdik giderdik ne bileyim hani sokakta çocuklar gezer ya bizde öyleydik gelirdik geri annem ya makarna yapmış ya çorba yapmış alırdı bizi koyardı bizim önümüze yerdik yataydık. Babam çalışmazdı babam bize bakmazdı. Öyle yani. Eşim ayrıldı eşim beni bıraktı aldı bi tane yabancı bir kadınla evlendi onlan. Beni kapıda bıraktı beni kimliklerimi vermedi bana aldı kendini gitti. Orda 6 aylıktı beni bıraktı ben buraya geldim annemin yanına. Ben kaçarak evlendim onun için de babam bana dargın babam benlen konuşmuyor.” (Sevda)

Eşinden “... *eşim pislikti yani kötüydü eşim.*” sözleriyle bahseden *Sevda* küçük yaşlarda ailesinin rızası olmayan biri ile kaçarak bir evlilik yapmış fakat bu evlilik hayal ettiği gibi olmamış eşi tarafından terk edilmiştir. Babası ise onun onaylamadığı biri ile evlendiği için kızı ile iletişimi koparmıştır. Aile özellikleri incelendiğinde ise ailede annenin bütün yükleri omuzladığı, babanın ise çalışmadığı görülmektedir. Çocukluğunda da yoksulluk sorunu ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu durumu kronik yoksulluk ile açıklamak mümkündür. Yoksul ailede büyüyen çocuklar erken yaşlarda eğitim sisteminden çıkmakta, içinde bulunulan yoksulluktan kurtulmak daha iyi bir hayat yaşamak hayali ile erken yaşlarda evlilikler yapmakta ve bu evlilikler genellikle beklentileri karşılamamakta bazı vakalarda hayat şartları daha da zorlaşmakta, daha da şiddetli boyutlarda yoksulluk yaşanmaktadır. Ayrıca yoksulluğun yanı sıra alkol, şiddet gibi diğer sorunlar da mücadele edilmesi gereken sorunlar listesine eklenmektedir.

“Eşim iş yapamaz. Eşim küçük arabayla giderdi hurda toplardı gidiyordu 15-20 milyon getiriyordu ben onu neye vereyim elektriğe mi suya mı kiraya mı vereyim neye vereyim kuzum.” (Leyla)

“Valla benim çocukluğum güzel geçti de benim çocukluğum kötü yani geçti niye dersin. Babam annemin peşinden karı getirdi. Annem onun bunun badanasını yapıyordu ekmeğini yapıyordu bizi öyle büyüttü ne yalan söylüyüm. Babam çok hovardaydı çok. Annemin her gün her yeri kırık.” (Gül)

Yoksul olan ailelerde şiddet ve eşin çalışmaması bir diğer sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Kadınlar hem eşlerinin şiddet, madde bağımlılığı gibisi sorunları ile hem de ekonomik açıdan zorluklarla mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Eşlerin genellikle çalışmaması ya da eş tarafından terk edilme nedeni ile kadınlar eğitim düzeylerinin de düşük olması nedeni ile geçici, düşük ücretli işlerde çalışarak hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadırlar. Çocuklar ise onlara yardımcı olmak için erken yaşlarda okulu bırakmaktadırlar. Daha sonra ise erken yaşlarda

evlilikler yaparak onlar da annelerinin yaşadığı hayatının bir benzerini yaşamakta bu şekilde yoksulluk ve sosyal sorunlar kronikleşmektedir.

Oya ise ailesini aşağıdaki şekilde tanıtmaktadır:

“Çok şey büyüdük biz perişan büyüdük. Babam işte zamanında amcamın eşiyle beraber oldu annemi bıraktı bizi de bıraktı biz annemle kapıcılık yapıyorduk öyle geçimimizi sağlıyorduk. Annem kendi ameliyat oldu o ameliyatlı haliyle gidiyordu çöp döküyordu. ... kendi annem babamın da bana hiçbir faydası yok. Yani ben eşimle beraber kendi bile kavga ediyorduk bana telefon da at bunları çocukları attı gel ona rağmen atmadım asla da atmam yani annem babam sileceğimi bilsem onlar için silerim.” (Oya)

Oya'nın da çocukluğu şu an yaşadığı hayattan çok farklı olmamıştır. Babasının amcasının eşi ile kaçması nedeniyle annesi ile birlikte zorlu yaşam şartlarına karşı yalnız bırakılmış ve küçük yaşlardan itibaren hayat mücadelesi vermek durumunda kalmıştır.

“Valla biz gitmedik bir yere gitmedik ama bir sene sonra büyük kıza hamileydim köye memurlar geldi kendimiz gitmedik kimliklerimizi götürdüler kayınbabam nikâh yaptı. Sonra hemenden fotoğraflarımızı köyün bekçisine verdik ordan nikâh şeyine verdiler öyle oldu yani kendim bile gitmedim. 15-16 yaşında mı öyle bir şeydik 85 te evlendik 17-18 yaşında anne oldum. Sürekli şiddet alkollü gelince çocuklar yanına yaklaşmadı biz bir odada duruyoruz o bir odada çünkü yanına oturunca ya kavga çıkarıyor ya bir şey atıyor üstümüze.” (Petek)

Petek küçük yaşta evlenmiş, eşinin alkol bağımlısı olması nedeni ile sorunlar yaşamakta olan bir kişidir. Küçük yaşta yapılan evlilikler de yoksul ailelerde sık karşılaşılan bir durumdur. Çocuklar ya ailelerinin zoruyla ya da kendi istekleri ile erken yaşlarda eğitim sisteminden çıkmakta ve evlenmektedirler.

Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi bazı annelerin ise geçmişe yönelik özlem duyduğu görülmektedir.

“Çocukluğum benim çocukluğum çok güzel geçti ailem yaşattı gerçekten yaşadım yani çocukluğumu çok güzel yaşadım genç kızlığımlı güzel yaşadım. Evlendikten sonra da güzel yaşadım ama şu son 1 sene içerisinde öyle sıkıntılarla karşılaştım buna da şükür ne yapalım yani.” (Kamile)

“Dört dörtlük geçiniyorduk köyde keŖke ben o hayata isterim geri dneyim yemin ederim hangi yıla dönmek istiyorum 95-96 yıllarına geri dönmek istiyorum gerçekten 99 da evlendim zaten 99’un aŖađısına geri dönmek istiyorum yani.” (MenekŖe)

“Annenin, babanın evi kadar rahat Ŗey var mı, evleniyorsun her sorumluluğu üstüne alıyorsun. oluğun, ocuğun oluyor bi ev geçimi zor ama annenin babanın evinde rahat oluyorsun. Babam Ŗey satar esans satar annem de bazen selpak Ŗey ediyor böyle kalem gibi Ŗeyler satıyor. YaŖ mendil, kalem, tespih, dua Ŗyle önüne koyuyor yeri var orda bazen gidiyor ara sıra o da giderse.” (Rukiye)

Yukarıdaki iki örnekten de görüldüğü üzere iki öznenin de aslında zlem duyduğu Ŗey ocuk olmak değil sorumlulukların daha az olduğu bir dönemdir. Bu durum evlilik ile birlikte sorumlulukların artması ile açıklanabilmektedir.

Yukarıda annelerin ifadelerinde de belirtildiği üzere yoksul olan ailelerde genellikle anneler gündelik, geçici iŖlerde alıŖarak ev ekonomisine katkıda bulunmaya alıŖmaktadır. Ancak grŖmecilerin anne babalarının alıŖma durumları ile ilgili olarak babaları geçici iŖlerde de alıŖıyor olsa babalarını alıŖıyor olarak ifade etmeleri anneleri için ise annelerin düzenli bir iŖte alıŖmamaları gelir getirici gündelik iŖlerde alıŖmaları durumunda ev hanımı olarak tanımlamaları dikkat çekicidir.

Yoksul ailelerde büyüyen çocuklar, aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla ile çok küçük yaŖlardan itibaren yaŖlarından büyük sorumlulukları omuzlamak durumunda kalmaktadırlar. Bu durumun sonucunda ise doğal olarak çocuklar gerekleŖtirmek istediklerini hayata geirememektedirler.

Bu bağlamda, iktisadi hayatta karŖılaŖılan dıŖlanma, temel eğitim/becerilerden mahrum olma ya da siyasi veya kültürel ayrımcılık dolayısıyla da ortaya çıkabilmektedir. Bu tip bir dıŖlanma, kaynak yetersizliğinin yoksulluğu yenmeyi gleŖtirmesi sebebiyle kendi kendini besleyen bir hal almaktadır.

Sosyal bir sorun olan yoksulluktan kurtuluŖ ancak eğitim ile mümkün olabilmektedir. Eğitimi bir kiŖi düzenli olarak gelir getirici bir iŖte alıŖabilecek, sosyal hizmetin temel amaçlarından biri olan kendini gerekleŖtirmeyi sağlayabilecek ve bu sayede yoksulluğun kronikleŖmesi engellenebilecektir. Ancak bütün bunların gerekleŖebilmesi için çocukların eğitim sistemi içerisinde kalması gerekmektedir. Fakat gerek eğitime sosyal çevrelerinde yeterince önem verilmemesi gerekse ekonomik Ŗartlar nedeni ile bu mümkün olamamaktadır.

Anneler ile yapılan görüşmelerde dikkat çeken bir diğer husus da anne ve babalarının çalışma durumları sorulduğunda babaları ve anneleri aynı nitelikte, geçici işler yapmaları durumunda annelerini çalışmıyor olarak babalarını çalışıyor olarak tanımlamışlardır. Babalar da geçici işler yapmaktadırlar, anneler de geçici işler yaparak ev ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Ancak kadınlar bu durumda annelerini çalışıyor olarak kabul etmemektedirler. Bu durum kadınlığın inşası ile açıklanabilir. Toplumda çocuklar toplumsal cinsiyet rolleri yüklenerek büyütülmektedirler. Bu durum da onların bakış açısını etkilemektedir. Onların gözünde baba evi geçindiren, evin idaresinden sorumlu kişidir. Bu nedenle babanın yaptığı her iş çalışmak olarak algılanmakta fakat annenin yaptıkları iş niteliğinde değerlendirilmemektedir.

Annelerin kendilerine ilişkin algıları ise aşağıdaki başlık altında ele alınarak analiz edilmiştir.

4.2.1.2. “Yani Benim Hayatım Hiç İyi Gitmedi Daha Da İyiyeye Gitmiyor Yani” Annelerin Kendilerine İlişkin Düşünceleri

Annelerin kendilerine ilişkin anlatılarında genel olarak zorlandıkları gözlemlenmiştir. Kendilerini tanıtmaları istenildiğinde anneler kişilik özellikleri yerine içerisinde buldukları hayat şartlarını, yaşadıkları sorunları ya da çocuklarını anlatmaya başlamıştır. Annelerin kendilerine ilişkin paylaşımları onları daha iyi tanımamızı sağlayacaktır.

Yoksulluk içerisinde olan ailelerde çocuklar özellikle de kız çocuklar aile ekonomisine katkıda bulunmak için ya da kültürel sebeplerle erken yaşlarda eğitim hayatından kopmaktadırlar. Bu durum kişilerin iyilik halini etkilemekte, okuma yazma bilmemekten kaynaklı olarak sosyal hayata katılım konusunda zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Okuma yazma bilmediği için sosyal hayata katılım konusunda ciddi boyutta sorunlar yaşamakta olan, gideceği bir yer olduğunda genellikle komşularından yardım isteyen, ona eşlik edecek birinin olmaması durumunda eve hapsolan Leyla bu durumu aşağıdaki sözleri ile ifade etmektedir:

“Valla kendim hiç iyi değilim hastayım. Çocukluğumda sefil idim ilkokula annem göndermedi babam kalp hastasıydı çok sefillik çektim kocaya geldim kocada da aynı oldu kaderimiz gülmedi. Okumuşluğum yok zaten şey bastırıyolar. Parmak basıyom. Köy yerinde diye bu annem göndermedi...Babam kalp hastasıydı göndermedi kalpten anju olduydu babam 12 mi 11 sene oldu öleli sade annem var o zamanlar göndermediler okumuşluğum yok. Keşke olsaydı bıraksaymışlar hiç geldiğim gittiğim

yeri bilmiyom. Merdivene gidiyodum geri çıktım hani özel suyla neylen siliyoz ya doktor gitme dedi. Çocukların babasını da boşadım vermiyor parayı bulabilsem 300 kayme yazdılar onu da alamıyom. Çocuklarla uğraşıyom yani çocuklarlan. Bir bi yere gittim 1 ay çalıştıydım onu da sigorta yapmışlar oğlum var işte sildirdim onu da geri ordan çıktım şimdi işte 2 aydır alamıyom." (Leyla)

Leyla ilkokul birinci sınıfa başlamış düzenli olarak okula devam etmemiş ve ailesinin izin vermemesi nedeniyle birinci sınıftan sonra okulu bırakmış bir kişidir. Okula devam etmemesinin sebebini köyde yaşamış olması ile yani yetiştiği çevrenin şartları ile açıklamaktadır. Tam olarak yaşını bilmemekte olup yaşı sorulduğunda kimliğini göstererek **“siz bir bakın böylece ben de öğrenmiş olurum tam yazdırmamışlar da büyük mü küçük mü bilmiyom”** demiştir. Küçüklüğünde de sorunlar yaşamış, zor koşullarda yetişmiş bir kişidir. Kendisinden bahsederken hep hayatındaki olumsuzluklara değinmesi dikkat çekicidir.

“5 çocuğum var. ilkokul 5’ten çıktım hemen çalışmaya başladım. Konfeksiyonda çalıştım, çalışırken eşimle tanıştım daha 18 yaşındaydım. Evlendikten sonra çalışmadım aslında çok istedim çalışmayı hani çalışayım ayaklarımın üstünde durayım muhtaç olmayım bırakmadı çalıştırmadı. Bende gittim kaynanama anne çalışayım hani bende ayaklarımın üstünde durayım en azından bir desteğim olur. Çalıştırmadılar onlarda yok dedi hani eşin ne derse o dedi...Hani diyorum ya çocukluğumu yaşayamadım işte ben yaşamadığım için çocuklarıma yaşatmak istiyorum." (Kadriye)

Kadriye altı çocuklu, ekonomik açıdan iyi durumda olmayan bir ailede büyümüş ve maddi nedenlerle ilkokul beşinci sınıfta okulu bırakıp çalışmak zorunda kalmış bir kişidir. Görüşme esnasında kendini kolaylıkla ifade edebildiği ve iletişime açık bir kişi olduğu gözlemlenmiştir. Kendisi çocukluğunu yaşayamamış olduğu için kendisinin gerçekleştiremediklerini çocukları için istemektedir.

“Yani 23 yaşındayım, ev hanımıyım iki tane çocuğum var. Yani zamanı çocuklarla geçiriyorum evdeyim. Ortaokul 8. sınıfta bıraktım. Ailede annem çalışıyordu, babam çalışıyordu yani istekler yani ben çocukluğumu yaşayamadım yani genç kızlığımı yaşayamadım yani öyle bir durum oldu bende yani. Yani babam her şeye karşı geliyordu yani dışarı çıkmama izin vermiyordu. Oyun oynamama izin vermiyordu yani okumama bile izin vermiyordu yani. Hani ben yaşayamadığım hayatı çocuklarıma yaşatıyorum yani onlar görsün gençliğini çocukluklarını onlar yaşasın diyorum" (İlknur)

İlknur ilkokul sekizinci sınıfa kadar okula gitmiş olup maddi imkanlarının yetersiz olması nedeniyle okulu bırakmış kısa bir süre sonra da evlenmiş ve çocuk sahibi olmuş bir kişidir. Kendi yaşadığı eksiklikleri çocuklarının yaşamasını istememekte ve geleceğe dair tüm ümitlerini çocukları üzerine kurmuştur. Kendinden bahsedilmesi istenildiğinde hayatındaki olumsuzluklar üzerinden kendini tanıtmaya çalışmış ve yaşadığı hayattan memnuniyetsizliğini "**yani benim hayatım hiç iyi gitmedi daha da iyiye gitmiyor yani**" sözleri ile belirtmiştir.

"Nasıl anlatırım. 3 çocuk annesiyim. Bi problemin içindeyim. 42 yaşındayım çok aşırı yani aşılmayacak halde bir problemin içindeyim şu anda. Tansiyon ve şeker hastasıyım ve astım, psikolojik ne ararsan işte öyle. Bazen oluyor maddiyat ve çocukların eğitimleri bi anne olarak. Yani o. İlkokul beşe kadar okudum." (Güler)

Güler ilkokul beşinci sınıfa kadar eğitim görmüş ekonomik nedenlerle okulu bırakmış daha sonra evlilik yapmış ve üç çocuk sahibi bir annedir. Kendisini büyük sorunlarla mücadele etmek durumunda olan bir kişi olarak tanıtmış olup görüşme esnasında yaşamış olduğu sorunları dile getirmekte zorlanmış olup sık sık gözlerinin dolduğu gözlenmiştir. Güler ailesinden uzakta yaşayan aile bağları kuvvetli olmayan bir kadın olup kök ailesinden yalnızca kız kardeşi ile görüşen bir kişidir. Hayattaki tek dayanağı olarak gördüğü eşini yakın zamanda kaybetmiş olması da şu an yaşadığı güçsüzlük hissini arttırmıştır. Hayatta karşılaştığı zorluklarla baş etme becerileri zayıf olup bu durumun nedeni geçmişte yaşamış olduğu sorunlarla etkin olarak baş etme yolunu bulamamış olması ile ilişkilendirilebilir. Tek başına hayatını idame ettirebilme becerileri kazanamamış olan Güler eşini kaybedince psikolojik, ekonomik, sosyal açılardan pek çok sorunla tek başına baş etmek zorunda kalmış ve bu nedenle hayata umutsuz gözlerle bakmaktadır.

"Valla ben şimdi gözümün önüne kendimi getiriyom bak kızım diyom dışarıdakileri bakın diyom kendime bakın ...(meslek elemanı) bize vermese bir 1 ay diyom tokuz 1 ay açız diyom hani okuyun ben elimden gelene kadar sizi okutmaya çalışırım ama onlarda hani dışarıdakileri evin içini görünce iyicene sıkı sıkı şey yapıyorlar derslerine ha yani okuycaz biz diyorlar derslerden yana yani hiç şeyim yok." (Fahriye)

Fahriye ilkokul üçüncü sınıfa kadar eğitime devam etmiştir. Bunun nedenini ise köy hayatı ile açıklamaktadır. Köylerde kız çocuklarının okuma yazma öğrenene kadar okula gönderildiğini daha sonra gelenekler nedeni ile okula devam etmelerine izin verilmediğini belirtmektedir. Köyde kız çocuklarının çalışmasına izin verilmediği için çalışmamıştır, evlendikten sonra da eş

izin vermediği için çalışmamıştır. Şimdi ise çalışmamasının nedeni olarak kızlarının küçük olması ve eşinin hasta olması ile açıklamaktadır.

Yaşanılan sosyal çevre ve ailenin eğitime bakış açısı da çocukların eğitim hayatını etkilemektedir. Ailenin eğitime önem vermesi, çocuğu bu yönde desteklemesi önem taşımaktadır. Ancak görüşme yapılan annelerin büyük br kısmı yaşanılan çevrenin bir özelliği olarak kız bazen çocuklarının belirli bir yaşa kadar bazen ise hiç okulagönderilmediğini belirtmişlerdir.

“Köyde 5’e kadar gidiyorduk başka da yani gitmiyorduk yani kimse gitmiyordu. Ya ne bileyim eskiden öyle bir şey yoktu çünkü eski insanlar değişik bir insandı ama şimdikiler mesela köyde ortaokul bile var eskiden yoktu şimdi herkes okuyor.” (Menekşe)

İlkokul 5. Sınıfa kadar eğitime devam Menekşe ise bu durumu sosyal çevre ve toplumsal kurallar ile açıklamaktadır. İlkokul 3. sınıftan sonra okulu bırakmak zorunda kalan Gülendam ise aşağıdaki şekilde ifade etmiştir kendini:

“Ben 33 yaşındayım mesela. Beni 3. Sınıftan çıkarttılar. 4’e geçecektim. Bizim Kürt milleti azıcık şey yapar yani gelişim olduğu için kızlarda çok gelişmiş işte burası çıkmış şurası çıkmış diye. Benim bi abim de o zaman cezaevine girmişti iftiradan o yüzden beni çıkarttılar, okutmadılar beni hani sen çok genişsin diye vücudun geniş diye hani o kendi şeylerinden büyük gözüküyor diye.” (Gülendam)

“3’e kadar gittim sonra bıraktım. Köy yerinde olduğumuz için kızları fazla okutmuyorlar onun için. Köy yerinde hani yasak olduğu için kızları eskiden okutmuyorlardı o sorundu.” (Fahriye)

Kız çocukları erken yaşlardan itibaren eğitim sisteminin dışında bırakılmaktadır. Bu durum ailenin sosyal ve kültürel özellikleri ile ilişkilendirilebilir. Özellikle ekonomik olarak iyi şartlara sahip olmayan aileler ev ekonomisine katkıda bulunması için ilk olarak kız çocuklarını gözden çıkarmaktadırlar. Çünkü kız çocuklarının evlenip başka bir aileye gidecek olması ve onlara yapılan yatırımın ölü yatırım olduğu algısı bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan annelerin genel olarak eğitim seviyelerinin düşük olduğu dikkat çekicidir. Annelerden bir kısmı hiç okula gitmemiş bir kısmı ise yarıda bırakmak durumunda kalmışlardır. Bu durum anneler tarafından aile, çevre, gelenekler gibi unsurlarla açıklamışlardır.

Anneler ile gerçekleştirilen görüşmelerde anneler genellikle aile ekonomisine katkıda bulunmak için eğitim sisteminden erken çıktıklarını ya da eğitim sistemine hiç dâhil olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Hiç okula gidememiş olan Rukiye ise kendini şu sözlerle ifade etmektedir:

“33 yaşındayım. Annem babam hiç salmamış okula beni. Hiçbir şey bilmiyorum. Evlilikten önce şey hurda hani demir falan topluyorlar ya at arabalarıyla eskiden biz İzmir de şey ederdik toplardık şöyle hurdaya gelen hani şeyde topluyorlar ediyorlar ya ondan götürmüşlerdi ben 1 sene yattım cezaevinde 1 sene yattım.” (Rukiye)

Yoksul ailelerde büyüyen çocuklar Rukiye'nın hikâyesinde de olduğu gibi aile bütçesine katkıda bulunmak için eğitim haklarından yararlanamamakta mendil satmak, kâğıt toplamak gibi işlerde çalışmaktadırlar. Bu durum zaman zaman çocukların sokakta suç alt kültürü ile tanışmalarına ve suça sürüklenmelerine neden olmaktadır.

Küçük yaşta yapılan evliliklerin yoksul ailelerde yetişen çocuklar arasında daha yaygın olduğu bir gerçek. Daha kendisi çocukken görücü usulü ile evlendirilen Gülsüm kendini tanıtmayı istenildiğinde aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Valla kendim ev hanımıym öyle dışarı gidemiyom para sıkıntısından mücadele ediyom gidip çalışmak için çok sıkıntım var. Bir şey gelmiyor elimden işte bilmiyom başka da ne diyim. 7 tane bebem var. Beni bebeği olmuyo diye doktora götürmüşler doktor bunlara kızmışmış kendi çocuk, çocuk istiyorsunuz diye.” (Gülsüm)

Bazı anneler ise yaşadıkları sorunlar nedeniyle kendilerine yönelik olumsuz algı geliştirmişlerdir. Bu nedenle kendilerinden bahsetmeleri istenildiğinde kişisel özelliklerinden değil yaşadıkları sorunlardan bahsetmektedirler.

“Ya ben nasıl anlatırım benim 2 tane çocuğum var. Hiç çalışmadım. Annesi, babası, eşim izin vermediler kapıdan çıkarmadılar köle isaura gibiydik. Şimdi zor geçiniyoz yani bu Sosyal olmasa çok zor geçiniyoz çünkü kocam alkol bağımlısı, simit satan bir insan bazen gidiyor bazen gitmiyor o da gittiği zaman içkisine gidiyor, yani hiç hayatımdan memnun değilim.” (Petek)

Görüşme yapılan anneler genellikle kendilerini ifade etmek konusunda zorluk yaşamışlardır. Kendilerini anlatırken ise kişisel özellikleri ile değil aile ve çocukları üzerinden kendilerini

tanıtmışlardır. Bu durum yoksulluğun kadınlaşmasının bir sonucu olarak ele alınabilir. Annelerin anlatılarında da olduğu küçük yaşlarda eğitim hayatından kopan anneler potansiyellerini açığa çıkaramamakta, ev ve yaşanılan mahalle ile sınırlandırılmaktadır. Tek sosyalleşme alanı olarak mahalle kavramı ortaya çıkmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da kadınlar kendilerini aileleri ya da sosyal çevreleri ile tanıtmaktadırlar.

Kendilerini tanıtmaları istenildiğinde kaç çocukları olduğundan ya da yaşamlarındaki zorluklardan bahsetmeye başlamışlardır. Ayrıca hayat hikâyeleri incelendiğinde annelerin eğitimden erken ayrıldıkları evlenme sürecine kadar çeşitli işlerde çalışarak aile bütçesine katkıda buldukları fakat evlilik sonrası süreçte çalışmak istemelerine rağmen eşlerinin izin vermemesi, gelenekler gibi unsurlar nedeni ile çalışamadıkları dikkat çekicidir. Bu durum yoksul kadınların özellikleri ile bağdaştırılabilir. Yoksul kadınlar toplumda var olan eşitsizlikler, sosyal dışlanma gibi nedenlerle toplumda karar mekanizmalarından uzak kalmakta, toplumların cinsiyete dayalı eşitlikçi olmayan tutumları nedeni ile fırsatlara erişememekte, eğitim, çalışma gibi haklardan mahrum kalmakta bu durumun doğal bir sonucu olarak yoksul olan kadınlar yoksul olarak hayatlarını devam ettirmektedirler.

Araştırma kapsamında görüşülen anneler kendilerini ev hayatları ve annelik rolleri üzerinden tanımlamıştır. Bu durumun nedeni kadınlığın inşası ile ilgilidir. Tekindal'ın da belirttiği üzere kadınlar çocukluk dönemlerinden başlayarak ev içi işlerle bütünleştirilmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak da “ev” kadınların tek sosyalleşme alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumun evlendikten sonra da devam etmesi ile birlikte kadınlar yalnızca ev ve mahalle hayatları ile sınırlandırılmaktadır (Tekindal, 2015, s. 96).

Yoksul ailelerde büyüyen kadınlar yukarıda da bahsedildiği küçük yaşlardan itibaren bir dizi olumsuz yaşam koşulları ile mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Eğitim, istihdam gibi toplumsal hayata katılım fırsatlarından yararlanamamakta, sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmakta ve bunun sonucunda öz güvenlerini kaybederek “başarısızlık” duygusuna kapılmakta, kendi başlarına hiç bir şeyi yapamayacaklarını düşünmektedirler.

Görüşme yapılan anneler çocukluklarını yaşamadıklarını ve çocuklarına bilmedikleri bir çocukluğu çocuklarına yaşatmak istemektedirler.

Görüşmeye katılım sağlayan annelerin çocukları ile ilgili düşünceleri ve ifadeleri ise bir sonraki başlık altında analiz edilmiştir.

4.2.1.3. “*Hep Buna Dua Ediyorum Benim Gibi Olmasınlar, Annem Gibi Olmasınlar Teyzeleri Gibi Olmasınlar, Oğlum Babası Gibi Olmasın*” Çocuklarına İlişkin Algıları

Annelerin çocuklarından bahsederken genellikle mutlu oldukları, duygulandıkları, gözlerinin dolduğu gözlemlenmiştir. Annelerin çocuklarına ilişkin ifadelerinde genellikle çocuklarının olumlu özelliklerinden bahsetmiş olmaları dikkat çekici bir bulgudur. Annelerin çocuklarına ilişkin ifadeleri onları daha iyi tanımamızı sağlayacaktır.

“3 çocuğum var. İlk çocuğum çok ağlardı rahatsızdı en büyük sezeryan olduydum sütümü almıyodu. İlk anne olduğumda çok şeydim işte çocuk emmedikçe moralim bozulduydu hastaneye aldıldardı neden emmiyo neden emmiyo diye çok ağladım hani öbür ortanca çocuk olduğunda hiç ben dokunmadım nası büyüdü nası emdi nası bu günlere geldi hiç şey etmedim ama büyük olanda biraz çektim. Komşular yardımcı oldu hastaneye götürelim ana sağlığa götürelim böyle .... Neden oluyo böle bu çocuk çok ağlıyo yazık diye. Sese gelirlerdi sonradan sonradan Ali emmeye alıştı.” (Leyla)

Küçük yaşlarda anne olmak kadınların çocuklarının bakımı ile ilgili olarak gerekli özeni gösterememesine neden olmaktadır. Eşinden boşandıktan sonra tek dayanağı çocukları olmuştur. Görüşme esnasında algılama güçlüğü yaşadığı ve olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kuramadığı gözlemlenmiştir. Çocuklarının içinde bulunduğu durumu “*şu anda ne perişan ne iyi ne kötüler iki orta*” cümleleri ile ifade etmiştir.

“İlk çocuğumu ilk kucağıma aldığımda zaten şaşkındım yani nasıl bakacağım nasıl altını değiştirecem. Ya işte şimdi sana şunu anlatayım oğlumun okulunda Iraklı bir tane çocuk var o geçen gün işte benim ufak oğlan görmüş anne dedi ayakkabısı çok kötüydü yırtıktı dedi. Ondan sonra 2 gün önce de çocuk bizim bahçeye geldi şimdi benim kızlar falan hep gördüler bunu anne diyor biz harçlığımızı biriktirekte ayakkabı alım ona kıyafet alalım. Bende dedim tamam alalım da hani size verdiğim para belli zaten hani eve geliyorsunuz bazen yiyorsunuz hani nasıl yapacaksınız olsun anne sen bize 2 gün verme 3 gün verme sen ona ayakkabı al. Onlar hani birinin kıyafeti yırtık olsun ayakkabısı en üzüldükleri şey bu benim 5’i de böyle üzürlüler yani. Hani ne mutlu eder dersen işte anlattıklarım.” (Kadriye)

Kadriye küçük yaşta anne olmuş bu nedenle ilk çocuğu dünyaya geldiği zaman kendisi de çocuk olduğu için nasıl davranması gerektiği ne yapması gerektiği konusunda şaşkınlık yaşamış bir kişidir. Çocukları ile iletişiminin iyi olduğu gözlemlenmiştir. İlk çocuğunu kucağına aldığı günü

anlatırken gözleri dolmuş, daha sonra çocuklarından bahsetmeye başladığı zaman gözleri parlamaya başlamıştır. Beş çocuğunu da sevdikleri ve sevmedikleri şeylerle ayrıntılı olarak anlatmıştır. Çocuklarının hayatının kendisi ya da çevresindeki insanlar gibi olmasını istemediğini ***“her akşam yattığım zaman her sabah ezanında kalktığım zaman hep buna dua ediyorum benim gibi olmasınlar. Annem gibi olmasınlar teyzeleri gibi olmasınlar oğlum babası gibi olmasın hep ben bunlara dua ediyorum. Diyorum ya çocukluk yaşayamadım.”*** sözleri ile belirtmiştir.

Yukarıdaki vakada da olduğu gibi anneler çocuklarının kendileri gibi bir hayat yaşamasını istememektedirler. Özellikle yaşadığı çevreden insanları örnek almalarını, babaları gibi olmalarını istememekte onların yaşadıkları çevreden farklı olmalarını istemektedirler. Menekşe bu korkularını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“Benim köy yani hepsi içki hayatta ben görmezdim ama bunlara geldim içkinin ne olduğunu anladım çok zor yani ben korkuyorum 1 tane oğlum 1 tane kızım var oğlumdan korkuyorum diyorum ya Allah’ım ya babası gibi o da öyle olursa hani bir de etrafımız hep torbacı. Şu anda yaşadığımız hayat; hayat değil hocam yani hayatımız iyi değil.” (Menekşe)

Menekşe çocukları ile olumlu algıya sahiptir. Fakat yaşadıkları çevrenin çocuklarına kötü örnek oluşturmasından kaynaklı olarak endişeleri bulunmaktadır.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki bir diğer olumsuz etkisi ise oyun haklarının kaldıkları için ellerinden alınmasıdır. Bu durum ile ilgili olarak Fahriye’nin ifadeleri aşağıdaki şekildedir:

“Valla hiçbir yere çıkartmadığım için hiçbir yere gitmiyorlar ki sade kurs olduğunda maça gidiyorlar onu çok seviyorlardı Ayşe diyordu ki biz evden çıkıyoruz çok şükür diyorlardı hani şurada kursumuz vardı oraya gidiyorlardı o da kapanınca hep evin içindeyiz evin içinde oyun oynuyorlar. Hep evin içinde oturdukları için bun alıyorlar. Bir ara kızımı şeye götürüyorduk dilim dönmüyor da hani psikoloji.” (Fahriye)

Çocuklar bazı vakalarda gelir getirici işlerde çalışmak zorunda kaldıkları için bazı vakalarda ise Fahriye’de olduğu gibi olumsuz çevre koşullarından dolayı oyun haklarını kullanamamakta, eve hapsolmaktadırlar. Bu durum çocukların psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz olarak etkilemektedir. Bu nedenle çocuklar hem arkadaşlık ilişkileri geliştirememekte hem de ilerleyen dönemlerde iletişim sorunları yaşamaktadırlar.

“Çocuklar akıllıydı yani Allah’a şükür yani aşırı giden bir çocuğum yoktu giyeceklerini akşam yıkar sabaha kuruturduk kalkar giyerdi hocam yani öyle ille de şu olacak diye tutturana bir çocuğum yoktu belki de yani azgınlık eden bir çocuk olsaydı bu kadar şey olmazdı.” (Sevda)

“Bana göre çok güzeller yani işte hani öyle etraftaki buradaki bilmiyorum siz bu çevreyi hiç biliyor musunuz da buradaki insanlar biraz sıkıntılı böyle çocuklar öyle hırçın işte hep küfür falan ederler yani Allah’a şükür hiç öyle değiller çok saygılılar terbiyeliler hatta yani çoğu yerde mesela çok beğenirler özenirler böyle hani sorarlar yani nasıl yetiştiriyorsun böyle öyle bir yerde falan derler yani ne bileyim terbiyeliler yani akıllılar öyle hani internet başında bilgisayar başında öyle zaman geçiren çocuklar değiller dersleriyle ilgileniyorlar kendi aralarında oynuyorlar bir iki tane arkadaşım var öyle onların çocukları var onlarla hani öyle oynuyorlar yani böyle sıkıntılı çocuklar değiller.” (Nilüfer)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi annelerin çocukları ile düşünceleri genellikle olumludur. Çocuklarının var olan duruma uyum sağladıklarını, aşırı isteklerle kendilerini zorlamadıklarını, kanaatkâr olduklarını belirtmektedirler.

Bazı vakalarda ise çocuklar erken yaşlarda okulu bırakmış ve gelir getirici işlerde çalışmaya başlamıştır. Petek bu durumu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“İşte oğlan çalışmak zorundaydı çünkü biz çok perişan olduk haftalık kendisi gitti buldu 10 sene eczanede çalıştı haftalık alıyordu haftalık 65 milyon alıyordu. 65 milyonla iyi kötü kendimize faturalarımızı veriyorduk çok da iyi olmasa da normal kendimizi geçindiriyorduk. Oğlan askere gidince çok zorluk çektim. Şey vardı psikolog uzmanı vardı o arada bir veriyordu oğlana harçlık yolluyordu o da gidince zaten oğlanın askerliği de bitti Allah razı olsun o veriyordu.” (Petek)

Yoksulluk bazı durumlarda ailelerdeki çocukların eğitim hakkının elinden alınmasına neden olmaktadır. Petek’nin oğlunda da olduğu gibi çocuklar erken yaşlarda aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla gelir getirici işlerde çalışmaktadırlar. Bu durum ise çocukların eğitim sisteminden kopmasına ve yoksulluk döngüsü içinde kalmalarına neden olmaktadır.

“Valla anne olduğumda çok soğuktum hiç sevmedim şöyle 3-4 aylık olana kadar hiç sevmedim gerçekten hiç sevmedim hani babasıyla da o aralar iyi değildik ya yine kavga ediyorduk sürekli annemgile gittim zaten ben ona hamileykene bu askerdi kavga edip

gitmişim. Çocuk doğdu hiç sevmedim hocam hani çocuk olduğumdan mı artık bilmiyorum baktım şöyle 3-4 ay oldu bronşit astıma yakalanınca öyle artık anladım hani insan diyom ya büyüdükçe olgunlaşıyor diye iyiydi yani sevdim o aralar şimdi daha çok üzerine düşünüyom.” (Oya)

Oya ise küçük yaşlarda bir evlilik yaptığı için ve erken yaşta anne olduğu için çocuklarından bahsederken ilk anne olduğunda o duyguyu hissedemediğinden bahsetmiştir. Bu durum sosyal ve fiziksel açıdan henüz gelişimini tamamlamamış olduğu bir dönemde anne olması ile ilgilidir. Küçük yaşta yapılan evlilikler sonucunda çocukların çocukları olmakta ve bu durum onların annelik rollerini yerine getirmelerine engel olmaktadır.

Anneler ile yapılan görüşmelerde çocuklarından bahsederken mutlu oldukları, çocuklarına yönelik olumlu algıya sahip oldukları, onlardan olumlu bahsettikleri gözlemlenmiştir. Ancak çok erken yaşta çocuk sahibi olan annelerin ilk çocuklarını dünyaya getirdikleri günden bahsederken duygulandıkları, mutsuz oldukları gözlemlenmiş olup anneliği tam olarak algılayamadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum erken yaşta yapılan evliliklerin doğal bir sonucudur. Fiziksel ve psiko-sosyal açılardan gelişim sürecini henüz tamamlamamış olan çocuklar daha kendileri çocukken bir çocuğa sahip oldukları zaman bunu algılayamamakta ve bu durum hem çocuk anneler için hem de çocukların çocukları için risk oluşturmaktadır. Çünkü henüz gelişimini tamamlamamış olan anneler bebeklerine gerekli ilgi ve sevgiyi göstermek ve ihtiyaçlarını karşılamak konusunda zorluklar yaşamaktadırlar.

Kaynak Malatyalı'nın da belirttiği gibi erken yaşlarda yapılan evlilikler özellikle kız çocuklarının gelişimleri açısından birçok olumsuz etkiye sahiptir. Bu olumsuz özellikler eğitim sisteminden kopma, çocukların omuzlarındaki yüklerin artması şeklinde sıralanabilmektedir. Tüm bu olumsuzluklara ek olarak bir de toplum tarafından evli kadınlar sınırlandırılmakta bu durum ise yaşamı daha da zorlaştırmaktadır. Yaşanan bu süreç ergenlik döneminde kazanılması gereken becerilerin kazanılmasını zorlaştırmaktadır (Kaynak Malatyalı, 2014, s. 31). Sonuç olarak kişiler hayatlarının ilerleyen dönemlerinde karşılaştıkları zorluklar ile mücadele konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır.

Anneler çocukları ile algılarını anlatırken küçük yaşta evlenmeleri ve bu nedenle anne olmayı tam olarak anlamadıklarını dolayısıyla çocuklarına bir şey veremediklerini belirterek açıklamıştır. Yaşanılan sorular nedeniyle çocuklarının erken yaşlarda çalışmak zorunda kaldıklarını dile getirmişlerdir.

4.2.1.4. “Hiç İyi Değil Çünkü Şeyin İçinde Oturuyom Ya Esrarcuların İçinde” Annelerin Sosyal Çevrelerine İlişkin Algıları

Sosyal hizmetin temel kuramlarından olan genel sistem teorisinde de belirtildiği üzere insan çevresi ile bir bütündür ve içinde bulunulan durumu yalnızca birey ve onun özelliklerini ele alarak açıklamak mümkün değildir. Sosyal hizmette “çevresi içinde birey” anlayışı hâkimdir ve bu anlayışa göre birey bir sistemin parçasıdır ve onun dışında var olan diğer sistemlerle sürekli olarak ilişki içindedir, diğer sistemler bireyin yaşamını şekillendirmektedir. Sosyal çevre yoksullukla mücadele söz konusu olduğunda ise ayrıca önemlidir. Çünkü yoksulluk bireyin özelliklerinden çok içerisinde bulunduğu, yetiştiği çevrenin koşulları ile ilintilidir. Kişinin büyüdüğü çevre onun ilerideki yapabilirliklerini şekillendirmekte ve yaşamının ilerleyen döneminde nasıl bir hayata sahip olacağını belirlemektedir. Örneğin eğitime önem vermeyen bir çevre, aile içinde büyüyen bir çocuk eğitim hakkından uzak kalarak büyüyecek ve yaşamının ilerleyen dönemlerinde eğitimini tamamlayamadığından birçok vasfa sahip olamadığı için daha düşük ücretli, genellikle sosyal güvenceden yoksun olarak istihdam edilecektir. Annelerin sosyal çevrelerine ilişkin ifadeleri çevrelerini ve sosyal evre ile olan ilişkilerini daha iyi tanımamızı sağlayacaktır.

“Kardeşlerimle senin benim gibi konuşuyoruz ya hiç şu bacım şöyle harçlığı koy ya da şöyle yemek asla iyi kötü merdivene gidiyodum işte bu hastalığımda şey edince gidemiyom yoksa onlara şey etmezdim de kendim toparlardım aha mesela çocuklarımıza bakıyorlar benim 3 tane bacım var bırakıp gelemiyom onlarda bu durumdaymış zaten hani benim durumumda zaten kardeşlerim değil kızlar ilgilendirmiyorlar ne bileyim ben geçiniyorum. Aynı durumları kâğıt karton kutu topluyorlar öyle siteciler.” (Leyla)

Leyla’un ifadelerinden de anlaşıldığı üzere yoksul ailelerin çevrelerinde bulunan kişiler de kendileri ile benzer sosyal ve ekonomik özelliklere sahip olmaktadır. Bu nedenle sosyal çevrelerinde zayıf destek mekanizmalarına sahiptirler. Özellikle hane reisinin kadın olduğu ailelerde kadınlar genel olarak temizlik gibi geçici işlerde çalışarak hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadırlar. Bu durumun yoksul çevrelerde yaygın olduğu görülmektedir. Geçmişte geleneksel dayanışma ağlarının varlığı sayesinde hayatlarının daha kolay olduğunu “komşularımız ekerken yardım ediyolardı. Keşke şimdi de öyle olsalar evliyen de yardım etseler ama köydeyken iyiydik o bu yardım ediyodu.” sözleri ile ifade etmiştir. Bu durum köy gibi daha eski yerleşim yerlerinde yaygın bir dayanışma ağıdır. Ancak kentleşmenin bir sonucu olarak insanlar kalabalık şehirlerde yalnızlaşmış ve dayanışma ağlarından uzak kalmıştır. Bu

durum hem kentsel mekanlarda kişilerin birbirlerini fazla tanımaması ve güven duymamasının bir sonucudur hem de kişilerin birbirlerine yardım edebilecek durumlarının olmamasında kaynaklanmaktadır.

“Şimdi bizim bazı hep bizim bazı diyom ki komşularım uzakta uzak park var acık o yanda hapçılar var diyorlar uhu muhu çekiyor diyorlar.” (Leyla)

“Hiç iyi değil. Çünkü şeyin içinde oturuyom ya esrarcıların içinde yani bazen bebeleri hiç dışarıya çıkartmıyom bunalıyorlar onlar bağıyorlar hani bizde dışarı çıksak da arkadaşlarla oynasak ama çıkartamıyom. Esrar var hani çocuk kaçırma var bir de yani benimkiler de kız olduğu için içenler kafayı bulanlar hani bir şey yaparlar diye korkudan çıkartamıyom. Okulda sade arkadaşları var dışarıda evde yok. Valla yaşadığım çevre hep esrarcı hep gecekondulu olduğu için korkuyom. Çevremde kullanan yok ama çevremde satılıyor. Sürekli arabalar gidip geliyor bir de kapımın önünde ses bombası atılıyor sürekli silahlar atılıyor ondan çıkamıyom. Şimdi hani diyom ya kızım büyüdükçe acaba birine bakar mı şey yapar mı bu para tatlı geliyor bu şeyi esrar satar mı şey yapar mı onlar hep sürekli aklımda.” (Fahriye)

Yoksul aileler ağırlıklı olarak gettolaşmış, gecekondulu bölgelerinde yaşamaktadırlar. Gecekondulu bölgelerinde ise genellikle kentsel dönüşüm kapsamında yıkımlar yapılmaya başlandığı için etrafta bulunan evlerde yaşayan kişiler evleri terk etmiş, başka semtlere taşınmış, yavaş yavaş civarda bulunan evler yıkılmaya başlanmış ve harabelerde de madde ticareti gibi çocuklar ve aileleri için tehlike yaratabilecek durumlar meydana gelmeye başlamıştır. Fahriye'nin ifadelerinden de anlaşıldığı üzere bu durum aileler için endişe yaratmakta ve çocukların sosyalleşmesini engellemektedir. Çünkü aileler sosyal çevredeki olumsuz koşullar nedeni ile korkmakta, çocuklarının sokağa çıkmasına hatta okula bile yalnız gidip gelmesine izin vermemektedirler. Tedirginlikler hem çevredeki olumsuz örneklerin rol model alınabileceği hem de çevredeki insanlar tarafından çocuklara zarar verilebileceği korkusundan kaynaklanmaktadır.

Aynı durumda olan bir diğer kişi ise Menekşe'dir. Menekşe yaşadığı çevreyi aşağıdaki şekilde anlatmıştır:

“Etrafımızda kimse kalmamış kimse. Gecekonduda bir biz kalmışız çünkü daireye gitsem benim aldığım parayı çocuklara mı vereyim kiraya mı vereyim. Ben nereye vereceğimi şaşırıdım bilmiyorum vallahi ne anlatsam. Yaşadığımız bölge çok pis çok pis haddinden fazla çok pis bilmiyorum ne yapamaz. Hani Allah göstermesin diyorum bir

arkadaş kurbanı olsalar işte bundan çok korkuyorum diyom ya param olsa şimdi bu mahalleden giderim hocam korkuyorum gerçekten. Çevreden korkuyorum diyorum Allah'ım ya kötü arkadaşlık olursa. Her şey var her şey var madde satışı var.”
(Menekşe)

Çocuklarının yanlış arkadaşlıklar kurmasından ve yanlış alışkanlıklar kurmasından korkan Menekşe ise endişelerin bu şekilde dile getirmiştir. Kiraların başka yerlere kıyasla daha ucuz olmasından dolayı oturduğu evinin etrafındaki bütün evler kentsel dönüşüm kapsamında yıkılmıştır, yıkılan evler madde kullan kişiler ve madde satışı yapan kişiler tarafından kullanılan mekânlar haline gelmiştir. Bu durum Menekşe endişelendirmektedir ve görüşme esnasında o bölgeden başka bir yere taşınmak istediğini fakat yüksek kira oranları nedeniyle bunu gerçekleştiremediğini belirtmiştir.

“Komşularımda çok iyi Allah razı olsun çok severler beni iyi komşularımız da çok iyi. Bi yere giderkene görümcem var çocukları şey ediyom ona bırakıyom. Hastaneye ustaneye giderkene mukayyet oluyorlar. Sorun yok onda Allah razı olsun bakıyorlar. Bi yere giderkene mukayyet olun diyorum oluyolar. Zaten çocuklar büyük ki zaten biri 14 yaşında biri de 13 yaşında zaten kendileri şey ediyorlar zaten. Bi yere gitsem bile kapının orda duruyorlar anahtar yedek anahtar veriyom kapının ağzında duruyorlar. Yani sorun yok onda.” (Rukiye)

Rukiye akrabaları ile yakın bir bölgede ikamet etmektedir. Sosyal destek ağları olan Rukiye bu sayede kendini daha güvende hissetmektedir. Bir yere gideceği zaman, bir işi olduğunda çocuklarının güvende olduğunu düşünmektedir. Bu durum sosyal destek sistemlerinin önemini göstermektedir. Gecekondu bölgelerinde özellikle akrabalık ilişkilerinin yaygın olduğu görülmektedir. Köyden kente göç eden aileler genellikle akrabalarının buldukları bölgelere yerleşmekte burada gecekondu oluşturumaktadırlar. Evlerinin ise genellikle aynı bahçeli olması dikkat çekici bir diğer özelliktir. Yoksul aileler genellikle evlilik birliği ile birlikte yeni bir ailenin kurulması durumunda yeni kurulan aile için ayrı bir ev kurulmamakta aksine genel olarak aynı gecekondu bulunan bahçe içerisinde yeni bir gecekondu inşa edilmekte ya da var olan eve bir oda daha eklenmektedir.

“Kimsenin şeyinde değilim neyinde değilim hiç kimseyle samimi olmam. Sevmem olmadı zaten bana da gelen giden olmaz hani 2 tane çocuğumla ilgileniyorum öyle bir samimiyetim öyle bir şeyim yok çocuk yüzünden mesela komşularla tartışmam oluyor. Alıyorum çoluğumu çocuğumu içeriye oturtturuyorum sesini falan kesiyom aman

uzamasın diye kimsem yok zaten fazla da uzatmaya bakma diyorum kendi kendime mesela şurda biri sana bir şey yaptığı zaman çok kalabalık şimdi ben tek başıma bana vurmuş olsa 2 tane çocuğum ortada kalacak babaları baba değil zaten... Faydaları yok.” (Oya)

Oya hiç okula gitmemiş fakat okuma ve yazması olan, amcasının eşi ile kaçan babası tarafından terk edilmiş ve çok zor bir çocukluk dönemi geçirmiş olan bir kişidir. Sosyal destek sistemleri zayıf olan Oya çevresindeki kimse ile iletişimi olmadığını, herhangi bir tartışma durumunda güvenebileceği onun tabiri ile kendisine sahip çıkacak kimsenin olmaması nedeni ile korkmaktadır. Güvenmediği bu çevreden çocuklarının arkadaşları olmasını istemediğini şu sözlerle ifade etmiştir: **“Büyüdüğü yerden çevreden arkadaşları olmasını istiyorum. Güvenemiyom ortalık çok kötü yani böyle yani.”**

“Oynardık yani bura gibi değildi herkesin kapısı açığıdı, belliydi. Giriyorduk, çıkıyorduk birbirimizin evine. Eskiden yani hatır gönül vardı yani komşulardan görmüyorduk öyle eskiden herkesin kapısı açık. Ufak çevreydi orda biz şey çekmedik yabancılık hanı herkes birbirinin evine rahatça girip çıkıyordu mesela burda başkasıyla konuşmaya korkuyom hocam bebeyi okula gönderiyom mesela gelene kadar aklım çıkıyo.... Bilmiyom.” (Gülsüm)

Yedi çocuk annesi olan, hayatının büyük kısmını köyde geçirmiş olan Gülsüm ise yaşadığı çevreye olan güvensizliğini yukarıda şekilde ifade etmiştir. Gülsüm’un bu düşüncelerini modernleşme ile açıklamak mümkündür. Kırsal alanda geleneksel dayanışma ağlarının güçlü olduğu bir yerde hayatının büyük kısmını geçiren Gülsüm kentsel alanda yalnızlaşmış ve eskiden olduğu gibi sosyal destek sistemlerine sahip olmadığı için kendini güçsüz hissetmektedir. Aslında güvensizliğinin en büyük edeni çevresinde yaşayan insanların kimler olduğunu bilmemekten, onları tam anlamıyla tanıyamamaktan kaynaklanmaktadır.

“Kızım, isteyenler vermediğim için kaçırmaya kalktılar. Şu anda halen daha tehdit alıyoruz biz onlardan istemediği birinlen nasıl yani ben çocuğumu zorlan yani evlilik istedi çocuk istemedi benim kızımda evimizi bastılar üç, dört defa benim oğlumu bıçakladılar. Şu anda da tehdit alıyoruz işte.” (Güler)

Zorla yapılan evlilikler, kız kaçırma olayları da yoksul çevrelerde sık rastlanan olaylar arasında bulunmaktadır. Bu durum yaşanan çevrelerin çocuklar açısından güvenli olmadığını göstermektedir. Bu tür olaylar nedeniyle aileler çocukları için endişelenmekte özellikle kız çocuklarına yönelik olarak baskıcı bir tutum sergilemektedirler.

Yukarıdaki annelerin anlatılarından da anlaşıldığı üzere çocuklar ağırlıklı olarak güvenli olmayan bir sosyal çevrede ve sosyal destek sistemlerinden yoksun olarak yaşamaktadırlar. Dış çevre olarak adlandırabileceğimiz mahalle çocukların iyilik hallerinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. İçerisinde yaşanan çevre çocukların sağlık durumu, eğitim durumu, geleceği, suça itilme gibi durumlarını etkileyen en belirleyici unsurlardan biridir.

Yukarıda görüşme yapılan annelerin cevaplarında da görüldüğü üzere sosyal çevrelerinden de kişiler bir destek görememektedir. Bu destekler birbirinin derdini dinlemekten öteye gidememekte, ekonomik açıdan destek olması durumunda ise bu isteğe bağlı ve geçici destekler olmaktadır. Bu nedenle de kişiler kendilerini güvende hissedememektedir. Ancak bu durumun temel sebebi yoksulluk içerisinde yaşayan bireylerin çevrelerinde yaşayan insanların da kendileri ile benzer ekonomik şartlara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Yani söz konusu desteklerin sağlanması için gerekli olan kaynakların zaten mevcut olmayışından kaynaklanmaktadır.

Anneler çevreleri ile ilgili algılarını paylaşırken sıklıkla çevrenin olumsuz koşulları nedeniyle çocuklarını okula gönderemediklerini, çocuklarının dışarıda arkadaşları ile zaman geçirmesine izin vermediklerini, yaşadıkları çevreden arkadaşları olmasına izin vermediklerini dile getirmiştir. Bu durum çocukların kişisel gelişimini olumsuz etkilemekte ve oyun hakkı gibi bazı haklarının elinden alınmasına neden olmaktadır.

4.2.3. “Şimdi Mesela Bir Yerden Gelir Olmadığı Zaman Bu Kesildiği Zaman Benim Daha Yaşama Hevesim Kalmıyor” Annelerin Hizmet Sürecine İlişkin Algıları

Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinden çocukları için sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan kadınların yararlanmakta oldukları sosyal ve ekonomik destek hizmetine ilişkin algıları öğrenilmek istenmiştir. Bu kapsamda hizmet sürecine dair bilgilenmek için kadınların hizmet hakkında nasıl bilgi sahibi oldukları, hizmetten kazanımlarının neler olduğu, zorluklarla baş etme stratejileri, hizmeti nasıl kullandıkları, bu süreçte yapılan mesleki müdahalelerin neler olduğu öğrenilmek istenmiştir. Bu nedenle bu başlık altında bu konular ele alınacak ve yorumlanacaktır.

4.2.3.1. “İşte Ben Selpak Satıyodum, Selpak Satarken Böle İşte Yardımcı Oldular Bana” Annelerin Hizmeti Nasıl Öğrendiği

Annelerin hizmet süreci ile ilgili düşüncelerini öğrenmek amacıyla annelere buna yönelik sorular sorulmuştur. Annelerin cevapları aşağıda verilmiştir.

Hizmetin öğrenilmesi farklı şekillerde, farklı kaynaklar aracılığı ile olmaktadır. Bu kaynaklar arasında komşu, aile, diğer kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır.

Özellikle eş tarafından terk edilme ya da eşin cezaevine girmesi gibi durumlarda hanenin geçindirilmesi sorumluluğu annelere tarafından üstlenilmekte ve hizmete başvuru bu dönemde gerçekleşmektedir. Bu durumun nedenin çocukluğundan itibaren ev içerisinde roller yüklenen kadının bir anda eşinin olmaması ile geçim yükünü üstlenmesi durumunda sosyal yardımları tek yol, kurtuluş olarak görmesi olduğu düşünülmektedir.

“Bu hizmeti nasıl öğrendim zaten benim eşim cezaevine girdiğinde bana dediler ki o zaman benim ablam da alıyordu bana dedi hani ben bilmiyordum bu tür şeyleri eşim cezaevine girdiği zaman ablam dedi dedi eşinin dedi şeyini al dedi belgesini al dedi Sosyal Hizmetler var dedi. Ben hatta burayı bilmiyordum şeydekine gittim Samanpazarında var oraya gittim orda dedi ki şeyde varda dedi Altındağ tarafında var dedi Altındağ da dedi. Sonra geldim belgeyi verdim hani eşim cezaevinde diye öyle aldım.” (Kadriye)

Kadriye eşinin cezaevine girdiği dönemde hizmeti öğrendiğini ifade etmiştir. Eşinin cezaevine girdiği dönemde zorluklarla baş etmek için bir yol arayan Kadriye cezaevine eşini ziyaret için gittiği dönemde orada bulunan yetkiler tarafından böyle bir hizmet olduğunu öğrenmiş ve başvuru işlemlerini yaparak hizmet sürecini başlatmıştır. Eşin cezaevine girmesi durumunda anneler zorluklarla te başına mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar.

“İşte ben selpak satıyodum, selpak satarken böle işte yardımcı oldular bana ... diye. Sizi götürüyüm böle satmaylan olmaz cahalsınız ... diye yardımcı oldular. Bende tamam götürün dedim.” (Leyla)

Bir diğer görüşme yapılan gönüllü anne Leyla ise sokakta selpak satarken kendisine yardımcı olduğunu ve hizmet için yönlendirildiğini belirtmiştir. Alan çalışması esnasında fark edilen kişiler durumlarına uygun olan hizmetlere yönlendirilmektedir. Sokakta çalışmak özellikle çocuklar açısından risk oluşturmakta ve onları sokaktaki tehlikelere karşı daha açık hale

getirmektedir. Anneler bu durumu yapabilecek başka bir iş bulamadıkları için tek çare olarak ifade edilmiştir. Bazı durumlarda anneler kendilerinin selpak ve benzeri şeyler satmak için sokakta çalıştıklarını, bazı durumlarda ise çocuklarını selpak satması için sokakta çalıştırdıklarını ifade etmişlerdir.

Sokakta çalışmak çocukların iyilik halini olumsuz yönde etkilemekte ve risklere karşı daha açık hale gelmelerine neden olmaktadır. Ancak aileler tarafından bu durum normalleştirilmiş ve çocuklar evin geçim yükünü üstlenmesi gereken bireyler olarak görülmektedir. Fahriye bu durumu **“Elif’i peçeteye yolluyordum o da getiriyordu 10 getiriyordu 20 getiriyordu öyle kendimizi geçindiriyorduk.”** sözleri ile ifade etmiştir.

Hizmetlerin öğrenildiği bir diğer kaynak ise komşulardır. Genellikle aynı sosyo-ekonomik seviyede olan insanlar aynı çevrelerde yaşamaktadırlar. Dolayısıyla yaşanan problemler de benzerlik göstermektedir. Kendilerinin de aynı durumda olması nedeniyle kişiler birbirlerine maddi anlamda destek olamamakta ve yoksullukla mücadelede geliştirdikleri stratejileri birbirleri ile paylaşmaktadırlar. Aşağıda hizmeti komşularından öğrenen Güler, Menekşe, Petek ve Nilüfer’in anlatılarına yer verilmiştir.

“Bi arkadaşım söyledi bi de bende şu var. Dilerim de olmaz. Böyle bir şey olmaz gibiydi geldi dedi benim arkadaşım böyle bir şey var dedi durumun çok kötü dedi başvurulum dedi. Allah’a şükür Allah razı olsun deyip bi dört senedir aldım çok rahatım. Şöyle yani çok kötü değil çok iyi değilim öyle oldum. Şimdi mesela bir yerden gelir olmadığı zaman bu kesildiği zaman benim daha yaşama hevesim kalmıyor benim de yok hani bi annenin ölmeye hakkı olmaz ya ben öyle oldum. Çocuklarımı öyle görmek öldürüyor her zaman öldürüyor beni bir gün değil. Mesela buraya kesinlikle üç, dört gün yemek yemedim, moral bozukluğundan uyumadım.” (Güler)

Güler sosyal ve ekonomik destek hizmeti ile bir arkadaşı aracılığı ile tanışmıştır. Hizmeti öğrenmiş fakat başvuru yapmak konusunda endişeleri olmuştur. Bunun nedenini ise başvurusunun kabul edilmemesi durumunda ümitsizliğe kapılmaktan korkması ile açıklamıştır. Görüşme yapılan annelerde bu duruma sık rastlanmıştır. Annelerin yoksulluk ile mücadelede geliştirdikleri stratejilerin en önemlisini sosyal yardımlar oluşturmaktadır. Genellikle komşuları, arkadaş çevreleri ile haberdar oldukları sosyal yardımlara başvuru yapmakta ve onlar aracılığı ile hayatlarını idame ettirmektedirler. Bu tür yardımlar için yaptıkları başvurularının kabul edilmemesi ya da kesilmesi durumunda ise ümitsizlik yaşamaktadırlar. Bu durumun nedeni

hayata tutunmak için tek yol olarak sosyal yardımları görmeleri kendi ayakları üzerinde durmak için çabalamayı ikinci plana atmalarıdır.

“Hocam benim bacımın komşusu vardı çok iyi durumdaydı ekmek kuran çarpsın bak şurdan evime gitmek nasip olmasın 1 kuruş param yoktu. 1 kuruş ne yağ vardı ne şeker vardı benim bacım yukarda oturuyordu dedi ki; Kezban dedi git Ceren okula başlamış dedi diyorlar ki okula giden çocuklara yardım ediyorlarmış sonra şu adresi bana verdi o zaman Maltepe deydiler bu adresi bana verdi bak ne zaman başlıyo. Zaman o tatile mi gitmiş dediler ki şimdi onumu desem hani dediler ki birazcık fena biri o zaman o yokmuş ...(meslek elemanı) bir tane bayan varmış onun yanına gittim aynı böyle derdimi anlattım Allah sizden de razı olsun ondan da sonra bana tuttu 50 milyon para verdi beni Fatih Beyle tanıştırdı. ... (meslek elemanı) ile tanıştırdı işte 5 ay 6 ay arayla mı dedi Fatih Bey gelip evime baktı işte.” (Menekşe)

Menekşe ise sosyal ve ekonomik destek hizmetini ablasının komşusu aracılığı ile öğrenmiştir. Komşusu aracılığı ile hizmet sayesinde bilgi sahibi olan bir diğer kişi ise Petek ve Nilüfer'dir. Onlar da hizmete geliş süreçlerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“Komşularımız alıyordu işte bende 2-3 senedir alıyorum. Kaymakamlığa kursa yazılmıştım hocam dedi ki kaynanan varken alamazsın dedi onun kini de alıyorum o da ölünce. Hocam dedim oğlum çalışmıyor askerden geldi 2 sene iş bulamadı eşim zaten kendi başına bir devlet akıl yok bize bir kuruş getirmiyor resmen aç kalıyoruz. Şu belediyenin verdiği bir kuru ekmekle olmuyor. Onunla geçiniyorduk ... (meslek elemanı) durumumu biliyordu yazdı Allah razı olsun o zamandan beridir 2 sene 3 sene oldu.” (Petek)

“Evdeyim öyleyim yani ve buraya başvurduğum onu da komşularım sağ olsunlar aracı oldular dediler böyle bir yer var git başvur en azından bir ek gelirin olur yani yardımı olur en azından.” (Kamile)

“Valla ben böyle bir hizmet olduğunu benim eşim rahatsızlandı işte benim üst komşum buradan destek alıyormuş ondan sonra eşim tabi çalışamaz oldu epey bir zaman çalışamadı ilk rahatsızlığını öğrendiğimizde hiç bilmiyorduk o zaman bayağı bildiğiniz yatalak gibi bir şey oldu yani tabi bende çok büyük sıkıntılar yaşadım aynı anda bende zaten rahatsızdım tedavi görüyordum ondan sonra benim üst komşum söyledi böyle böyle bir yer var dedi işte hani bununda engelli çocuğu falan var eşinden ayırdı o alıyordu buradan destek sağ olsun o burayı gösterdi bana hani burda da çok iyi

ilgilendiler yardımcı oldular yani zaten eve falan geliyorlar eşimi de gördüler birkaç kez öyle yani.” (Nilüfer)

Bazen ise hizmetin öğrenilmesi aile, anne aracılığıyla olmaktadır. Özellikle aile tarafından onaylanmayan evliliklerin yapılması durumunda kadınlar zorluklarla mücadele konusunda geleneksel dayanışma ağlarından da mahrum bırakılmakta daha da yalnızlaştırılmakta, tek başına bırakılmaktadır. Genellikle anneler çocukları ile iletişimlerini sürdürmekte ancak babalar ya da erkek kardeşler kendileri tarafından onaylanmayan bir evliliğin gerçekleşmesi durumunda iletişimi tamamen kesmektedir. Kendisi de zor durumda olan anneler ise tek çare olarak çocuklarını sosyal yardımlara yönlendirebilmektedir. Kaçarak ve küçük yaşlarda yapılan evliliklerin yaygın olduğu bölgelerde bu duruma sıklıkla rastlanmaktadır.

“Burayı mı annem dedi bana. Annem dedi git dedi kızım dedi orada dedi sana yardım ederler başka dedi çaren yok dedi anca dedi git dedi ora yapar sana dedi yapacaklarını. Ben de yok vereyim sana dedi. Ben sana dedi ne zamana kadar dedi insan eti ağırdır ben dedi sana dedi ne zamana kadar bakıcam dedi. Ne zamana kadar ben sana para vericem dedi ama dedi oraya gitsen dedi elbet sana dedi destek çıkarlar dedi. Git oraya şansını bir dene dedi. Bende geldim.” (Sevda)

Annesinin *Sevda*'yı hizmete yönlendirirken kullandığı ifadelerden kişilerin bu tür yardımları bağımlılık haline getirdiği gerçeğini anlayabiliyoruz. Ne zamana ben sana para verebilirim ki ama oraya gidersen elbet sana destek olurlar diyor. Sanki ömür boyu kızına yardım edilecekmiş gibi bir algıya sahip. Bu durumun nedeni yani böyle bir algıya sahip olmasının nedenini etrafında yıllardır bu tür hizmetlerden yararlanarak hayatlarını idame ettiren kişilerin olması ile açıklayabiliriz.

“Ben komşumdan öğrendim ben böyle söylüyorum ya okula falan salamıyordum çocukları komşum var okulda konuşuyorlardı ben dedi Sosyal Hizmetlerden dedi maaşımı çektim dedi bende dedim ne dedim alıyorsunuz siz nerden yardım alıyorsunuz dedi o da dedi böyle böyle dedi yardım alıyoruz biz dedi ama eşimden boşancam biz dedi ayırınız eşimle seni bilmem e ben dedim kaç sene oldu eşimden ayrılalı dedim beni dedim tanıyorsunuzda niye dedim durumumu da biliyorsunuzda hani dedim söylemediniz aha şimdi söylüyorsunuz yavrum ama bizim şey yaptığımızı söyleme dedi. Öyle geldim yani.” (Oya)

Oya ise okulda bu hizmetten yararlanan diğer veliler konu ile ilgili konuşurken hizmet hakkında bilgi sahibi olmuştur. Ekonomik nedenlerle çocuklarını okula gönderemediğini belirten Oya bu hizmetten sonra çocuklarını okula göndermeye başlamıştır. Komşunun ifadelerine dikkat etmek

gerekirse o da bu hizmet kapsamında aldığı sosyal yardımı maaş olarak adlandırmaktadır. Bu durum söz konusu hizmetin nasıl algılandığını göstermektedir.

Diğer kurum ve kuruluşlar da hizmetlere müracaatçıların yönlendirilmesi konusunda etkilidir. Bu nedenle diğer kurum ve kuruluşların da söz konusu hizmetler konusunda bilgilendirilmesi önem taşımaktadır. Anmeon'un cevapları bunu destekleyici niteliktedir.

“Bende bilmiyordum burayı eşim kaza yaptığında gittik biz Sosyal Yardımlaşma var dedi Osmanlı iş merkezine gittik komşu yardım etti oraya başvurduğum o da işte senin ki gibi eşya neyim sordu eşya yardımı ediyok dedi ora da burayı tercih etti siteler de bi sosyal yardımlaşma var oraya gittim altındağa bakmıyok dedi elimize bi kağıt verdi buraya yönlendirdi buraya geldik Allah razı olsun eve geldiler Allah işlerini güçlerini rast getirsin yani ilgilendiler.” (Gülsüm)

Görüşme yapılan annelerin hizmeti öğrenme şekillerinin genellikle bireysel ilişkiler yoluyla olması dikkat çekicidir. Anneler ağırlıklı olarak komşu, eş, dost, akraba yoluyla hizmet hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Bu durum hizmetin bilinirliğinin az olduğunu göstermektedir. İhtiyaç sahibi olan kişiler bu hizmetlere erişimi komşu ya da yakın çevre kanalıyla yapmaktadırlar. Bu durum hizmetler hakkında bilgilendirme yapılması gerektiğini göstermektedir.

4.2.3.2. “En Büyük Yararı Hocam Çocuklarımı Mutlu Ettim” Hizmetten Kazanımlar

Bu başlık altında araştırma kapsamında görüşülen annelerin ifadelerinden yola çıkılarak hizmetten kazanımların neler olduğu değerlendirilecektir.

“Hayatımızda ne bileyim hiçbir değişiklik olmadı ki o zaman az alıyorduk 250 veriyordular o da kirayı veriyordum elektrik su bitiyordu aynen kızımı peçeteye yolluyordum o da getiriyordu 10 getiriyordu 20 getiriyordu öyle kendimizi geçindiriyorduk. O zaman kalem istiyordu gidiyordum müdürden öğretmenden yalvarıyordum kalem falan istiyordum yani param varken paramla alıyom kimseyede yalvarmıyom hani şimdi artık büyüdüler ya birinden bir şey isteyince isteme diyorlar anne isteme diyor paramız var ya 1 milyonsa kalem anne diyor ucuzunu al bize yani pahalı alma ucuzunu al ha kimseye de yalvarma.” (Fahriye)

Fahriye hizmetten yararlanmaya başladıktan sonra hayatlarında çok büyük bir değişim olmadığını ifade etmiştir. Oysa hizmetten yararlanmaya başlamadan önce büyük kızını peçete satması için sokakta çalıştırırken şu an çocuğunu rahatlıkla okula gönderebilmektedir. Ancak Fahriye eve gelen ekonomik girdi olarak durumu değerlendirmektedir. Öncesinde kızının günde 10-20 lira getirdiğini, şimdi ise hizmetten aldığı parayla hemen hemen aynı miktarda olduğunu belirtmektedir. Bu durumun nedeni ailelerin hizmeti yalnızca ekonomik boyutu ile değerlendirmeleri ile açıklanabilir. Onların açısından öncesinde çocuklarının sokakta çalışıyor olması sonucunda eve gelen ekonomik destek şu an bulunmamakta bunun yerine hizmetten aldıkları destek bulunmamaktadır. Oysa hayatında büyük değişim olmuştur, en önemlisi ise kızının artık mendil satmaya gitmemesidir. Sokakta çalışarak risklere açık hale gelmemekte, eğitime devam edebilmektedir.

“En büyük yararı hocam çocuklarımı mutlu ettim. Hani Allah korusun mesela Allah vermesin belki kötü alışkanlıklara sahip olurlardı hocam ama ben rabbim onları korudu işte bu parayı aldım. Şimdi Allah’a şükür yani hepsini almasam da gene yarısını onlara alıyorum harcıyorum yani işte öyle.” (Menekşe)

Menekşe ise çocuklarının isteklerini gerçekleştirebildiği için kendini daha güçlü hissetmektedir.

“Kızın bir dediğini yapamıyordum ihtiyaçları hiçbir şeyisini alamıyordum ondan sonra şimdi iyi kötü diyom ya pahalısını alamasam da ucuzunu alıyom kızın gözünde bir şey de bırakmıyom. Hani o zaman almayınca çok zorlanıyorduk hani bazı yiyecek ekmeğimiz yoktu diyom ya yaşlı bir komşumuz vardı. Allah razı olsun sizden ondan da evinde yemeği pişirip getiriyordu o kadar zor durumdaydım evinde yemeği pişirip getiriyordu.” (Petek)

Petek da hizmetten yararlanmaya başlamadan öncesi ile şu an ki hayatını karşılaştırması istenildiğinde ekonomik açıdan sahip olduğu imkanlarla karşılaştırma yapmakta ve kendini daha güçlü hissettiğini belirtmektedir. Bu durum annelerin hizmeti maaş gibi algılamasının bir sonucudur.

“Valla ben buraya geldim hani böyle kiramı mesela daha rahat verebiliyorum hani mesela benim eşimin getirdiği parayla kirayı versem çocuklarım mesela sıkıntıda kalıyordu bir şey istedikleri zaman ya da onların dediğini yapsam işte ona bir şey bulamıyordum ne bileyim böyle.” (Nilüfer)

Nilüfer ise buradan aldığı destek ile kirasını daha rahat verebildiğini ifade etmiştir.

“Yani maaşı ya alcağım gün napıcam tutucam bir tane ev ordan çıkıcam çocuğum çünkü orda hasta oluyor.” (Sevda)

Sevda da hizmeti maaş olarak görmektedir. Bu hizmeti aldığı ilk olarak kirasını ödemekte daha sonra ise kalan kısmıyla evin ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Görüşme yapılan annelerin hizmetleri nasıl değerlendikleri incelendiğinde annelerde hizmete yönelik maaş algısı olduğu gözlemlenmiştir. Hizmetten kazanımlarının neler olduğunu, hayatlarındaki değişimleri görmek için annelerden hizmeti değerlendirmeleri istenmiştir. Yukarıda da verildiği üzere anneler hizmeti daha çok ekonomik boyutları ile almıştır. Hizmetten önce çocuklarının isteklerini, ihtiyaçlarını karşılamak konusunda zorluklar yaşamaktadırlar. Hizmet sonrasında da yine zorluklar yaşanmakta ancak öncesine kıyasla ihtiyaçların büyük oranda karşılanmaktadır.

4.2.3.3. “Usul Usul Kesilmeye Başladılar Sonra Tamamen Kesildiler Hocam Kimseye De Telefon Edip Bir Şey İsteyemiyordum Yani Zorluk Çok Çektim” Zorluklarla Baş Etme

Eğitim, istihdam gibi haklarını kullanamayan ve toplum tarafından yapabilirlikleri ellerinden alınan kadınlar yoksulluğu erkeklere kıyasla çok daha şiddetle bir şekilde yaşamaktadırlar. Kadınlar bu sorun ile baş etmek için yollar aramakta ve sık başvurulan yöntemlerden birini sosyal yardımlar oluşturmaktadır. Bu durumu yoksulluk içinde bulunan kadınların yoksulluğu yaşama biçimlerinin farklılık göstermesi ile açıklamak mümkündür.

Belediye, kaymakamlık gibi diğer kurum ve kuruluşlar alınan yardımlar zorluklarla mücadele etmek için başvurular arasında bulunuyor.

“Belediyeden gıdamı alıyorum kuzum. Kaymakamlıktan da kurban bayramında veriyorlar çek veriyorlar onu alıyorum başka bir yerden de almıyorum.” (Leyla)

“Yani nasıl geçiniyorsak dersiniz işte burdan aldığımız yardımlarla diğer taraftan aldığımız yardımlarla geçiniyoruz.” (İlknur)

“Belediye yukardan ekmek veriyor bedava ekmek o olmasa ben açım.” (Petek)

“Belediyeden gıda yardımı alıyoruz birde çocukların kaymakamlıktan işte okuyan çocuklara veriyorlar ya 3 ayda bir cüzi bir miktar zaten o başka da yok.” (Nilüfer)

“İş merkezi ordan erzak alıyorum. Belediyeye hocam gittim ulus sitelerde yok ulusta biz Altındağ’a bakıyok dedi biz altıdağa bakmıyoz dediler ben buraya geldim ora bakmıyok dedi. Ben buraya geldim Allah razı olsun burdakilerden Allah işlerini güçlerini rast getirsin elimden tuttular.” (Gülsüm)

Kalabalık bir ailede olduğu için okula gidemeyen gittiği bir kurs sayesinde okuma yazma öğrenmiş, üç çocuk annesi olan Petek ihtiyaçlarını karşılarken çok zorlandığını şu sözlerle ifade etmiştir.

“Çok zorlanıyorum. Eve yani yetiremiyorum. Allah razı olsun ekmeğe gidiyoruz ya orda sebzeçiler var bizim eski komşumuz yaşlı bir adam bize çok yardım etti. O arada bir bize domates şey turp verdi elma bi kaç tane verir. Adamın hiç faydası olmuyor adamın faydası olsa yeter zor değil ama adam öyle adam değil. Yağını mı alacan şekerini mi alacan yağını mı alacan Fatura mı yatıracan kira mı verecen şaşırıyorum. Bazen her gün gidiyom bazen 2 günde bir gidiyom yani bunaldıkça evde kavga çıkarınca gidiyom orda biraz dinleniyom.” (Petek)

“Manevi olarak destek oluyorlar bana ablam şöyle olur ablam böyle olur napacan Allahın takdiri diyeyim bana öyle nasihat veriyorlar 1 sat 2 saat oturup gidiyorlar kuzum. Herkesin kendine göre sorunu var maddi durumdan bana yardımcı olamıyorlar hepimiz birbirimizden fakiriz garibanık işin doğrusu bu.” (Leyla)

Yoksul hanelerde yaşayan kadınlar yalnızca ekonomik değil aynı zamanda psiko-sosyal olarak da sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunlarla geleneksel dayanışma ağları ile mücadele etmeye çalışmaktadırlar. Yoksul hanelerde yaşayan insanların sosyal çevreleri genel olarak kendileri ile benzer özellikler göstermektedir. Bu nedenle yoksul hanelerde yaşayan kişiler ekonomik açıdan çevrelerinden destek görememekte ancak sosyal olarak birbirlerini desteklemektedirler. Bu durum Petek’in **“herkesin kendine göre sorunu var.”** ifadesinden de açıkça anlaşılmaktadır.

“Ekmek alıyodum ekmekler iptal oldu komşular yardım ediyodu. Bazı camiden yardım ediyolar ekmek veriyorlar. Hani hastanelerden kalan ekmekleri getiriyolarmış onları veriyolar. Yemek dağıtıyo bazı yemek veriyolar camiden.” (Leyla)

Leyla ise içerisinde bulunduğu durumla mücadele etmek için sosyal ağlar yaratmaya çalışmakta, hastane, cami gibi yerlerde yapılan gıda yardımlarından yararlanmaktadır. Yoksullukla mücadele de kadınların geliştirdikleri stratejilerden biri de gıda gibi temel tüketim maddelerini yardımla aracılığı temin etmeye çalışmaktır.

“Hayat şartları hele de çoluğu çocuğun varsa geçinmek çok zormuş hani bu dünyada yaşamakta artık çok zor oldu gerçekten zor paran varsa yaşıyorsun paran yoksa bir hiç öyle bir şeysin. Beslenme koyamıyordum nasıplar diyordum böyle aç açına okulda diyordum bir tane patates bulupta kızartıp koyamıyordum 1 e 2 ye gittiklerinde bazen salıyordum bazen salmıyordum öğretmenleri diyordu ki niye salmıyon param yok ki hocam salayım diyordum aç açına şimdi diğerleri yiyecek bunlar onun gözüne bakacak diyordum param yok bazen hastalardı diyordum bazen uyumuşuk geç kalmışık diyordum öyle öyle atlatıyordum.” (Oya)

Paranın olması durumunda yaşadığını aksi takdirde yaşamdan söz edilemeyeceğini söyleyen Oya ise özellikle çocukların olması durumunda hayat şartlarının daha da zorlayıcı olduğunu belirtmiştir. Oya'nın çocukları zaman zaman okula göndermediğini, çünkü beslenmelerine koyacak yiyecek bulamadığını belirtmiştir. Bu durum yoksul kadınların yoksulluk ile baş etme stratejileri ile açıklanabilir. Yoksul olan kadınların söz konusu sosyal sorunla mücadele de öğün sayısını azaltmak, daha fazla uyumak, evde okula giden çocuk olması durumunda çocukları okula göndermemek vb. stratejiler geliştirmektedirler.

“Eşimin iş arkadaşları onlar yardım etti. Allah razı olsun cezaevinden çıkana kadar yoğun bakımdan bu yoğun bakımdan çıktıktan sonra da herkes. Usul usul kesilmeye başladılar sonra tamamen kesildiler hocam kimseye de telefon edip bir şey isteyemiyordum yani zorluk çok çektim... Cezaevindeyken o zaman daha çok çektim şu an belki kulağım böyle olmasaydı iyi kötü bir şeylerle mücadele etmek isterdim. Duymamak kadar kötü bir şey yok.” (Gülsüm)

Geleneksel dayanışma ağları kişilerin ayakta kalmasını sağlamaktadır. Ancak Gülsüm'un hikâyesinde de olduğu gibi sosyal dayanışma ağları her zaman mümkün olmamaktadır. Eşi cezaevine girdiği zaman çevresi tarafından desteklenmiş olan Gülsüm zamanla yardımların kesildiğini ve yalnız başına bırakıldığını belirtilmiştir. Bu durumun nedeni ağırlıklı olarak içerisinde bulunulan sosyal çevrenin de hemen hemen aynı ya da benzer sosyo-ekonomik şartlarda olması ile ilişkilendirilebilir.

“Kız kardeşim var o da kendi yağışlan kavrulan bir insan.” (Güler)

“Kömürümüz yok odun bulamıyoruz yok şu anda kömürümüzde yok. İnşaatlardan yıkılan yerlerden odun getirip yakıyoruz.” (Güler)

Köyden kente göç, sanayileşme gibi olgular ile birlikte geleneksel dayanışma ağları yok olmaya başlamış ve kalabalık kentlerde yalnızlaşan aileler özellikle de kadınlar sorunlarının üstesinden gelebilmek için yeni yollar aramaya başlamışlardır. Kaçarak yapılan evlilikler de bu yalnızlaşmayı perçinlemektedir. Çünkü kaçarak kurulan bir birliktelik sonrası aileler bu evlilikleri genellikle kabul etmemekte, tepki göstermekte ve destek mekanizmaları etkin olmamaktadır. Elbette bu durumu yalnızca kabul edilmeyen evlilikler ile açıklamak mümkün değildir. Kişilerin geleneksel yardımlaşma ağlarından yoksun kalmasının bir diğer nedeni de yoksulluğun kronik olmasıdır. Kök ailede başlayan yoksulluk evlilik ile kurulan yeni ailede de devam etmektedir. Dolayısıyla kişinin kendi ailesi ekonomik açıdan destek olamamaktadır çünkü aile de zor durumdadır.

Yoksulluk içerisinde olan kadınların yapabilirlikleri ellerinden alınmaktadır. Bu nedenle karşılaşılan zorluklarla mücadele etmek ve bunların üstesinden gelmek için farklı stratejiler geliştirmek durumda kalmaktadırlar.

Yoksul ailelerde, özellikle ev idaresinden sorumlu olan kişinin kadın olduğu ailelerde içinde bulunulan yoksulluk ile baş etmek için geliştirilen başlıca stratejilerden biri sosyal yardımlardan yararlanmaktır. Yoksulluk içerisinde olması sebebiyle sosyal yardımlara başvuran kadın sayısının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Yoksul olan kişilerin bu duruma verdikleri tepkileri aslında yoksulluk ile başa çıkmak için geliştirdikleri stratejiler olarak adlandırmak mümkündür. Bu stratejiler aşağıdaki şekildedir:

1. Sosyal yardımlaşma ağları kurmak,
2. Daha ucuz ürünler tüketmek, öğün sayısından tasarruf yapmak, çocukları okula göndermemek,
3. Birden çok ailenin birlikte oturması,
4. Ailede daha fazla iş gücü oluşması için kadın ve çocukların da çalışması (Bora, Can ve diğerleri, 2002, s. 100).

4.2.3.4. “Hani Ev Sonuçta Çatı Altı Yani Önce Kiraya Veriyom Sonra İşte Elektrik Geliyor Suyu” Hizmeti Kullanım Şekli

Bu başlık altında çocuklar için alınan sosyal ve ekonomik deste hizmetinin kullanım şekli ele alınacak ve yorumlanacaktır. Annelere hizmeti ne şekilde kullandıkları sorulduğunda içtenlikle

cevap vermişler ve hatta bazı anneler söz konusu hizmeti kalem kalem nasıl kullandıklarını belirtmişlerdir.

“Ara sıra oluyor zaten bu aldığım aylık ben 350 milyon kira veriyom. 350 kira veriyom 100-150 milyon da elektrik, su geliyor zaten buradan aldığım öylecene şeye gidiyor kiraya ve elektriğe veriyom 100-150 milyon anca kalıyor. İşte 3 ayda da işte alıyoz 900 Lira 950 milyon iyi kötü idare oluyom Allah razı olsun. İyi kötü idare oluyom zor amma napıyım mecbur şey ediyoz ev kira olmasa ev kira. Eve veriyorum 350 milyon kötü kötü evler 300 milyon 400 milyon bi sürü para.” (Rukiye)

Rukiye sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında aldığı destek ile evinin kirasını verdiğini, bu hizmetin ihtiyaçlarını karşılamak konusunda yeterli olmadığını belirtmiştir. Kira olmaması durumunda söz konusu hizmetin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olacağını ancak kirasını vermek zorunda olduğunu bu nedenle hizmeti öncelikle çocukların ihtiyaçları için değil evin kirası için kullandığını belirtmiştir.

“Hocam çocukların ihtiyacı mesela ne lazımsa onları alıyorum hocam hani evde dolapta kahvaltılık lazım olanları hepsini alıyom çocukların harçlığını da kaldırıyorum yavaş yavaş mesela yavaş yavaş veriyom diyom para gelir yatana kadar idare edin mecbur. E hocam bunun elektrik suyu var kirası var. E hani mesela diyecek bana mesela kocan içiyorsa içsin sen kiranı vereceksin elektrik su mecbur vereceksin.” (Menekşe)

Menekşe ise hizmeti ihtiyaçlara göre paylaştığını, öncelikli olarak mutfak ihtiyaçlarını karşıladığını, daha sonra ise çocukların ihtiyaçları, harçlıklar olarak paylaştığını belirtmiştir.

Hizmetin kullanım alanlarında evin kirası ve faturalar öncelikli bulunmaktadır. Aileler bu hizmeti kullanarak öncelikli ihtiyaçlarını karşılamakta karşılanmayan ihtiyaçlarını karşılamak için ise yeni stratejiler geliştirmektedirler.

“Burdan 430 alıyorum zaten kira 500. Evin kirası 500. 250-300 fatura geliyor valla bu kışın hep soğukta oturduk. Gece gündüz battaniye üstümüzdeydi. Gaz yüklemiyorduk kartlıydı bide bizim gaz kartlı valla gece gündüz öyle hep hastalık kaptık. Rahatsızım o yüzden yani bende hastalandım kızda hastalandı napalım gece gündüz battaniyenin altına girdik çıkar buz gibi.” (Petek)

Yoksullukla mücadele geliştirilen mücadele yollarının başında kurumlardan alınan sosyal yardımlar gelmektedir. Kadınlar durumlarına uygun her hizmete başvuru yapmakta ve hayatlarını bu yardımlarla idame ettirme çabası içerisinde bulunmaktadır. Strelçya bu durumu aşağıdaki şekilde ifade emektedir.

“200 lira kirasına vericem hadi anneme borç yaptım onu verecem o da bir yerden almış borç 100 lira ala ala 5-10 5-10 ala ona verecem 100 milyon olmuş o para 100 milyonu da ona verecem kaldı bende 100 milyon. 300 gitti hani evin ihtiyacı hani çocuğumun maması bezi o beni 1 ay karşılayacak mı 100 milyon? Karşılamaz. Her gün çocuğa çünkü prima bez mama alıyorum ben 2 günde bir onlar yani 1 ay karşılamaz beni o 100 lira e kaç para yatarsa onu alıcam. Bi ... (meslek elemanından) alcaz Sosyal Yardımdan alcaz başka da hiçbir gelirim yok. Bilmiyom napcaz.” (Sevda)

“Şimdi ya zaten sürekli okuldan para falan istemiyorlar yani bi kitap alınacağı zaman bi yere gidileceği zaman bunların tabi yiyecekleri var yani yiyecekleri şeyler var aylık belli bir alışveriş yapmak zorundayım işte mutfak masrafı olarak ondan sonra yeri geliyor kılık kıyafet gerekiyor mesela bazen hastane ilaç paraları lazım oluyor yani o şekilde.” (Nilüfer)

Nilüfer ise hizmeti çocukların ihtiyaçları için doğrultusunda harcadığını belirtmiştir.

“Evin ihtiyacı çocuğun biri 200 biri 200 400 hocam zati bunun biri harçlık istiyorlar ondan veriyom bazen oğlan diyo anne 10 milyon yetmiyo diyo kızda 2200 alıyomuş dolmuş parası veriyomuş oğlum o zaman yetmiyorsa ben napıyım diyom 10 dan fazla ver anne olduğu zaman 5 daha ..o zaman kızı 1 ay idare etmek zorunda kalıyom.” (Gülsüm)

Elbette ailenin varlığını devam ettirebilmesi gerekli olan kira, fatura gibi temel ihtiyaçların karşılanması sağlanmadan farklı harcamalar yapılması beklenmemektedir. Ancak hizmetin çocukların üstün yararı doğrultusunda kullanılması konusunda ailelere rehberlik edilmelidir.

“Gine Allah razı olsun diyeceğim. Niye dersin abla ya çünkü muhtaç değilsin kimseye biliyor musun yeri geldi ben çocuğuma bir elma alamadım inan alamadım. Ben yeri geldi çorbaya sade biber doldurdum suyla kaynatmışlığım olmuştur yine kırmızı olsunda yesinler diye. Ama yine şükür yarıda değildi ben yarısını yarısını gine yine ihtiyacını karşılıyorum ama onların gönüllerini hoş ediyorum ufakta olsa Allah razı

olsun o olmasa biz açtık. Yine kiramı veriyorum elektriğimi veriyorum suyumun veriyorum kimseye muhtaç değilim bi Allah'a." (Gülendam)

Görüşmeler sırasında anneler tarafından sık sık hizmetin ihtiyaçlarının tamamının karşılanması konusunda yetersiz olduğu dile getirilmiştir.

"Yani iyi bazen yetiyor bazen yetmiyor bazen yüzümüzü güldürüyor bazen güldürmüyor. Bazen hani yokluğu da tattırıyor varlığı da tattırıyor yani böyle bir şey . Bi bakıyom hani ev sonuçta çatı altı yani önce kiraya veriyom sonra işte elektrik geliyor suyu hani suyu geç şey yapıyorlar hani su fazla şey yapmıyom suyu fazla yatırmıyom elektrik ve kira hani." (İlknur)

Hizmetin kullanımı ağırlıklı olarak temel ihtiyaçların karşılanması şeklinde gerçekleşmektedir. Ev kirası, mutfak giderlerinin karşılanması, elektrik, su faturası gibi temel ihtiyaçların karşılanmasına ağırlık verilmektedir.

4.2.3.5. "İŞKUR Meslek Edindirme Kursları Hep Söylüyorlar" Mesleki Çalışmalar

Yoksulluk sorunu ile mücadele eden kadınlar yardım almak amacıyla çeşitli kuruluşlara başvurular yapmakta ve başvuru yaptıkları bu yerlerde yeni çevreler edinerek yeni imkânlarla karşılaşmaktadırlar. Şöyle ki anneler komşularının ya da eş, dost, akrabanın yönlendirmesi ile SED hizmetinden yararlanmak için SHM'lere başvuru yapmaktadır.

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında yalnızca nakdi yardım yapılması yer almamaktadır. Bu süreçte ev incelemelerinin gerçekleştirilerek çocuklar ve aileleri için risk oluşturan faktörlerin belirlenmesi ve buna yönelik olarak mesleki çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Aşağıda hizmet sürecinde gerçekleştirilen mesleki çalışmalar ile ilgili annelerin ifadelerine yer verilmiştir.

İŞKUR'a bugün başvurucam ama işte çocukları düşünüyorum nasıl olur hani. Yani nasıl yani hani kreş daha yok dedi ya o yüzden işte biraz şeyde kaldım. Hiç çalışmadım yani hani içerde yani hep evdeydim." (İlknur)

“İŞKUR’a ilk buraya müracaat ettiğimde vardı çok iş imkânı geldi ama gidemedim. Birde benim en büyük kızım zaten yüzde 50 raporu var.” (Kadriye)

“Şeyim var belgem var burdan almıştım. O bana durumumu biliyordu bir pastanede iş buldu o zaman oğlanda küçüktü 9 da gidicem 5 te gelicem izin vermediler sigortam neyim şimdiye emekli olurdum. Annesi, babası, eşim izin vermediler kapıdan çıkarmadılar köle isaura gibiydik.” (Petek)

Hizmet sürecinde anneler çeşitli meslek edinme kurslarına ya da İŞKUR’a yönlendirilmektedir. Görüşme yapıla anneler çalışmanın çok iyi olduğunu iş bulmaları durumunda çalışmak istediklerini belirtmektedirler. Fakat çalışmak için bir girişimleri bulunmamaktadır. İlgili kurum ve kuruluşlara yönlendirilerek iş bulunması durumunda ise çocukların bakımı, eşin izin vermemesi gibi nedenler ileri sürerek çalışmamaktadırlar. Bu durumu kültürel özellikler ile açıklayabilmek mümkündür. Geleneksel olarak babanın dışarıda çalıştığı, annenin evde çocuk bakımı, temizlik gibi işlerle uğraştığı bir algı ile büyümüş olan anneler için evin dışında bir alada var olmak, çalışmak kolay kolay kabul edilmemektedir.

“İŞKUR Meslek edindirme kursları hep söylüyorlar ama geldiler okula bizim okula orda anlattılar ama bize dedi çocuğunuzu bırakacağımız bir yer varsa dedi gelin dedi orda dedi biz de size eğitim vereceğiz dedi. Eğitim vereceğiz dedi sonra iş vereceğiz dedi. Ben de dedim ben çocuğumu bırakıp gelemem dedim. Benim çocuğum daha çok küçük dedim iyi dedi oraya gel dedi konuşuruz dedi bana bize. Bende dedim tamam gelirim dedim ama ben dedim gidemem küçük bebeğim var ben çalışmam dedim. İyi o zaman tamam dediler.” (Sevda)

Sevda meslek edindirme kursları hakkında bilgisi olduğunu ancak çocuklarını bırakmak istemediği için, daha doğrusu çocuklarının bakım ile ilgilenecek başka bir kişi olmadığı için kursa gitmeyi tercih etmediğini bu nedenle de iş bulamadığını, çalışmadığını belirtmiştir. Görüşme yapılan annelerin çoğu küçük yaşta çocuğu olması ya da kendisinin işte olması durumunda çocuklarının bakımı ile ilgilenecek çocuklarını emanet edebilecekleri yakın akraba ya da komşuları olmadığı için çalışamadıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin ifadelerinden de anlaşıldığı üzere çocuk bakımı tamamen annelerin üzerine kalmış durumdadır. Ağırlıklı olarak bir göç geçmişi bulunan aileler akrabalarından uzakta bulunmakta ve geleneksel yardımlaşma ağlarının dışında kalmakta, güçlü ilişki ağına sahip olamamaktadırlar. Bunun sonucunda ise kadınlar çalışmamakta ve yoksulluk döngüsünden kurtulamamaktadırlar. Ayrıca ev temizliği ve çocukların bakımı kadınların çok zamanını aldığı için kadınlar meslek edindirme kursu vb.

kişisel gelişim kurslarına katılım sağlayamamaktadırlar. Görüşmeler de annelerin zamanlarının olmaması nedeni ile zorlukla gerçekleştirilebilmektedir. Annelerden bazıları çocuklarını okuldan alçak olmaları ya da evde çocuklarının yalnız olması nedeni ile görüşme yapmayı kabul etmemiş bazıları ise görüşmeyi kabul etmiş fakat süreni çok uzun olduğunu biraz hızlandırılmasını talep etmiştir.

“Valla her sene geldiler. Bi yazıldım 1 sene oldu geldi. Ondan sonra bi gittiler bi daha geldiler 2 sene uzattılar ondan sonra tekrar yani 2 sene aralıkla tekrar geliyorlar. Ondan sonra 1 sene daha geldiler hep eve geldiler. En son bi meslek elemanı geldi o da Allah razı olsun 2 sene uzattı.” (Gül)

“Şöyle söyleyeyim; eve gelmişler bulamamışlar beni, beni çağırdılar dediler gelin hani görüşelim ben hatta dedim ki isterseniz gelin beraber geleyim sizi dedim evime götürüyüm. Dediler siz geldiniz sonuçta hani şey gerek yok biz mahalle de dediler araştırdık zaten ki ben zaten demiştim yani belki inanmaya bilirsiniz ama hani mahalleye gelip sorabilirsiniz herkes biliyor dedim. Benim nasıl bir konumda olduğumu dedim biliyorlar dedim yani.” (Kamile)

“1 sefer geldiler zaten oğluma bakınca oğlumu yazdılar. Valla durumuma baktılar fazlada durmadılar zaten evde fazla durmadılar böyle 5-10 dakika durdular gittiler.” (Leyla)

“Valla bir ... (meslek elemanı) geldi eski şey 2 kişi geldi ... (meslek elemanı) ama öbürünü unuttum ondan sonra ... (meslek elemanı) geldi 3 kişi 3 kere geldiler.” (Fahriye)

“1 kere geldiler. 1 yıllık yaptık 1 kere geldiler.” (Rukiye)

Kişilerin yaşadıkları sorunların çok boyutlu olarak değerlendirilebilmesi için ev incelemeleri büyük önem taşımaktadır. Ancak anneler ile yapılan görüşmelerde ev incelemelerinin gerçekleştirildiği fakat bunun ayrıntılı olarak yapılmadığı, ev incelemeleri için çok kısa sürelerin ayrıldığı anlaşılmıştır. Leyla'un da bahsettiği üzere incelemeler 5-10 dakika gibi kısa zaman aralıklarında gerçekleştirilmektedir. Bu sürenin bir ailenin yaşadığı sorunların anlaşılması ve risk faktörlerinin belirlenmesi için yeterli olmadığı düşünülmektedir.

“Evet söylediler evet söylediler. Götürüyom devlet hastanesine götürüyom kulağına götür dedi çocuk sağlığa Ulusa götürüyom.” (Rukiye)

Hizmet süreci çok boyutlu ele alınması gereken bir süreçtir. Bu süreçte bireyler farklı sorunlarla da karşılaşmaktadırlar. Bu kapsamda bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda diğer kurum ve kuruluşlara da yönlendirilmesi gerekmektedir.

“Boksçu olmak istiyor büyük oğlum gençlik merkezi varmış beni oraya yazdır diyor bende yazdırcam da okulların tatil olmasını bekliyorum bu da istiyor aynısını ikisi de bir istiyor yani okullar tatil olduğu zaman boşta kalmasınlar oraya gitsinler gezsinler. Allah meslek elemandan gerçekten Allah razı olsun ona başvurdum da hani bir de söylüyüm yani öyle bir insana denk gelmişim ki gerçekten hemen hiç şey yapmadı böyle evime hemen geldi tamam falan filan hemen yaptı geçen mesela maaşım kesilecekti alamıycağım. Benim kâğıt istedi hemen benim maaşım kesilmedi devam ettirdi kesilmesin diye Allah gönlüne göre versin yani bir şey demiyorum hepinizin de yani gerçekten” (Oya)

Hizmet sürecinde çocuklar yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda çeşitli kurslara yönlendirilmektedir.

Görüşme yapılan annelerin birçoğu çocuklarının boks sporu ile ilgilendiklerini belirtmişlerdir. Oya da çocuklarının boks kursuna gitmek istediklerini ancak şu an okullar açık olduğu için çocukları göndermediğini, okulların tatil olması durumunda çocukların gençlik merkezine kayıtlarını yaptıracağını belirtmiştir. Görüşme yapılan annelerin çocuklarının genel olarak boks sporu ile ilgilenmelerinin nedeni hizmet alınan Altındağ Sosyal Hizmet Merkezine yakın bir boks kursu olmasıdır. Sosyal hizmet merkezinde çalışan uzmanlar tarafından çocuklar bu tür kurslara yönlendirilmektedir.

4.2.4. “Hayal Ediyorum Mesela Kızımı Evlendirmek İstiyorum Hocam Oğlum Evlendirmek İstiyorum” Annelerin Çocuklarının Geleceğine İlişkin Algıları

Araştırma kapsamında görüşme yapılan annelere çocuklarının geleceğine ilişkin algıları ile ilgili de sorular yöneltilmiştir. Anneler genel olarak çocukları ile ilgili konuşurken gözleri parlamış, umut dolu söylemlerde bulunmuşlardır. Bu konu ile ilgili olarak annelerin verdikleri yanıtlar aşağıda yorumlanmıştır.

4.2.4.1. “Çocuklarımı Ben Kendim Gibi Yapmıycam Ama Okutacam Ne Olursa Olsun” Çocukların Geleceğine Yönelik Beklentileri

Bu başlık altında annelerin çocuklarının geleceğine yönelik beklentilerine yer verilecek olup bu düşünceler analiz edilecektir. Görüşmeler esnasında annelerin çocukları hakkında konuşurken duygulandıkları, sık gözlerinin dolduğu gözlemlenmiştir. Çocuklarının geleceği ile ilgili konuşurken sık sık çocuklarının kendileri gibi bir hayat yaşamasını istemediklerini dile getirmiş olmaları dikkat çekicidir. Çocuklarını her ne pahasına olursa olunsun okutmak istediklerini, meslek sahibi olmalarını istediklerini belirtmişlerdir. Gelecekte beklenen çocuklarının meslek sahibi olması ve çocuklarını evlendirmektir. Çocuklarının bir meslek sahibi olmasını yaşadıkları bu hayattan tek kurtuluş olarak görmektedirler.

“Hani büyüyünce diyor birimiz doktor oluyok birimiz öğretmen olak diyolar birimiz ne olak diyolar. Seni de kurtarız anne diyolar oğlum siz evlenince bana bakmazsınız diyom sende kocaya varırsın diyo. Beni kurtaracak olan diyo ki öbür babamız bakmadı diyo bi daha bakar mı bu anneme diyo hayır diyo biz sana bakacağız diyo. Çocuklarım öyle konuşuyo. Maşallah büyük çocuk çok zekâlı kurtarırsa o bizi kurtaracak büyüyünce. Biraz büyüse 12-11 yaşına gelsen de işe gitsen geçer hastalığın “zaten öyle edecem anne” diyor “okula gidecem okuldan sonra da gelecem” diyor çocuğum çok hazır da işte sağlığı büyüyolar da ne güçlüklerle büyüyolar.” (Leyla)

Eşinden boşanmış olan kadınlar tek başlarına yaşam mücadelesi vermek durumunda kalmaktadırlar. Eşinden boşanmış üç çocuk annesi olan Leyla yaşadığı zorlukları yukarıdaki ifadelerle anlatmıştır. Ekonomik açıdan yoksunluk içerisinde olan kişiler yol masraflarını karşılayamamaları nedeni ile aileleri ile sık görüşmemektedirler. Bunun sonucunda ise geleneksel sosyal destek sistemlerinin de dışında kalmakta ve daha yalnızlaşmaktadırlar. İçinde bulunulan durumdan tek kurtuluş yolu olarak çocuklar görmektedir.

“Çocuklarımı ben kendim gibi yapmıycam ama okutacam ne olursa olsun. Ben açta kalayım susuzda kalayım kılık kıyafette giymeyim hiçbir şey giymeyim ama diyorum okuyun. İnşallah içimde öyle bir şey var hepsi okuyacaklarmış gibi sanki hani bana destek çıkacaklarmış gibi hep öyle hayal ediyorum yani. İnsan geleceği bilmiyor hani ne olacağını ne biteceğini bilmiyor ama diyorum benim içimde öyle bir umut var. Yani hep öyle diyorum ama işte hep öyle umut ediyorum ama.” (Kadriye)

Kadriye da Leyla gibi çocuklarının bir meslek sahibi olmasını ve zorlu hayat koşullarında kendisine destek olmalarını beklemektedir. Her fedakarlığı yapacağını, çocuklarını okutacağını

ve asla kendisine benzemelerine izin vermeyeceğini belirtmiştir. Bununla ilgili olarak da umutludur.

“Çok iyi şeyler hem de çok iyi şeyler olacak bi yani şehir için bir avantajı olacak yani elinde diploması olacak bir meslek edinecek. Ben bilirim küçüklüğümde yani gerçekten ben dedim okumadım dedim ama çocuklarımın ikisini kaç tane olursa olsun onların hepsini dedim okutacam dedim e dediğim gibi de çıktı okutuyorum yani elimden geldiği kadar aç da kalsam yani gene okuyacaklar.” (Oya)

Eğitim içerisinde bulunulan durumdan ve yoksulluktan tek kurtuluş yolu olarak görülmektedir. Bu durum ailelerin çocuklarının eğitime destek vermesi açısından olumlu bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Oya de çocuklarının ne olursa olsun okumasını istemektedir. Bu konu ile ilgili olarak ümitlidir. Çocuklarının okula devam ettikleri için avantajlı olduklarını, ileride meslek sahibi olacaklarını bu sayede kentte hayata tutunabilmek için diğerlerine kıyasla pozitif bir özellikleri yani bir artıları olacağını düşünmektedir.

“Hayal ediyorum mesela kızımı evlendirmek istiyorum hocam oğlumu evlendirmek istiyorum. Hani bir evim olsun yani hayalim bunlar hocam mutlu bir yuvam olsun işkısız bir hayatım olsun hocam yani bunları hayal ediyorum. Valla kızımın en büyük hayali mesela polis mi ne olmak istiyor. Oğlum da aynı polis olmak istiyor o da.” (Menekşe)

Menekşe ise çocukları ile ilgili en büyük hayali sorulduğunda evlenmeleri, mutlu bir yuvaları olmasını istediğini belirtmiştir.

Yaşanılan zorlu şartlar nedeni ile kişilerin hayalleri ve geleceğe yönelik beklentilerinin de kısıtlandığı yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. Görüşme yapılan gönüllü annelere geleceğe yönelik beklentilerinin neler olduğu sorulduğunda anneler genel olarak kendi hayatlarının daha iyi olacağını düşünmediklerini belirtmiştir. Ancak çocuklarının geleceğine yönelik olarak daha olumlu algıya sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Çocuklarının varlığının annelere güç verdiği, çocuklarından bahsederken mutlu oldukları gözlemlenmiştir.

Çocuklarının geleceklerine ilişkin beklentilerinde ağırlıklı olarak çocuklarının okula devam ederek bir meslek sahibi olmaları bulunmaktadır. Bu durum çocukların eğitime devam etmeleri açısından önemlidir. Çünkü çocukların eğitime devam etmemeleri ile ilgili nedenler incelendiğinde ekonomik açıdan imkânsızlıkların olduğu kadar içerisinde bulunulan sosyal çevre şartları da etkili olmaktadır. Eğitime önem vermeyen sosyal çevrelerde yetişen çocukların

sık sık okuldan kaçma davranışları gösterdikleri ve eğitime devam etme oranlarının düşük olduğu bilinmektedir. Bütün bu açılardan ele alındığında annelerin eğitimin önemi hakkında bilinçlendirilmiş oldukları görülmektedir.

4.2.4.2. “Ha Şöyle Daha İyi Olurdu Hani Mesela Biraz Da Ha Mesela 690 Milyon” Hizmete İlişkin Geliştirmek İstedikleri

Annelere hizmet sürecinden beklentilerinin ne ölçüde karşılandığı, hizmet sunumu nasıl olsa onların ihtiyaçlarının daha iyi karşılanacağı hakkında görüşleri sorulmuştur. Annelerin görüşleri aşağıdaki şekildedir:

“Kira masrafımız var mesela ne bileyim hani böyle kira değil de hani 2+1 bir ev bile olsa mesela hani ona hani dar gelirli falan yazılıyor ediliyor çiziliyor gibi bir şey var ya hani en azından böyle küçük taksitlerle onu ödeyebileceğimiz gibi bir imkan olsa mesela öyle bir şey çok iyi olurdu şimdi burda en kötü kira doğru söylüyüm 500 milyon mesela hani o kirayı verene kadar öyle bir şansımız olsa mesela onları yapabilirsek.”
(Nilüfer)

Görüşme yapılan annelerin ağırlıklı olarak kirada yaşadıkları ve kira masraflarını karşılamak konusunda zorlandıkları görülmektedir. Bu durum hanede çalışan kimsenin olmaması tek geçim kaynağının sosyal yardımlar olması ile ilgilidir. Dolayısıyla hizmetin geliştirilmesine yönelik önerileri sorulduğunda ağırlıklı olarak kira masraflarının da karşılanması cevabı alınmıştır. Nilüfer kira ödemenin kendileri için çok zor olduğunu bunun için kendilerine bir hizmet modeli geliştirildiği takdirde çok daha yararlı olacağını belirtmiştir.

“Kiram olsa mesela bir suyum elektrik onlar olsa yani beni en çok zorlayan kiram elektriğim beni en çok zora sokan onlar yani.” (Kadriye)

Kadriye ise yine diğerleri ile benzer şekilde kira borcunun ödenmesi ve bunun yanında faturalarının da ödenmesi şeklinde bir ek hizmet sunulmasının çok iyi olacağını belirtmiştir. Çünkü kendilerini en çok zorlayan durumların bunlar olduğunu belirtmişlerdir.

“Ha şöyle daha iyi olurdu hani mesela biraz da ha mesela 690 milyon alıyorum hani şöyle 100-200 daha mesela olsa diyom hâ kendim diyom böyle biraz daha fazla şeye de çıkmak istemem diyom ya hani gönlüm ister her şeyi de o da şey değil ama olsa bir

yandan iyi olurdu diyom mesela mutfağıma 100 milyonluk alacağıma 200 milyonluk dolabımı doldururdum o civarda mesela böyle iyi diyorum.” (Oya)

Oya ise destek miktarında artış yapılması durumunu ele almıştır. Hizmetin şu an için ihtiyaçlarını karşılamak konusunda yeterli olmadığını belirtmiş ve miktarda artış yapılmasının iyi olacağını belirtmiştir.

Yukarıda annelerin ifadeleri de ele alındığında görüşme yapılan annelerin hizmetlerden beklentileri maddi boyutludur. Kendilerine yönelik maddi boyutlu olmayan destekleri hizmet olarak değerlendirmemekte, onları en çok zorlayan konu olarak değerlendirdikleri kira ve fatura gibi giderlerinin de karşılanmasını talep etmektedirler.

“Çocukları okutmak istiyom evin kirasını veremiyom hani tutup zorluğum bu işte ben var ya evimin kirasını suyumla elektriğimi yatırayım çocuklarımı okutayım başka bir şey istemiyom. Hele ki çocuklarımı okutayım başka bir şey istemem kuzum durumum iyi olduktan sonra bana sorsa hani eğitimleri diye onlar bana bir maaş bağlasa bende gücümün yettiği kadar çocuklarımı okutacam.” (Leyla)

“Bunların verdiği 3 tene bebeye o para yani biraz fazla olsa daha iyi olurdu yani bence daha iyi şey olur ihtiyacı görülür daha iyi olur ama Allah razı olsun onların verdiği o yani devletin devletimizin verdiği o.” (Rukiye)

Rukiye ise hizmeti değerlendirmesi istenildiğinde miktar olarak değerlendirme yapmış ve miktarın arttırılması durumunda hizmetin daha yararlı olacağını belirtmiştir.

“Şimdi bir şey duydum televizyonda sen bilirsin kuzum şimdi 25 seneden yüksek evli olanlara maaş bağlıyorlarmış öyle diyorlar onu biliyorum başka bir şeyde bilmiyorum işte kuzum.” (Gül)

Hizmetle ilgili olarak geliştirilmesi gerektiği düşünülen konular ağırlıklı olarak maddi boyutludur. Miktarın arttırılması halinde hizmetin daha yararlı olacağı belirtilmektedir. Bu durum kişilerin hizmeti çocukları için kendilerine verilen süreli bir destek olarak değil maaş olarak görmeleri ile ilgilidir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular araştırmanın amaçlarına yönelik olarak açıklanmıştır. Araştırma kapsamında sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocukların ve ailelerinin demografik özellikleri, ailelerinin demografik ve sosyal özellikleri, sosyal çevreye dair özellikler ve hizmet sürecinde yapılan mesleki müdahaleler nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Bu kapsamda nitel ve nicel araştırmalar sonucunda ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlar doğrultusunda geliştirilen öneriler ayrı başlıklar altında aktarılacaktır.

5.1. NİCEL ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN SONUÇLAR

Bu başlık altında araştırmanın nicel kısmını oluşturan dosya tarama sonuçları aktarılacaktır.

5.1.1. Çocukların Demografik Özelliklerine İlişkin Sonuçlar

Araştırma kapsamında dosyası incelenen 200 çocuk arasından kız çocukların oranı %49, erkek çocukların oranı ise %51 ile birbirine çok yakındır.

Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi'nde sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında hizmet sunulan çocuklar ağırlıklı olarak 6-10, 11-15 ve 16-20 yaş aralığındadır. Bu durumun ağırlıklı olarak bu yaş grubunda bulunan çocukların eğitim sistemi içerisinde olması ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Çocukların eğitime devam durumu incelendiğinde ise eğitime devam oranı yüksektir. Bu durumun sosyal ve ekonomik destek hizmeti ile ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir. Hizmet kapsamında aileler çocuklarının eğitime devamı için desteklenmekte bu durum ise ailelerin çocuklarını eğitim konusunda desteklemesine neden olmaktadır.

Dosyası taranan çocukların büyük bir bölümü annesi ile birlikte yaşamaktadır. Bu durum hem babalar ile annelerin ayrılması durumunda ağırlıklı olarak çocukların annede kalması ile hem de hizmetten yararlanan çocukların büyük bir kısmını babası cezaevinde olması ile ilgilidir.

Dosyası incelenen çocuklar arasından 48 çocuğun çalışma öyküsü bulunmaktadır. Bu durum çocukları sokakların tehlikelerine karşı daha açık hale getirmektedir.

5.1.2. Ailelerin Özelliklerine İlişkin Sonuçlar

Ailelerin eğitim düzeyleri çok düşük seviyededir. Annelerin ve babaların eğitim düzeyi ağırlıklı olarak ilkokul düzeyindedir. Dosyası tarama sonuçlarına göre çocukların annelerinin büyük bir bölümü ilkokul mezunudur. Bu durum anne ve babaların çocuklara okul derslerinde yardımcı olma, rol model olma durumunu olumsuz olarak etkilemektedir. Eğitim seviyesinin düşük olması anne ve babalar tarafından eğitime yeterli önemin gösterilmemesine neden olmakta ve erken yaşlarda okuldan kopmalar olmaktadır. Ailelerin eğitim düzeylerinin çok düşük seviyede olması çocuklarının derslerinde yardımcı olmalarını, iş bulmalarını hatta iletişim kurmalarını bile zorlaştırmaktadır.

Çocuk sayısı açısından ise 1, 2 ve 3 çocuklu ailelerin oranının yüksek olduğu görülmektedir. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocuklar ve aileleri hakkında yapılan başka araştırmalara bakıldığında da benzer durumlar ile karşılaşılmaktadır. Tek çocuklu ailelerin genellikle evliliğin ilk yıllarında boşanmanın gerçekleştiği aileler olduğu görülmüştür. Aileler genellikle 2, 3 ve daha fazla çocuk sahibi olmaktadır.

Araştırma kapsamında dosyası taranan boşanmış anneler ve evli annelerin oranı birbirine yakındır. Ancak evli anneler içerisinde resmiyette bir birlik olmasına rağmen eşi ile uzun zamandan beri ayrı yaşayan anneler de bulunmaktadır.

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında desteklenen çocukların ailelerinde işsizlik oranının çok yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında dosyası taranan çocukların büyük bir kısmının annesi herhangi bir işte çalışmamaktadır. Babalarının ise çalışma durumları ile ilgili olarak büyük bir kısmı ile ilgili dosyalarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bulunanların da büyük bir kısmı gelir getirici bir işte çalışmamaktadır. Anneler ise çalışmalarını engelleyecek çok elzem bir durum olmamasına rağmen ağırlıklı olarak çocuklarını ya da sağlık durumlarını gerekçe göstererek çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Kadınların büyük bir kısmı genellikle hiç çalışmamıştır. Evlilik öncesi çalışan kadınlar ise evlilik sonrası eşleri ya da eşlerinin ailesinin izin vermemesi gibi nedenlerle çalışmamaktadırlar. Anneler ağırlıklı olarak temizlik gibi gündelik işlerde çalışmaktadırlar. Bu durumun annelerin yetiştikleri kültürel yapı ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Çok küçük yaşlarda eğitim sisteminden çıkarılan kız çocukları genellikle evlerinde annelerine yardım etmekte, sosyal çevreleri yaşadıkları mahalle hatta bazı

durumlarda yaşanan ev ile sınırlandırılmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da ileriki yaşlarda kadınlar ev dışında bir ortamda var olmak konusunda sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bunun sonucu olarak da annelerin büyük bir kısmı için sosyal yardımlar tek geçim kaynağı olmaktadır.

Dosya tarama sonucundan anlaşıldığı üzere sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan ailelerde genellikle eve gelen düzenli bir gelir bulunmamaktadır. Bu durum anne ve babaların düzenli olarak bir işte çalışmamasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Yaşanılan çevre özellikleri açısından ise ev sahibi olma durumu çok düşük olmakta ağırlıklı olarak kirada yaşamak sürdürülmektedir. Konut ise genellikle gecekondudur. Eşyaları asgari düzeyde ya da yetersidir. Bu durum çocukların sağlıklı bir ortamda büyüme ve iyilik hallerini olumsuz yönde etkilemekte ve çevresel risklere karşı daha korumasız hale gelmelerine neden olmaktadır.

Anne ve babaların sabıka durumları incelendiğinde ise annelerde sabıka oranı düşük iken babalarda sabıka oranı yüksektir. Babalar ile ilgili dosyalarda çok az bilgi olmasına rağmen sabıka durumları ile ilgili her vakada bilgi olduğu görülmektedir. Bu durumun sosyal ve ekonomik destek hizmetine başvuruların babaların cezaevinde olması sürecinde olması ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Çünkü bazı vakalarda hizmete başvuru eşin cezaevinde olması nedeniyle gerçekleşmektedir. Sabıka nedenleri açısından değerlendirildiğinde ise ağırlıklı olarak madde kullanım ve ticareti nedeniyle olduğu görülmektedir. Bu durum yaşanan sosyal çevrenin suça bulaşma riskini etkin arttırdığını düşündürmektedir. Anneler de ise bu oranın düşük olması çocuklara rol model olma açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir.

5.1.3. Hizmet Sürecine İlişkin Sonuçlar

Annelerin büyük bir kısmı ile bireysel görüşme yapılmıştır. Bu oranın yüksek olması hizmetin anneler üzerinden sunulması ile ilgilidir. Hizmet ağırlıklı olarak anneler üzerinden gitmektedir. Bu durum başvuruların ağırlıklı olarak anneler tarafından yapılması ile ilgilidir. Bu durumun iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi hizmetten yararlanan çocukların annelerinin genellikle boşanmış, eşi tarafından terk edilmiş ya da eşi cezaevinde olan kadınlar olması; ikinci neden ise toplumsal cinsiyet rolleridir. Şöyle ki haneyi geçindirmek görevi toplumsal cinsiyet rolleri açısından babaya aittir. Ancak babanın işsiz olması ya da çalışmaması durumunda hanede bulunan kadın yoksullukla mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Çünkü erkekler tarafından sosyal yardıma, bir desteğe ihtiyaç duyulması ve başvuru yapılması bir tür yoksulluğun itirafı olarak görülmektedir.

Annelerin büyük bir bölümü daha önce başka bir hizmetten yararlanmıştı. Annelerin daha önce yararlandıkları hizmetler arasında ağırlıklı olarak sosyal yardımlar yer almaktadır. Belediye ve kaymakamlıktan alınan yardımlarda büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca dosya tarama bilgilerine göre annelerden bir tanesi daha önce kuruluş hizmetinden yararlanmıştı. Kişilerin daha önce başka hizmetlerden yararlanmış olmaları kadın yoksulluğunun bir sonucudur. Hayatı boyunca hiç çalışmamış, yaşadığı mahalle ile sınırlandırılmış olan kadın bu durumun üstesinden gelmek için sosyal yardımlara başvurmakta ve sosyal yardımları çoğu zaman tek geçim kaynağı olarak görmektedirler.

Dosya tarama sonuçlarına göre annelerin büyük bir kısmına yönelik mesleki müdahale gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Bu müdahaleler arasında bireysel görüşmeler yapılması, İŞKUR ya da meslek edindirme kurslarına yönlendirme yapılması gelmektedir. Ancak hizmet sürecinde bu yönlendirmeler sonucunda işe başlayan, istihdam edilen annelerin oranının yüksek olmadığı görülmektedir.

Ailede diğer kişiler ile bireysel görüşme yapılma oranının ise oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu durum ailenin müdahale sürecinde bir bütün olarak ele alınmasını engellemektedir. Bu nedenle de aile sisteminde var olan çözümler bütüncül olarak ele alınamamakta ve sorunlara yönelik etkin çözümler getirilememektedir.

Aile üyelerine yapılan mesleki müdahalelerin ağırlıklı olarak ekonomik destekle sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu durum ise hizmetin bir sosyal hizmet müdahalesinden çok nakit transferine dönüşmesine neden olmakta, bunun sonucunda ise müracaatçılar tarafından hizmet ile ilgili olarak “maaş” algısı oluşmaktadır.

Çocuklarla bireysel görüşme yapılma oranı %74,5 ile yüksektir. Çocuklara mesleki müdahale yapılma oranı %79 ile yüksektir. Çocuklara yönelik gerçekleştirilen müdahaleler arasında hobileri doğrultusunda yönlendirme yapmak, diğer ihtiyaçları ile hizmet sunan diğer kurumlar arasında bağlantı kurmak bulunmaktadır. Araştırma kapsamında dosyası taranan çocuklar ve görüşme yapılan annelerin ifadelerinin ulaşılan sonuç çocukların boks sporu ile ilgilendikleridir. Bu durum civarda bulunan spor kursları ile ilgili bir durumdur. Yakın çevrede boks kursu bulunmaktadır bu nedenle çocukların çoğu boks kursuna gitmektedir.

Araştırma kapsamında öncelikli olarak çocukların dosya taramaları yapılmıştır. Mesleki müdahale süreci ile ilgili olarak bilgilerin çoğuna dosya taraması ile ulaşılamamıştır. Dosyalarda standart bir yapı bulunmamaktadır. Elbette her müracaatçının biricik olması nedeni ile dosyalarda yer alan bilgiler ve yapılan müdahaleler farklılık gösterecektir. Ancak bir

bütünlük sağlanması açısından dosyalar için standart bir forma ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmanın nicel aşamasında yapılan dosya taramasında dosyalar arasında büyük farklılıklar olduğu görülmüştür. Bazı dosyaların ayrıntılı olarak, bazı dosyaların ise yüzeysel hazırlandığı ve birçok bilgi eksikliğinin bulunduğu görülmüştür.

Hizmet sunumu yönetmelik gereği farklı meslek elemanlarınca gerçekleştirilmektedir. Ancak bu durum farklı disiplinlerden olan kişilerce konunun farklı yönlerine ağırlık verilmesine bir diğer kısmının ihmal edilmesine neden olmaktadır. İnceleme yapan kişilerin yeterli mesleki bilgi ve beceri temeline sahip olması gerekmektedir. Yönetmelik gereğince sosyal incelemeler meslek elemanı olarak kabul edilen farklı disiplinlerde yetişmiş kişilerce yapılmaktadır. Ancak bu durum hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Farklı meslek gruplarınca değerlendirmenin yapılması olayların farklı açılardan değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Ancak her meslek elemanının farklı vakalarla ilgilenmesi durumunda farklı disiplinlerde yetişen meslek elemanları olayların farklı boyutlarına odaklanmaktadır.

Hizmetten yararlanan ailelerde aile ile birlikte yaşayan başka kişi bulunma oranı görece yüksektir. Bu kişiler genellikle anneanne, dede gibi akrabalarıdır. Bu durum yoksul ailelerde geleneksel geniş aile modelinin hala devam ettiğini göstermektedir.

Sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinin değerlendirilmesi ekonomik temelli olarak yapılmaktadır. Hizmet sürecinin başlaması, devam edip etmeyeceği gibi durumlar ekonomik temelli olarak değerlendirilmektedir.

5.2. NİTEL ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN SONUÇLAR

Bu başlık altında araştırmanın nitel kısmını oluşturan görüşme sonuçları aktarılacaktır.

5.2.1. Annelerin Kendileri Temiz Ve Çocuklarına İlişkin Algıları İle İlgili Sonuçlar

Anneler kendilerine ilişkin olumsuz algıya sahiptir. Kendilerini tanımlamak konusunda sıkıntılar yaşamakta, annelik rolleri üzerinden kendilerini tanıtmaktadırlar. Bu durumun yoksulluğun kadınlar üzerindeki etkileri yani yoksulluğun kadınlaşması ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Hizmetten yararlanan annelerin kendi aileleri ve eşlerinin ailelerin de ekonomik açıdan iyi durumda bulunmamaktadır. Bu durum yoksulluğun kronikleşmekte olduğunu göstermektedir.

Anneler kendi çocukluklarından bahsederken anne ve babaları benzer şekilde geçici işlerde çalışıyor olmalarına rağmen kadınlar babalarını çalışıp evi geçindiren, annelerini ise çalışmayan ev hanımı olarak tanımlamışlardır.

Kız çocukları aileye ekonomik olarak destek olmak ya da kültürel sebeplerle erken yaşlarda eğitimden kopmaktadırlar. Bu durum sonucunda ev ile sınırlandırılmakta ve ilerleyen dönemlerde kendi ayakları üzerinde durmakta zorlanmaktadırlar. Sosyal yardımların tek geçim kaynağı olarak görülmesinin nedeninin bu durum olduğu düşünülmektedir.

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamında hizmet sunulan annelerin ailelerinin de kendileri ile benzer sosyal ve ekonomik koşullara sahip oldukları görülmektedir. Genellikle bir göç deneyimi yaşamış olan aileler kentsel mekânlarda yalnızlaşmış ve geleneksel yardımlaşma ağlarından yoksun bırakılmıştır.

Görüşme yapılan anneler ve ailelerinde genellikle evlilik kuruluş aşamasında resmi nikâhla kurulmamaktadır. Aileler genellikle görücü usulü evlilikler ya da kaçarak yapılan evlilikler ile kurulmuştur. Kaçarak evlenen anneler aileleri tarafından yalnızlığa mahkûm edilmiş ve çoğu ailesi ile görüşmemektedir. Anneler ağırlıklı olarak çok küçük yaşlarda evlenmişlerdir. Evlilikler genellikle ilk olarak imam nikâhlı başlamış, çocukların doğması ile resmi nikâh yapılmıştır. Bu durumun evliliklerin çok küçük yaşlarda yapılmakta olması ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Yasal olan evlilik yaşının çok daha altında gerçekleşen evlilikler sonucunda resmi nikah bazen hiç gerçekleşmemekte bazen ise çocukların okula gideceği zaman gerçekleşmektedir.

Annelere çalışma durumları ile ilgili sorular yöneltildiğinde çalışmanın çok iyi olduğunu, çalışmak çok istediklerini belirtmişlerdir. Fakat bu durumun söylemden öteye gitmediği görülmektedir. Bu kadar olumlu anlamlar atfedilen çalışma kavramı gerçeğe dönüştüğünde sağlık problemleri, çocukların bakım yükü gibi nedenlerle anneler çalışmayı reddetmektedir. Bunun nedeninin kişilerin yetiştiği sosyal çevre özellikleri ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet rollerinde kadın evde çocuk bakımını üstlenen, ev içerisindeki işleri yapan kişi konumundadır.

Görüşme yapılan annelerin çocukları ile ilişkilerinin, iletişimlerinin olumlu olduğu gözlenmiştir. Çocuklarından bahsederken mutlulukları gözlerine yansımıştır. Çocukların, annelerin hayatta kalmaları için bir güç olduğu düşünülmektedir. Çocuklarının kendilerinin ki gibi bir hayat yaşamasını istememektedirler. Ancak ne yazık ki yaşanan çevre, anne ve babanın rol model

olması gibi nedenlerle ailelerin yaşamları çocuklara miras kalmaktadır. Annelerin çocukluğuna döndüğünde şu an yaşadıkları hayatı annelerinin yaşadığı görülmektedir.

Geleneksel dayanışma yalnızca dert dinleme boyutunda kalmakta ve maddi olarak aileler çevrelerinden bir yardım görememektedir. Bu durumun nedeni yoksul olan ailelerin sosyal çevrelerinde olan kişilerin de ağırlıklı olarak kendileri ile benzer sosyal ve ekonomik düzeyde olması ile ilgilidir. Kişiler ekonomik açıdan birbirlerini destekleyememektedir çünkü kaynak bulunmamaktadır.

Yaşanılan çevrelerde kız kaçırma, zorla evlilik gibi olaylar sık rastlanmaktadır. Bunun sonucunda ise aileler özellikle kız çocuklarına yönelik baskıcı tutum sergilemekte ve bunun sonucunda da baskılardan kaçmak için çocuklar küçük yaşlarda sağlıklı evlilikler yapmaktadırlar.

5.2.2. Annelerin Hizmet Sürecine İlişkin Düşünceleri İle İlgili Sonuçlar

Müracaatın anneler tarafından yapılması gibi nedenlerle hizmet ağırlıklı olarak anneler üzerinden sunulmaktadır. Bunun yoksullukla mücadele aileyi geçindirme görevinin kadın tarafından üstlenilmesi ile de ilgili olduğu düşünülmektedir.

Hizmetle tanışılması ağırlıklı olarak eş, dost, akraba ya da komşular aracılığı ile gerçekleşmektedir. Bu durum hizmetler hakkında daha fazla bilgilendirilme ve tanıtım yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Diğer kurum ve kuruluşlar aracılığı ile de kişiler hizmete yönlendirilmektedir.

Söz konusu hizmet ile kişilerin kriz döneminde aile bütünlüğünün korunması için verilen, süreç içinde kişiler mesleki çalışmalarla desteklendikten sonra kendisine yeter hale getirilerek ayakları üzerinde durabilen bireyler olması gerekirken söz konusu hizmetin daha çok bu hizmeti bir maaş olarak algılayan, bağımlı bir kitle yarattığı görülmektedir. Aileler hizmet hiç sonlanmayacak algısına sahiptir.

Vaka yükünün fazla olması, müracaatçıların isteksiz olması, yaptırımların sınırlı olması nedeni ile mesleki çalışmaların yeterli olarak yapılamadığı görülmektedir.

Zorluklarla mücadele etmek için farklı çözüm yolları aranmaktadır. Anneler ağırlıklı olarak belediye ve kaymakamlıklardan hizmet almaktadırlar. Daha çok gıda ve kömür yardımları almaktadırlar. Fakat gıda ve kömür yardımlarını destek olarak görmemektedirler. Görüşmeler

boyunca annelere başka bir yardım alıp almadığı sorulduğunda kömür ve gıda yardımlarını anlatmamışlardır. Özellikle sorulduğunda bu yardımları ifade etmişlerdir. Bu durum ailelerin ellerine nakit para geçmemesi durumunda yapılan yardımı bir destek olarak görmemeleri ile açıklanabilir. Vaka yükünün fazla olması nedeni ile uzmanlar müracaatçıları ile mesleki çalışmalar yapmak için yeterli zamana sahip olamamaktadır. Hizmet anneler üzerinden gitmekte ve ailedeki diğer bireylere yönelik mesleki müdahaleler genel olarak yapılmamaktadır.

Hizmet sürecinde karşılaşılan diğer sorunlar ile ilgili olarak müracaatçılar uzmanlardan rehberlik talebinde bulunmamakta, izleme çalışmalarının yapılması süreci dışında meslek elemanları ile temas kurmamaktadırlar. Bu durum da hizmeti yalnızca nakit transferi yapılan bir destek haline dönüştürmekte ve hizmetin amacına ulaşmasını engellemektedir.

Aileler hizmeti kısa süreli ve kriz döneminde aile bütünlüğünün korunması için verilen süreli bir nakit desteği olarak değil eve gelen bir maaş gibi görmektedir.

Anneler ve babalar İŞKUR, meslek edindirme kursu gibi hizmetlere yönlendirilmekte fakat bunun takibi yapılmamaktadır. Anneler İŞKUR aracılığı ile iş bulunmasına rağmen çalışmadıklarını rahatlıkla ifade etmektedirler. Bu durum hizmet sürecinde çalışmak, meslek edinmek gibi konularda daha fazla vurgu yapılması gerekliliğini göstermektedir.

Çocuklara yönelik olarak hobileri doğrultusunda çeşitli sporlara yönlendirme yapılmaktadır.

Hizmetin kullanımı aşamasında önceliğin ev kirası, faturalara verildiği çocukların eğitimi için harcamaların yük gibi görüldüğü gözlemlenmiştir.

Vaka yoğunluğunun fazla olması nedeni ile mesleki çalışmalara ağırlık verilememekte olduğu gözlemlenmiştir.

5.2.3. Annelerin Çocuklarının Geleceğine İlişkin Algıları İle İlgili Sonuç ve Öneriler

Annelerin çocukların geleceğine yönelik olarak düşünceleri olumlu algılar içermektedir. Çocuklarının iyi bir eğitim almasını, iyi bir işi olmasını, güzel bir hayatı olmasını istediklerini belirtmişlerdir.

Anneler çocuklarının kendileri gibi olmamasını, farklı bir hayata sahip olmasını istediklerini belirtmişlerdir. Bu durum kendilerine ve içinde buldukları şartlara yönelik olumsuz algıya sahip olduklarını göstermektedir.

Geleceğe yönelik beklentilerin kısıtlandığı yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. Annelere geleceğe yönelik beklentilerinin neler olduğu sorulduğunda anneler genel olarak kendi hayatlarının daha iyi olacağını düşünmediklerini fakat çocukları için her şeyin en iyisini istediklerini belirtmiştir.

Hizmetin geleceği ile ilgili olarak ekonomik açıdan miktarın arttırılmasının daha iyi olacağı, kiralarının ödenmesi durumunda daha rahat edecekleri gibi maddi unsurlar üzerinden değerlendirmeler yapmışlardır. Bu durum annelerin kendi ayakları üzerinde durmaya çalışmadıklarını, hizmetin bağımlılık yarattığını göstermektedir.

5.3. NİTEL VE NİCEL BULGULARA İLİŞKİN SONUÇLAR

Araştırmada karma yöntem modeli kullanılmış olup ilk olarak dosya taraması aracılığı ile nicel veriler toplanmış daha sonra ise hizmetten yararlanan çocukların anneleri ile yapılan görüşmeler aracılığı ile nitel veriler toplanmıştır. Bu çalışmalar kapsamında elde edilen bulgulardan yola çıkılarak ulaşılan nitel ve nicel sonuçlar ayrı başlıklar altında aktarılmıştır. Bu başlık altında ise nitel ve nicel sonuçlar bütünleştirilerek verilecek olup nitel ve nicel bulgular arasındaki benzeşen ve ayrılan yönler sunulacaktır.

Sosyal ve ekonomik destek hizmeti hem ağırlıklı olarak eşinden boşanmış, eşi cezaevinde olan kadınlara sunulması hem de annelerin çocuklarla daha fazla zaman geçirmesi, ihtiyaçları hakkında daha fazla bilgi sahibi olması, bakımı yükünü üstlenen kişi olması nedeni ile daha çok anneler aracılığı ile sunulmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak da dosya tarama çalışmaları sonucunda çocukların babalarına yönelik olarak bilgiler eksik kalmıştır. Araştırmanın nitel kısmını oluşturan görüşmeler ile annelerin gözüyle çocukların babaları hakkında bilgi sahibi olunmuştur.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen dosya taramasında mesleki süreçte ev ziyaretlerinin yapılıp yapılmadığı da incelenmiştir. Dosyada yer alan bilgiler ışığında vakaların büyük çoğunluğunda ev incelemelerinin yapıldığı bulgusu elde edilmiştir. Ancak nitel aşamada gerçekleştirilen görüşmelerde bu ziyaretlerin çok kısa bir zaman diliminde gerçekleştirildiği görülmüştür.

Araştırmanın nicel aşamasını oluşturan dosya tarama çalışmaları sonucunda annelerin büyük bir kısmının çalışmadığı görülmüştür ancak nedenleri konusunda ayrıntılı bilgi sahibi olunamamıştır. Nitel çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler esnasında annelerin kültürel özellikler, geleneksellik gibi unsurlar nedeni ile çalışmaya hazır olmadıkları ve

annelerin çalışmaları için öncelikle çalışmak konusunda algı değişikliği yapılması gerektiği görülmüştür.

Nicel aşama olan dosya taraması sonucunda annelerin eğitim düzeylerinin çok düşük olduğu görülmüştür. Ancak nedenleri hakkında bilgi sahibi olunamamıştır. Araştırmanın nitel aşaması olan görüşmeler aracılığı ile annelerin eğitim seviyelerinin düşük olmasının genellikle kültürel sebeplerle aileleri tarafından küçük yaşlarda okuldan alınmaları olduğu görülmüştür.

Dosya tarama bilgilerine göre ailelerin genellikle gecekondü bölgelerinde yaşadıkları görülmüştür. Ancak ailelerin yaşadıkları sosyal çevre ile ilgili algıları hakkında bilgi sahibi olunamamıştır. Nitel araştırma ile annelerin çevrelerine yönelik algıları öğrenilmiştir. Ekonomik nedenlerle o çevrede ikamet ettiklerini ilk fırsatta başka bir eve, farklı bir semte taşınmak istediklerini hemen her görüşmeci dile getirmiştir.

Dosya taraması ile annelerin çocuklukları hakkında bilgi sahibi olunamamıştır. Ancak görüşmeler aracılığıyla annelerin kendi çocukluklarının da çok iyi şartlarda yaşanmadığı ve yoksulluğun kronikleştiği görülmüştür. Annelerin kendilerinin yaşamadığı bilmediği bir çocukluğu çocuklarına yaşatmak istedikleri görülmüştür.

Nicel araştırma kapsamında yapılan dosya tarama bilgilerinde çocuklarla bireysel görüşmelere ağırlık verilmediği daha çok anneler ile görüşmeler yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak nitel çalışma kapsamında yapılan görüşmeler aracılığı ile çocukların okulda olması gibi nedenlerle çocuklarla bire bir görüşmeler gerçekleştirilemediği bilgisi edinilmiştir.

5.4. ÖNERİLER

Bu başlık altında hizmetin geliştirilmesine yönelik olarak geliştirilen öneriler çocuk ve ailenin güçlendirilmesine yönelik öneriler, sosyal ve ekonomik destek hizmeti ve meslek elemanları, sosyal hizmet başlıkları altında ele alınacaktır.

Çocuk ve Ailenin Güçlendirilmesine Yönelik Öneriler

- Anne ve babalık eğitimleri, çocuk bakımı gibi eğitimlerle ailelerin desteklenmesi gerekmektedir.
- Çocuk evliliklerini engellemeye yönelik çalışmalar yapılması önem taşımaktadır. Çocuk evliliklerinin çocuklar üzerindeki psikolojik ve fiziksel riskleri konusunda aileler bilinçlendirilmelidir.

- Anne ve babaların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi için anne ve babalar açık lise, açık öğretim gibi eğitime devam edebilecekleri konusunda bilgilendirilmeli ve teşvik edilmelidir.
- Çalışmanın teşvik edilmesi için işe giren annelere ve babalara ödüllendirme sistemi uygulanmalıdır.
- Anneler hizmeti bir hak olarak değil lütuf olarak görmektedirler. Bu nedenle anneler hakları konusunda bilgilendirilmeli ve sorunlarını dile getirmeleri için teşvik edilmeli, desteğe ihtiyaç duydukları konular hakkında meslek elemanlarına danışabilecekleri konusunda bilgilendirilmelidir.
- Çocuklara hakları konusunda eğitimler verilmelidir.
- Bu durum toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilendirilebilir. Toplumsal cinsiyet konusunda eğitimler verilmelidir.
- Bu kapsamda çocuklar erken evliliklerin riskleri hakkında bilgilendirilmelidir.
- Bu kapsamda değerlendirildiğinde sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan annelerin çoğunlukla yalnız kadınlar olduğu anlaşılmaktadır. Annelerin güçlendirilmesi aracılığıyla çocukların güçlendirilerek sağlıklı bir ortamda, risklerden uzak olarak büyümeleri sağlanmalıdır.
- Bu kapsamda koruyucu önleyici hizmet modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Sokakta çalışmanın riskleri hakkında aileler bilgilendirilmelidir.
- Annelerin mesleki çalışmalarla güçlendirilerek kendilerine yeter hale gelmeleri sağlanmalıdır.
- Çalışmak ve çalışmanın olumlu yönleri hakkında kadınlar bilgilendirilmeli, meslek edindirme kursları, İŞKUR gibi hizmetlere yönlendirilerek kendi ayakları üzerinde durmaya teşvik edilmelidir. Ayrıca çalışmanın teşvik edilmesi için işe giren annelere ödüllendirme sistemi uygulanmalıdır. Ancak en önemli nokta iş ya da meslek edindirme kursu öncesi annelerin bu sürece hazırlanmasıdır. Bu kapsamda öncesinde iş hayatına hazırlık vb. kurslarla kadınların bu süreçlere hazırlanması, çalışmaları durumunda çocuklarının bakımının nasıl sağlanacağı, bu kapsamda sunulan hizmetler hakkında bilgilendirilmeleri gerekmektedir.
- Çocuklar çevresel riskler, özellikle madde bağımlılığı gibi konularda bilgilendirilmelidir.
- Annelerin çalışma, meslek edinme konusunda bilgilendirme konusunda eksik yönlerinin olması ve yönlendirmenin yapılması ancak izleme basamağının eksik bırakılmasının bir sonucudur. Bu kapsamda izleme çalışmalarına ağırlık verilerek hizmet sürecinde kişiler daha ayrıntılı olarak izlenmeli ve ihtiyaçları doğrultusunda diğer hizmetlerle kişiler arasında bağlantı kurulmalıdır.

- Annelerin hizmetler ve hizmet süreci hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir. Mesleki çalışmalarla annelerin güçleri açığa çıkarılarak anneler kendine yeter hale getirilmeli ve sosyal yardımlara ihtiyaç hali en kısa sürede ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır.
- Hizmet sürecinde nakit desteğine değil mesleki müdahalelere ağırlık verilmeli ve aileler hizmet süreci hakkında bilgilendirilmelidir.
- Dosyalarda bütünlük sağlanması açısından standart dosya formları oluşturulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmet Sürecine İlişkin Öneriler

- Hizmetlerde bütünlüğün sağlanması için hizmet içi eğitimlerle meslek elemanlarının desteklenmesi yararlı olacaktır.
- Konunun çok boyutlu olması nedeni ile farklı meslek elemanlarınca çalışmalar yapılması önemlidir ve disiplinler arası çalışma ayrıca önem taşımaktadır. Ancak uygulamada birliğin sağlanması açısından en azından meslek içi eğitimlerle meslek elemanlarına bütüncül bakış açısının sağlanması gerekmektedir.
- Farklı meslek grupları tarafından yazılan raporlar da farklı noktalara odaklanılmaktadır. Ayrıca hem emek ve zaman kaybını engellemek hem de veri tabanının tutulması amacıyla sosyal inceleme raporlarına ilişkin bir yazılım programı geliştirilmesi gerekmektedir. Bu sayede hem işlemler daha hızlı olarak yapılacak hem bilgi eksikliği olmayacak hem de veri tabanı oluşturulmuş olacaktır.
- Hizmet sürecinde yapılan değerlendirmeler ekonomik temelli değil gelişimsel temelli olmalıdır. Hizmet sürecinde ailelerin periyodik olarak değerlendirilmesinde mesleki ilerleme basamakları belirlenmeli ve hizmete kabul aşamasından sonra kişilerin kat ettikleri gelişimsel başarıya göre hizmetler devam ettirilmeli ya da sonlandırılmalıdır. Kişinin ekonomik açıdan yoksunluğunun devam ediyor olması hizmetin devam etmesi için en önemli unsur olmamalıdır. Aksine kişinin başvuru aşamasından sonra kaydettiği gelişim en önemli unsur olmalıdır. Karşıt durumda kişiler çalışmaktan, başarıdan kaçınmakta ve hizmet sürecinde gelişim göstermek, kendi ayakları üzerinde durmak için çabalamak, kendine yeter hale gelmek bir yana kişiler yoksunluk durumunun devam etmesi için yapabildiklerinden de vazgeçmekte, daha da geriye gitmektedirler.
- Mesleki eğitimler, yönlendirmeler, iş danışmanlıkları yapılarak kişiler mesleki çalışmalarla güçlendirilmelidir ve yoksulluk döngüsü bu şekilde yok edilmeye çalışılmalıdır.

- Hizmetin izlenmesi aşamasında ailenin durumu ekonomik temelli olarak değil gelişimsel olarak izlenmeli, hizmeti kullanımı değerlendirilmeli, ne tür ihtiyaçlara kullanıldığı değerlendirilmeli ve hizmetin devamı için annelerin ya da aile sisteminde bulunan çocuk adına hizmetten faydalanan diğer kişilerin izlediği gelişimsel süreç, sosyal hayata katılım, gönüllü aktivitelere katılım hizmetin devamı için belirleyici kriter olmalıdır.
- Hizmetler hakkında daha fazla bilgilendirme yapılması ve kaynaklarla müracaatçıların buluşturulması sağlanmalıdır. Bu durum göz önünde bulundurularak diğer kurum ve kuruluşlar da söz konusu hizmet hakkında bilgilendirilmelidir. Hizmetin geçici bir hizmet olduğu hakkında kişiler bilgilendirilmeli ve sonlandırma aşaması için kişiler hazırlanmalıdır. Hizmet sürecinde mesleki çalışmalara ağırlık verilmeli, eğitim ve danışmanlık yapılarak kişiler güçlendirilmeye çalışılmalıdır. Ailelerin hizmet maaş olarak görmesini engellemek için bu konuda bilgi eksikliği giderilmeli ve hizmetin devam etmesi için gerekli olan kriterler yalnızca ekonomik açıdan yoksunluğun devam etmesi olmamalı, hizmetin devam etmesi için ailede olan gelişime yönelik göstergeler oluşturulmalı ve ailede gelişme olması durumunda hizmet devam ettirilmelidir. Çünkü aksi takdirde hizmet ailenin kriz dönemini atlattığı için bir destek olmasına rağmen bir maaş haline gelmektedir. Örneğin buna yönelik belirli basamaklar belirlenmeli, kişi hizmete başvuru yaptıktan sonra ilk üç ayda gerçekleştirebileceği başarılar belirlenmeli ve periyodik olarak izleme sürecinde bu başarılar üzerinden değerlendirme yapılması hizmeti nakit transferinden çıkararak bireylerin güçlenmesine olanak sağlayan bir boyuta taşıyacaktır. İzleme çalışmalarına ağırlık verilerek hizmet sürecinde kişiler daha ayrıntılı olarak izlenmeli ve ihtiyaçları doğrultusunda diğer hizmetlerle kişiler arasında bağlantı kurulmalıdır.
- Elbette temel ihtiyaçların da karşılanması gerekmektedir. Ancak hizmetin asıl sunulma nedeni hakkında ailelerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
- Bu durum meslek elemanı sayısında artış yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Personel sayısının arttırılarak vaka yükünü azaltılması gerekmektedir. İş yükünün fazla olması nedeni ile müracaatçılara yeterli zaman ayrılması konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Hizmet kalitesinde artış sağlanması ve mesleki çalışmalara daha fazla zaman ayrılması için personel sayısında artış yapılması gerekmektedir.
- Sosyal hizmet açısından mesleki müdahale sürecinde çocuklar ve ailelerini ön plana çıkaran onları güçlendirmeyi, kendilerine yeter hale getirmelerini sağlayan hizmet modellerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal hizmet sunumunda önemli olan kriz döneminde devreye girerek kişi ve ailelerin kendine yeter hale gelmesini sağlamaktır. Bu nedenle hizmet sunumunda kişilere nakit desteği sağlamaktan çok

mesleki müdahaleye ağırlık verilerek kişilerin kendilerine yeter hale gelmesi sağlamalı ve hizmetlere bağımlı kişiler oluşması engellenmeye çalışılmalıdır.

Sosyal ve ekonomik destek hizmet sürecinde yazılan sosyal inceleme raporlarında yer alması gerekli olan bilgiler göz önünde bulundurularak örnek dosya formu geliştirilmiş olup ekte sunulmaktadır.

KAYNAKLAR

Alpay, F. ve Karataş, K. (2006). *Erken Çocukluk Gelişimini Destekleme Projesi Üzerine Bir Değerlendirme*. Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler-Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003, Cilt 1, 257-264.

Aksan, G. (2009). *Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Avşar Kurnaz, Ş. (2009). *Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi (yayınlanmamış), Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 60-76.

Avşar, Z. ve Öğütoğulları, E. (2012). Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Stratejileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*.

Altınparmak: (2008). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk/Eşitsizlik ve Çocuklar. *Çocuk Dergisi*, 8(2), 81-86.

Atay, M. (2010). Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Batur, E. B.(2011). *Nevşehir’de Kadın Yoksulluğu*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi, Nevşehir.

Bağdadişoğlu, E. (2006). *Yoksullukla Mücadeleye Yaklaşımlar*, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003, I. Cilt, 77-104.

Boybek: (2009). *Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi (yayınlanmamış), Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Buğra, A. (2005). *Yoksulluk Ve Sosyal Haklar*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, 1-16.

Bora, A., Can, K. ve diğerleri. (2002). *Yoksulluk Halleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2014). *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Çamur Duyan, G. (2006). *Sosyal Hizmet Bakış Açısından Yoksul Kadınlar: Altındağ Örneği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Duyan, V. (2010). *Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Aydınlar Matbaacılık.

Durgun, Ö. (2011). Türkiye’de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(1), 143-154.

Erbay, E. (2006). *Bir Sosyal Sorun Olarak Yoksulluk ve Diğer Sosyal Sorunlarla İlişkisi*, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003, II. Cilt, 321-325.

Erbay, E. (2008). *Çocuk İşçi Olmak: Çocuk İşçiliğine Retrospektif Bir Bakış*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını No:14.

Erdem, T. (2003). *Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma “Ankara Kent Yoksulları”*. Doktora Tezi, Ankara.

Eştürk, Ö. ve Kılıç, A. (2016). Türkiye Kırsalında Kadın Yoksulluğu, *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 43-153.

Gürses, D. (2007). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 59-74.

Gürkan Öztan, G. (2011). Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İnsel, A. (2001). İki Yoksulluk Tanımı ve Bir öneri. *Toplum ve Bilim*, 89, 62

İncedal, (2013). *Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*. Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi (yayınlanmamış), Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kaynak Malatyalı, M. (2014). Türkiye’de “Çocuk Gelin” Sorunu, *Nesne*, 2(3), 27-38.

Karataş, K., Acar, H. ve diğerleri. (2004). Türkiye’de Çocuğun Korunması: Osmanlı’dan Günümüze Çocuk Refahına Yönelik Düzenlemeler, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 15(1), 15-25.

Kardam, F. ve Yüksel, E. (2004). Kadınların Yoksulluğu Yaşama Biçimleri: Yapabilirlik ve Yapabilirlikten Yoksunluk, *Nüfusbilim Dergisi/Turkish Journal Of Population Studies*, 26, 45-72.

Kırılıoğlu, M. (2015). *Sosyal ve Ekonomik Destek Alan Ailelerde Yoksulluk, Sağlık ve Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi: Konya Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Kümbetoğlu, B. (2006). *Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Kadın Ve Yoksulluk* [Bildiri], Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003, Antalya.

Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyoloji Ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kuş, E. (2012). Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri: Nicel mi? Nitel mi? Ankara: Anı Yayıncılık.

Mavili Aktaş, A. (2005). Ailelerle Çalışma. *Aile Danışmanlığı El Kitabı*.

Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*.

Öztürk, M. ve Çetin, B. I. (2009). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar. *Journal of Yasar University*, 3(11), 2661-2698.9

Özcan, T. (2006). Osmanlı Toplumunda Yetimler. *Sosyal Politikalar Dergisi*, (1)

Özabacı, N. ve Erkan, Z. (2014). *Aile Danışmanlığı Kuram Ve Uygulamalara Genel Bir Bakış*. Ankara: Pegem Yayınları.

Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*. PDREM Yayınları: Ankara.

Öztürk, A. B. (2008). *Kentteki Çocuk Yoksulluğu: Keçiören Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Saçan: (2010). *Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunda Korunma Altında İken Aile Yanına Döndürülen 6-18 Yaş Çocuk ve Gençlerin Duygusal ve Davranış Sorunları; Kütahya İli Örneği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Salim, M. (2011). *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları Ve Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu*. Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Sağlam, M. (2011). *Boşanma Sürecinde Olan Ailelerdeki Çocukların Aile Algılarının ve Sorunlarının Resimler Aracılığı İle İncelenmesi*. . Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Sipahi, E. B. (2005). *Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik Ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Şeker, A. (Ekim 2006). *Godot Beklentisi, Küresel Sosyal Hizmet Ve Yoksulluk*, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003, Antalya.

Şahin, L., Yıldırım, K. (2007). "Yoksullukla Mücadele Mikro Kredi Modeli: Bangladeş ve Türkiye Uygulamaları" *Cahit Talas Anısına Güncel Politika Tartışmaları*: 601-610, Berrin Ceylan Ataman (Yayına Haz.), Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.

Şener, Ü. (2009). Kadın yoksulluğu. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.

Tekindal, M. (2015). *Engelli Çocuğa Sahip Kadınların Feminist Grup Çalışması Deneyimi: Bir Karma Yöntem Araştırması*. Doktora Tezi, Ankara.

Tomanbay, İ. (2006). *Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler*, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003, II. Cilt, 11-35.

Topgül: (2013). Türkiye'de Yoksulluk Ve Yoksulluğun Kadınlaşması, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 277-296.

Tufan, B. ve Karataş, K. (2006). *Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler* [Bildiri], Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003, Antalya.

Turan, N. (1992). *Sosyal Kişisel Çalışma, Birey ve Aile İçin Sosyal Hizmet*. Ankara.

Tutty, L. M., Rothery, M. ve Grinnell, R. M. (1996). *Qualitative Research for Social Workesr*. USA: Copyright.

Temiz, E. (2008). Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri, *Çalışma ve Toplum*, 2, 61-100.

Tor, H. (2010). Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Boyutları. *Journal Of World Of Turks*, 25-42.

Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 155-173.

Uçar, C. (2011). *Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri*. Uzmanlık Tezi, Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü: Ankara.

Yazıcı, N. (2008). *Niş Islahanelerinden Haber Var*”, *Kültür Dergisi: Sayı 12: 27’den akt: Zeki KARATAŞ, Osmanlı Devleti’nde Çocuk Koruma Sistemi, (t.y) <www.manevisosyalhizmetler.com/?page_id=225> Erişim Tarihi: 01.10.2014.*

Yarar, B. (2015). Küresel yoksulluk içinde kadın yoksulluğu, küresel kadın hareketi içinde yoksulluk odaklı STK’lar. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 7(1), 32-49.

Yılmaz, M. T. ve Şeker A. (2006). ‘Sürdürülebilir’ Yoksulluk ve Eğitim, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003, I. Cilt, 337-342.

Yetim, N. ve Çağlayanderi, M. (2007). Toplumsal Algı Boyutuyla Sokakta Çalışan Çocuklar: Mersin Örneği. *Sosyoloji Dergisi*, 3(14), 31-55.

Yolcuoğlu, İ. (2009). Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(18), 1-20.

İnternet Siteleri

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715-1.htm>

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645>

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/54ad4cd6369dc5dac028bda2/idareci%20yeni.pdf>

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/54ad4cd6369dc5dac028bda2/1.pdf>

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/54ad4cd6369dc5dac028bda2/2.pdf>

Mevzuat

Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuk Koruma Kanunu

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik

Evlat Edinme Yönergesi

EK1: DOSYA TARAMA FORMU

“SED (SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK) HİZMETİNDEN YARARLANAN ÇOCUKLARIN ve AİLELERİNİN ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ VE HİZMET SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ” ARAŞTIRMASI

DOSYA TARAMA FORMU

Araştırmada Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden yararlanan çocuklar ve ailelerinin bu hizmete ilişkin algı ve değerlendirmeleri ile ilgili olarak, başvuru dosyaları aracılığıyla bilgi toplanacaktır. Dosya tarama çalışması ile söz konusu hizmetten yararlanan aile ve çocukların genel özellikleri hakkında bilgi sahibi olunabilecek ve bu dosyaların içinden çocuk görüşesi yapılmış olanlar arasından araştırmanın nitel bölümü için derinlemesine görüşme yapılacak özneler belirlenmeye çalışılacaktır.

1. Çocukların Demografik Bilgileri
2. Çocukların Aile ve Sosyal Çevresi
3. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmet Sürecine İlişkin Mesleki Müdahaleler

Yukarıda da belirtildiği üzere dosya tarama formu beş (5) ana kategoriye bölünmüş olup kategoriler içerisinde yer alan sorular dosyadan elde edilecektir.

**‘SED (SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK) HİZMETİNDEN YARARLANAN
ÇOCUKLARIN ve AİLELERİNİN ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ VE HİZMET
SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ’ TARAMA FORMU**

ÇOCUKLARIN DEMOGRAFİK BİLGİLERİ

Çocuğun cinsiyeti	K ( )			E ( )		
Çocuğun yaşı						
Çocuğun eğitim durumu	İlkokul ( )	Ortaoku 1 ( )	Lise ( )	Açık Öğretim ( )	Okula Gitmiyor ( )	Okul Öncesi ( )
Çocuğun sabıka durumu	Var ( )			Yok ( )		
Varsa çocuğun sabıkası nedir						
Çocuğun kronik hastalığı	Var ( )			Yok ( )		
Varsa çocuğun kronik hastalığı nedir						
Çocuk daha önce kuruluş hizmetinden yararlanmış mı?	Evet ( )			Hayır ( )		
Çocuğun çalışma öyküsü	Var ( )			Yok ( )		
Çocuk kimle yaşamakta?	Anne( )	baba( )	Anne-baba( )	Akraba( )	Diğer( )	

ÇOCUKLARIN AİLE VE SOSYAL ÇEVRESİ

Çocuğun annesi hayatta mı?	Evet ( )	Hayır ( )
Çocuğun babası hayatta mı?	Evet ( )	Hayır ( )

Annenin yaşı						
Babanın yaşı						
Anne eğitim durumu	Okuma yazma yok ( )	Okur yazar ( )	İlkokul ( )	Orta okul ( )	Lise ( )	Üniversite ( )
Babanın eğitim durumu	Okuma yazma yok ( )	Okur yazar ( )	İlkokul ( )	Orta okul ( )	Lise ( )	Üniversite ( )
Annenin engel durumu	Var ( )			Yok ( )		
Varsa annenin engeli ne						
Çocuğun engel durumu	Var ( )			Yok ( )		
Varsa çocuğun engeli ne						
Babanın engel durumu	Var ( )			Yok ( )		
Varsa babanın engeli ne						
Annenin sabıka durumu	Var ( )			Yok ( )		
Varsa annenin sabıkası nedir						
Babanın sabıka durumu	Var ( )			Yok ( )		
Varsa babanın sabıkası nedir						
Annenin kronik hastalığı	Var ( )			Yok ( )		
Varsa annenin kronik hastalığı nedir						

Anne çalışıyor mu?	Evet ( )	Hayır ( )		
Annenin çalışma öyküsü nedir?				
Babanın çalışma durumu?	İşsiz ( )	Tam zamanlı iş ( )	Emekli ( )	Diğer ( )
Yaşanılan ev kime ait?	Kira ( )	Kendilerine ait ( )	Diğer ( )	
Yaşanılan evin özellikleri?				
Eve gelen düzeni gelir var mı?	Var ( )	Yok ( )		
Evde sağlık sorunu olan kişi var mı?	Var ( )	Yok ( )		
Aile ile yaşayan başka kişi var mı?	Var ( )	Yok ( )		
Varsa aile ile yaşayan kim?				
Ailedeki çocuk sayısı?				

SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK HİZMET SÜRECİNE DAİR BİLGİLER

Hizmet nasıl öğrenildi?		
Hizmete başvuru zamanı?		
Hizmet başvuru kabul zamanı?		
Anne daha önce bir hizmet almış mı?	Evet ( )	Hayır ( )
Varsa annenin daha önce aldığı hizmet nedir?		
Anne ile ilgili yapılan müdahaleler var mı?	Var ( )	Yok ( )

Anneye yönelik yapılan müdahale nedir?		
Anneyle bireysel görüşme yapılmış mı?	Var ( )	Yok ( )
Anneyle bireysel görüşme nedeni?		
Bireysel görüşme sonucunda rapor bilgileri\sonuçlar meslek elemanının görüşleri?		
Ailedeki başka kişiler ile bireysel görüşme yapılmış mı?	Evet ( )	Hayır ( )
Ailedeki başka kişilerle görüşme nedeni nedir?		
Bireysel görüşme sonucunda rapor bilgileri\sonuçlar meslek elemanının görüşleri?		
Aile üyelerine mesleki müdahale yapılmış mı?	Var ( )	Yok ( )
Aile üyelerine mesleki müdahale ne?	Danışmanlık ( )	Ekonomik destek ( )
Çocukla ilgili mesleki müdahale var mı?	Var ( )	Yok ( )
Çocukla ilgili yapılan mesleki müdahale nedir?		
Çocukla bireysel görüşme var mı?	Var ( )	Yok ( )

Çocukla bireysel görüşme nedeni?		
Bireysel görüşme sonucunda rapor bilgileri\sonuçlar meslek elemanının görüşleri?		
Ailedeki diğer bireylerle mesleki görüşme var mı?	Var ( )	Yok ( )
Başka kurumlara havale var mı?	Var ( )	Yok ( )
Varsa havale nedeni?		
Ailedeki diğer bireylerle görüşme nedeni?		
Ev ziyaretleri yapılmış mı?	Var ( )	Yok ( )
SİR genel tanıtım?		
SİR bireylerin sosyal yaşantısı?		
SİR genel değerlendirme?		
Aileyi güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılmış mı?	Var ( )	Yok ( )
Aileyi güçlendirmeye yönelik hangi çalışma yapıldı?		
Hizmetten yararlanma süresi?		
Hizmet devam durumu?	Devam	Sonlandırılmış
Hizmet sonlanmışsa neden?		

EK 2: GÖRÜŞME SORULARI

Tarih:

Yaş:

Cinsiyet:

Hizmetten yararlanma süresi:

Görüşmeci:

Görüşme Bilgileri

Görüşme No:

Merhaba ben Betül TAMKOÇ. Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü'nde Yüksek Lisans yapıyorum ve hazırlama sürecinde olduğum tezim kapsamında yararlanmakta olduğunuz sosyal ve ekonomik destek hizmeti ile ilgili sizinle görüşmek istiyorum. Söz konusu hizmet ve hizmet sürecini değerlendirmek, aksayan yönlerini belirlemek ve geliştirilmesine yönelik öneriler sunmak için bu hizmete dair fikirlerinizi bizimle paylaşmak ister misiniz? Yanıtınız evet ise ek 1 deki formu size okuyacağım. Bu konuda bize yardımcı olmak isterseniz çalışmaya izin verdiğinizize dair alanı işaretleyerek imzalayabilir misiniz?

Çok teşekkür ederim.

KİŞİSEL BİLGİLER VE DEMOGRAFİ

- Biraz kendinizden bahsetmenizi istesem, neler söylemek istersiniz?
- Çocuklarınızdan bahsetmenizi istesem onları nasıl anlatırsınız?
- Aileniz veya yakınlarınızla görüşme sıklığınız nedir?

HİZMETE BAŞVURU SÜRECİ

- Sosyal ve ekonomik destek hizmeti hakkında nasıl bilgi sahibi oldunuz?
- Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanmaya nasıl başladınız, nasıl karar verdiniz? (müracaatçı bize nasıl gelmiş, haklarının farkında mı bu hizmeti bir lütuf olarak mı görüyor?)
- SED hizmetinden yararlanmaya başlama aşamasını anlatabilir misiniz?

HİZMET SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

- Yararlanmış olduğunuz/yararlanmakta olduğunuz bu sosyal ve ekonomik destek hizmeti çocuklarınızla ilgili ihtiyaçlarınızı karşılamanızda ne ölçüde yeterli oluyor?
- Hizmeti çocuklarınızın ihtiyaçlarını karşılarken nasıl kullanıyorsunuz?
- Hizmetin nasıl sunulduğunda daha yararlı olacağını düşünüyorsunuz?
- Çocuklarınıza sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalandığınızı nasıl açıkladınız?
- Bu hizmetten yararlanmaya başladıktan sonra kendiniz ve ailenizde, çocuklarınızın hayatında fark ettiğiniz değişiklikleri bana açıklayabilir misiniz?
- Hizmetten faydalanmaya başladıktan sonra bu süreçte size ve ailenize yönelik hangi tür çalışmalar gerçekleştirildi?
- Hizmetten yararlanmaya başladıktan sonra hayatınızda ne tür değişiklikler oldu?
- Bu süreçte gerçekleştirilen ev ziyaretlerinden bahsedebilir misiniz?

- Diğer sorunlarımızla ilgili olarak ne tür müdahaleler gerçekleştirildi?
- Hizmetten yararlanmaya başlamadan önceki hayatınız ve sonrasındaki süreci karşılaştırmanızı istesem bana neler söylemek istersiniz?
- Bir süredir sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanıyorsunuz, hizmete dair görüşleriniz nedir?

Benim sorularım bu kadar. Bana zaman ayırıp yanıtladığınız için teşekkür ederim. Sizinle sohbet etmek çok keyifliydi. Size sormayı unuttuğum, sizinle konuşmadığımız ama “ben olsam şunu sorardım” dediğiniz önemli olduğunu düşündüğünüz bir konu var mı?

EK 3: GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Tarih: .././....

Katılımcı

Adı, soyadı:

Adres:

Tel:

İmza:

Değerli Katılımcı;

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD’de “**SED (Sosyal Ve Ekonomik Destek) Hizmetinden Yararlanan Çocukların Özelliklerinin İncelenmesi Ve Hizmet Sürecinin Değerlendirilmesi**” konulu yüksek lisans tezi hazırlamaktayım. Bu çalışmayı gerçekleştirebilmek için Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulu’ndan ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’ndan izin aldım.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de SED hizmetlerinden yararlanan çocukların özelliklerinin incelenmesi, hizmet sürecinin değerlendirilmesi ve bu süreçte yapılan mesleki çalışmaların önemini ortaya çıkarmaktır. Sizlere sosyo-demografik özellikleriniz, hizmet sürecine ilişkin değerlendirmeleriniz, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerilerinize ilişkin bazı sorular sormak istiyorum.

Vereceğiniz cevaplar kesinlikle gizli tutulacak ve sadece yukarıda belirtilen yüksek lisans tezi kapsamında kullanılacaktır. Kimliğinizi belirten herhangi bir soru yer almamaktadır. Bu nedenle Görüşme Formuna **isim ve adres yazmanız gerekmektedir**. Katılıp katılmamayı seçme hakkına sahipsiniz. Ancak sizin bu çalışmaya katılmanız ve düşüncelerinizi paylaşmanız SED hizmet sürecinin değerlendirilmesine olanak sağlayacak olması ve böylece söz konusu hizmet sürecinin yeniden değerlendirilmesine ve geliştirilmesine katkı sağlaması açısından son derece önemlidir. Bununla birlikte çalışmaya katılıp katılmamakta özgürsünüz.

Sayfanın altında iletişim bilgilerim yer almaktadır. İsterseniz çalışmanın sonuçlarını öğrenmek için benimle iletişim kurabilirsiniz. Burada sizin söyleyecekleriniz çok kıymetli, bu nedenle bir şey kaçırmamak için ses kaydı yapmama izin verebilir misiniz? Burada konuştuğumuz size ve

ailenize dair bilgiler gizli kalacak ve kimseyle paylaşmayacağım. Görüşmemiz yaklaşık kırk beş (45) dakika sürecek olup, kendinizi rahat hissetmediğiniz zaman, istediğiniz yerde kaydı durdurabiliriz. Çalışmaya katkı verdiğiniz için çok teşekkür ederim.

Araştırmacı: Betül TAMKOÇ

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı/ Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177.Sokak No:10/A
Çankaya/ANKARA

Telefon: (0312) 705 70 57

E-posta: betultamkoc@gmail.com

EK 4: ÖNERİ DOSYA FORMU

TANITICI BİLGİLER	
Çocuğun	
Ad-soyad	
Doğum yeri	
Doğum tarihi	
Eğitim durumu	
Sabıka durumu	
Sağlık durumu	
Annenin	
Ad-soyad	
Doğum yeri	
Doğum tarihi	
Eğitim durumu	
Sabıka durumu	
Sağlık durumu	
Sosyal güvencesi	
Mesleği	
Çalışma durumu	
Babanın	
Ad-soyad	
Doğum yeri	
Doğum tarihi	
Eğitim durumu	
Sabıka durumu	
Sağlık durumu	
Sosyal güvencesi	
Mesleği	
Çalışma durumu	
İletişim	
Adres	

Telefon	
Hizmet Hakkında Bilgi	
Müracaatın kim tarafından yapıldığı	
Hizmetin nasıl öğrenildiği	
MÜDAHALE PLANI	
<i>Tanışma</i>	
<i>Ön değerlendirme</i>	
a) Müracaatçı Sistemi	
b) Müracaatçı Sisteminin İçinde Bulunduğu Durum	
c) Müracaatçı Sisteminin Sorun ve İhtiyaçları	
d) Müracaatçı Sisteminin Güçlü Yanları	
<i>Planlama</i>	
a) Müracaatçı İle Çalışma	

b) Sorunların Öncelik Sırası
c) Sorunları İhtiyaca Çevirme
d) Her İhtiyaç İçin Müdahaleleri Belirleme
Uygulama
Çocuğa Yönelik Meslek Müdahaleler
a) Çocuk ile bireysel görüşme gerçekleştirilmesi
b) Çocuğun okul sistemi ile görüşmeler gerçekleştirilmesi
c) Çocuğun ilgileri ve yetenekleri doğrultusunda değerlendirilmesi
Kadına Yönelik Mesleki Müdahaleler
a) Anne ile bireysel görüşme gerçekleştirilmesi
b) Annenin güçlü yönlerinin desteklenmesi

c) Anneye yönelik müdahaleler
<i>Aileye Yönelik Mesleki Müdahaleler</i>
a) Ailede başka bir kişi ile bireysel görüşme gerçekleştirilmesi
b) Aile sisteminde bulunan diğer kişilere yönelik yapılan müdahaleler
<i>Değerlendirme</i>
<i>Sonlandırma</i>
<i>(Hizmet neden sonlandırılmış? Başka bir hizmete mi yönlendirme var, ailedeki başka bir çocuk üzerinden mi hizmet devam ettiriliyor yoksa aile kendine yeter hale geldiği için mi sonlandırma yapılmış?)</i>
<i>İzleme</i>
a) Telefon Görüşmeleri

b) Ev ziyaretleri
c) Okul ziyaretleri
d) İş Yeri ziyaretleri
e) Kuruma çağırma

EK 5: ETİK KURUL DEĞERLENDİRME RAPORU

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/ 433-2145

01 Temmuz 2016

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 17.06.2016 tarih ve 3184 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencilerinden **Betül TAMKOÇ**'un Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ danışmanlığında hazırladığı "SED (Sosyal ve Ekonomik Destek) Hizmetinden Yararlanan Çocukların Özelliklerinin İncelenmesi ve Hizmet Sürecinin Değerlendirilmesi" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 28 Haziran 2016 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

EK 6: TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 07/07/2017

Tez Başlığı / Konusu: **SED (SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK) HİZMETİNDEN YARARLANAN ÇOCUKLARIN ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ VE HİZMET SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 187 sayfalık kısmına ilişkin, 05/07/2017 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

B. Tamkoç

07.07.2017

Adı Soyadı: Betül TAMKOÇ
Öğrenci No: N14126204
Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet Anabilim Dalı
Programı: Tezli Yüksek Lisans Programı
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Filiz Demiröz
Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ

EK 7: ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Betül TAMKOÇ

Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara-16.01.1991

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Sosyal Hizmet Bölümü, 2014

Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal
Hizmet Ana Bilim Dalı, 2014

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar : Ankara Adalet Sarayı, Aile Mahkemesi, 2013-2014

Çalıştığı Kurumlar : Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar
Uzman Yardımcısı, 2014-Halen

İletişim

E-Posta Adresi : betultamkoc@gmail.com

Tarih : 16.06.2017